

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra filosofie a práva

Bc. Jaroslav Štolc

Nietzscheho vůle k moci

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Ing. Prokop Sousedík, PhD.

Praha 2023

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 01.06.2023

Jaroslav Štolc

Bibliografická citace

Nietzscheho vůle k moci [rukopis]: Diplomová práce / Jaroslav Štolc; vedoucí práce: Mgr. Ing. Prokop Sousedík, PhD. -- Praha, 2023. – 88 s.

Anotace

Diplomová práce se zaměřuje na potenciální vztahy mezi filosofií Friedricha Nietzscheho a ideologií nacismu. S přístupem, který zdůrazňuje komplexnost a široký rozměr tohoto problému, se práce snaží analyzovat Nietzscheho texty a interpretovat je v kontextu nacistické ideologie. Práce je strukturována do čtyř kapitol, které se zaměřují na Nietzscheho filosofické koncepty, etiku, kritické pohledy na jeho filosofii od jiných autorů a politické aspekty jeho etiky. Klíčovým bodem je Nietzscheho etika a její potenciální souvislosti s nacismem. Tato práce se pokouší poskytnout hlubší a objektivnější pohled na Nietzscheho filosofii, a tím přispět k lepšímu chápání jeho díla a možných souvislostí s nacistickou ideologií.

Klíčová slova

Nietzsche, filosofie, vůle k moci, nadčlověk, etika, morálka, subjektivismus, objektivismus, nihilismus, nacismus

Abstract

Master's thesis focuses on the potential relationships between the philosophy of Friedrich Nietzsche and the ideology of Nazism. With an approach that emphasizes the complexity and wide range of this issue, the study strives to analyze Nietzsche's texts and interpret them in the context of Nazi ideology. The work is structured into four chapters, focusing on Nietzsche's philosophical concepts, ethics, critical views on his philosophy from other authors, and political aspects of his ethics. The key point is Nietzsche's ethics and its potential connections with Nazism. This work attempts to provide a deeper and more objective view of Nietzsche's philosophy, thereby contributing to a better understanding of his work and possible correlations with Nazi ideology.

Keywords

Nietzsche, philosophy, will to power, Übermensch, ethics, morality, subjectivism, objectivism, nihilism, Nazism

Počet znaků (včetně mezer): 192 290

Poděkování

Rád bych na tomto místě vyjádřil své upřímné poděkování těm, kteří mě podpořili v průběhu mé cesty. Nejprve bych chtěl vyjádřit svou hlubokou vděčnost mému vedoucímu práce, Prokopu Sousedíkovi. Jeho neochvějná důvěra, kterou projevoval již od naší první schůzky, byla pro mě pevným základem. Jeho příspěvek k této práci je neměřitelný a bez něj by se tento projekt pravděpodobně nikdy nerozvinul do té podoby, kterou má dnes. Jeho detailní a přemýšlivé hodnocení, zpětná vazba a neustálá podpora, ať už skrze filosofické konverzace nebo projevy morální podpory, byly klíčové pro mé úsilí.

Dále bych rád vyjádřil svůj vděk všem mým spolužákům a učitelům za jejich inspirativní motivaci a pestré, kreativní prostředí, které mě silně motivovalo k dokončení tohoto projektu. Učení se s nimi bylo pro mě velkým obohacením.

Mé poděkování patří také Pavlu Koubovi, který mě přijal ke konzultaci, a který byl ochoten poskytnout mi odborné rady a ukázat mi cestu, po které bych se mohl vydat při své práci.

Rovněž bych chtěl poděkovat svému pracovnímu týmu a přátelům, včetně mého skvělého nadřízeného, bez nichž bych neměl dostatek času a entuziasmu k zapojení se do tohoto projektu.

Má rodina zaslouží zvláštní poděkování za jejich nekonečnou důvěru a stálou podporu, bez níž by tato práce nevznikla. Byli mi vždy k dispozici, když jsem je potřeboval, a pomohli mi překonat všechny překážky, které mi život předhodil.

A konečně – *last but not at all least* – musím poděkovat své manželce Petře, bez které by tato diplomová práce nevznikla a nebyla by tím, čím je dnes. Její podpora ve více směrech, než dokážu vyjádřit, a její schopnost dodat mé práci smysl, protože bez ní bych to nedokázal, jsou neocenitelné.

OBSAH

Úvod	1
1. Nietzscheho filosofické koncepty	3
1.1. Vůle k moci	6
1.2. Věčný návrat téhož.....	18
1.3. Nadčlověk.....	22
2. Nietzscheho etika.....	26
2.1. Perspektivismus.....	28
2.2. Nietzsche a nihilismus.....	35
2.3. Kritika křesťanství a morálky.....	39
3. Etická reflexe dalších autorů.....	47
3.1. Teoretické ukotvení objektivistické etiky	48
3.2. Praktické důsledky nacistické morálky	57
4. Nietzsche a nacismus.....	66
4.1. Nietzscheho vztah k rasismu a nacionalismu.....	66
4.2. Nietzsche v kontextu nacistického étosu.....	71
Závěr.....	77
Seznam literatury a zdrojů.....	85

Úvod

Ve své diplomové práci se intenzivně ponoříme do neustále aktuálního a vášnivě diskutovaného tématu – možné souvislosti mezi filosofií Friedricha Nietzscheho a ideologií nacismu. Na první pohled může tento problém působit jednoduše, ale důkladnější zkoumání odhaluje jeho skutečnou komplexitu a široký rozměr. Jedním z hlavních cílů této práce je pečlivě analyzovat a interpretovat Nietzscheho texty, čímž se nám otevře cesta k odpovědi na otázku o potenciální souvislosti mezi jeho filosofií a nacistickou ideologií. Nietzscheho filosofie je často vnímána jako kontroverzní a mnohokrát byla chybně interpretována. Přesto jsou jeho myšlenky a názory stěžejní pro pochopení určitých aspektů moderního myšlení a historie. V práci se proto věnujeme jejímu důkladnému zkoumání.

Struktura diplomové práce je rozdělena do čtyř hlavních kapitol. První kapitola se zaměřuje na Nietzscheho filosofické koncepty, které tvoří základní kámen pro další analýzu. Jejím cílem je představit Nietzscheho filosofii a nastavit kontext pro diskusi. Druhá kapitola zkoumá základní rysy Nietzscheho etiky a jejich souvislost s jeho obecnou filosofií. Tímto způsobem se dostáváme k hlubšímu pochopení Nietzscheho filosofických myšlenek a jejich aplikace v kontextu jeho etického myšlení. Ve třetí kapitole se zaměříme na kritické pohledy na Nietzscheho filosofii od jiných autorů, které nejen prezentují různé interpretační rámce a kritiky Nietzscheho filosofie, ale také kontextualizují tyto perspektivy v rámci širší diskuse o jeho filosofických konceptech. Tato kapitola také uvádí morální kontext nacismu s odkazem na reflexi nacistické praxe během holocaustu. Z těchto historických skutečností odvozujeme skutečný étos nacismu, jak se projevoval v praxi, a interpretujeme obecný charakter nacistického morálního myšlení. Čtvrtá a závěrečná kapitola se pak věnuje politické perspektivě Nietzscheho etiky, a především se snaží identifikovat ty části Nietzscheho textů, které by mohly svým charakterem nějak souviset s nacistickou ideologií. V závěru diplomové práce pak dojde k celkovému zhodnocení a odpovědi na otázku, zda existuje přímý vztah mezi Nietzscheho filosofií a ideologií německého nacismu, či zda se jedná o nesprávnou interpretaci nebo zneužití jeho myšlenek.

Celkově tato práce nabízí důkladné a systematické zkoumání Nietzscheho filosofie, přičemž klade důraz na jeho etickou dimenzi a potenciální souvislosti s nacistickou ideologií. Cílem je prozkoumat různé aspekty Nietzscheho filosofie, včetně jeho názorů na politiku a morálku, a zjistit, zda a jak jsou tyto názory spojeny s nacistickou ideologií.

Klíčovým prvkem naší analýzy je Nietzscheho etika. Friedrich Nietzsche se ve svých textech často zabýval morálními otázkami, a jeho rozbor morálních hodnot a kultury je ve filosofickém diskurzu uznáván jako významný. Jeho myšlenky o moci, nadvládě a morálce byly v některých případech zneužity a vytrženy z kontextu, což vedlo k jejich spojení s nacistickou ideologií. V rámci této diplomové práce se pokusíme poskytnout hlubší a objektivnější pohled na Nietzscheho filosofii, a tím přispět k lepšímu chápání jeho díla a potenciálních souvislostí s nacistickou ideologií. Očekávám, že tato práce bude přínosná pro všechny, kdo mají zájem o Nietzscheho filosofii, historii nacismu a vztah mezi těmito dvěma tématy. Vítejte na cestě za poznáním!

1. Nietzscheho filosofické koncepty

Friedrich Nietzsche, německý filosof, básník a filolog, ovlivnil mnoho oborů, včetně filosofie, teologie, psychologie a literatury. Jeho filosofické myšlení bylo ovlivněno mnoha faktory a významnými intelektuály. Významným aspektem Nietzscheho myšlení byla fascinace starověkým Řeckem, zejména myšlenkami filosofů, jako byli Hérakleitos, Platón a sofisté. Řecká kultura a mytologie rovněž ovlivnily jeho koncept „tragického a estetického života“.

Nietzsche byl zaujat Hérakleitovým pohledem na proměnlivost a plynulost věcí, kterou charakterizují protiklady. Hérakleitos tvrdil, že universum je ve stálém pohybu a že všechno je v neustálé změně. Proslulým Hérakleitovým výrokem je: „Nelze dvakrát vstoupit do téže řeky“, který ve zlomku dále pokračuje: „ani se nelze dvakrát dotknout smrtelné bytosti v témže stavu, neboť ta se hbitou a rychlou proměnou rozptyluje a znovu shromáždí.“¹ Podstatou skutečnosti je v Hérakleitových očích neustávající boj konkrétních protikladných sil či tendencí, který se přitom odehrává v hranicích („míře“) určených sjednocujícím principem – *logem*.² Tento dynamický pohled na realitu přitahoval Nietzscheho, neboť odporoval statickým a neměnným idejím spojovaným s Platónem. Nietzsche obdivoval Hérakleitovu schopnost přijmout a oslavit rozporuplnost a konflikt jako základní aspekt reality. Tento specifický motiv Hérakleitova myšlení stojí také v základech Nietzscheho konceptu *vůle k moci*, který tvrdí, že všechny formy existence jsou ve stálém boji o moc a dominanci. Nietzsche tento boj pokládal za přirozený a nezbytný pro růst a sebezdokonalení. Hérakleitova inspirace rovněž přispěla k Nietzscheho tezi o smrti Boha a k převrácení morálních hodnot. Obdiv k Hérakleitovi a kritika Platóna vedly Nietzscheho k zaměření na životní sílu, spontánnost a radost jako zásadní aspekty lidské existence.

V souvislosti s kritikou Platónových neměnných idejí a kritikou křesťanství se Nietzsche profiluje jako významná postava evropského nihilistického hnutí, jež zpochybňuje tradiční hodnoty, autoritu a smysl života. Jeho kritika náboženství a morálky, spolu s jeho konceptem *vůle k moci* a tezí o smrti Boha, bývají často spojovány s nihilistickým hnutím. O těchto souvislostech bude podrobněji pojednáno v samostatné

---

¹ KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Zlomky Hérakleitovy řeči*, 60, B91, dostupné z: <http://www.fysis.cz/presokratiki/22/Bbi.pdf>, [cit. 6.5.2023].

² Srov. PETRŽELKA, J. *Dějiny filosofie I.: Hérakleitos*, dostupné z: <https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps14/phil/web/herakleitosUvod.html>, [cit. 6.5.2023].

kapitole, neboť se významně podílí na formování Nietzscheho morálního myšlení, které ovlivňuje důležitý kontext v politickém prostředí.

Dalším významným vlivem na Nietzscheho myšlení z období novodobých dějin představuje německý hudební skladatel a dirigent Richard Wagner, který byl jeho současníkem. Wagner ovlivnil Nietzscheho myšlení, zejména v oblasti umění a kultury. Nietzsche se s Wagnerem spřátelil, ale později se jejich vztah zhoršil a Nietzsche se od Wagnera veřejně odvrátil ve své knize *Lidské, příliš lidské*³, kde se Nietzsche, mimo dalšího, také snaží kriticky vymezit vůči metafyzice. Nicméně umění představuje pro Nietzscheho významný konstitutivní prvek jeho filosofie. Nietzsche totiž chápal a charakterizoval umění specifickým způsobem, mnohem šířeji, než jak bývá obvyklé. Umění a estetika je také relevantní pro širší a důležité souvislosti u konceptu *vůle k moci*, které má představovat „bytí o sobě“. K této interpretaci se v současnosti přiklání mnoho odborníků, kteří se Nietzscheho filosofii profesně zabývají. O významném vlivu umění pro Nietzscheho filosofii hovořil také Martin Heidegger, který uváděl, že pro Nietzscheho být umělcem znamená disponovat kreativní silou, která má moc vytvářet nové skutečnosti. Být umělcem také znamená pro Nietzscheho nejperspektivnější způsob života a jedna z hlavních charakteristik Nietzscheho učení o umění je ta, že umění je třeba chápat především z pozice tvůrců a producentů umění, nikoli konzumentů. Nietzsche v souladu s touto interpretací dále říká, že s ohledem na podstatu umělce, který představuje dynamiku tvůrce nějaké nové skutečnosti, je třeba také sledovat i ostatní konfigurace *vůle k moci*: přírodu; náboženství; morálku; společnost; jednotlivce; vědu; a také filosofii; to vše se podřizuje *vůli k moci*, která je specifickým způsobem vztažena k dynamice umělce jako tvůrce.⁴

Německý filosof Arthur Schopenhauer měl značný vliv na Nietzscheho myšlení svým pesimistickým pohledem na život. Nietzscheho fascinace tímto filosofem později vystřídala kritická distance. V návaznosti na Schopenhauera a jeho rozlišení na „bytí o sobě“ jako *vůli*⁵ interpretuje Nietzsche bytí jako *vůli k moci* působící v lidském světě, ale kterou, jak věří, je možné také extrapolovat na všechny živé bytosti, dokonce i na rostliny a anorganické věci.⁶ Nietzsche se ovšem domnívá, že základním omylem Schopenhauera je jeho přesvědčení o existenci čisté vůle. Schopenhauer si představoval,

---

³ Srov. STERN, Tom. *Introduction: Nietzsche's Life and Works*, 2019, 3.

⁴ Srov. HEIDEGGER, Martin. *Nietzsche: The Will to Power as Art*, 1991, 70-71.

⁵ Srov. RÖD, Wolfgang. *Friedrich Nietzsche*, 2009, 85.

⁶ Tamtéž, 111.

že vůle se stává čistší, když je její cíl stále neurčitější, a ten, kdo projevuje vůli, je stále více mimo dění. Avšak Nietzsche věří, že podstata vůle spočívá v tom, že jak to, co je chtěno, tak i ten, kdo chce, se zapojují do procesu vůle. To ale neznamená, že bychom měli vnímat vůli jako vnější proces, ve kterém lze jednoduše rozlišit něco, co usiluje, a něco, o co se usiluje.⁷

Celkově byl Nietzsche ovlivněn širokým spektrem myslitelů, hnutí a disciplín, které společně formovaly jeho unikátní filosofické myšlení a daly mu pověst jednoho z nejvýznamnějších a nejkontroverznějších filosofů moderní doby. Některé ostatní vlivy, které představovaly konkrétní souvislost s Nietzscheho etikou, budou zmíněny později v dalších částech této práce na patřičném místě. Na tomto místě je ještě možné stručně shrnout, že Nietzsche byl samozřejmě ovlivněn celou řadou dalších významných autorů, na které buď kriticky reagoval, nebo nějakým vlastním způsobem rozšiřoval jejich filosofickou perspektivu.

V této kapitole se zaměříme na analýzu tří základních konceptů nebo také principů Nietzscheho filosofie, které mají své jedinečné významy, avšak současně spolu vzájemně souvisí. Konkrétně se bude jednat o první a pro tuto práci klíčový pojem – *vůle k moci*, druhý – *věčný návrat téhož* a třetí – *nadčlověka*. V rámci svého díla *Tak pravil Zarathustra*, které Tom Stern identifikuje jako novou etapu Nietzscheho tvorby, se autor nechal inspirovat náboženskými a mystickými texty. Dílo líčí putování postavy Zarathustry napříč mytickou krajinou a jeho interakci s lidmi a dalšími bytostmi. V tomto díle se poprvé setkáváme s koncepty *vůle k moci* a *nadčlověka*, které se staly základními pilíři Nietzscheho filosofického myšlení. Kniha rovněž zahrnuje myšlenku *věčného návratu*, která je úzce spojena s vývojem hlavní postavy. Během příběhu se Zarathustra vyrovnává s konceptem *věčného návratu*, což může mít vliv na jeho původní pochopení *nadčlověka*, který je zde prezentován jako jeho a pravděpodobně i Nietzscheho ideál. Kromě toho se kniha *Tak pravil Zarathustra* stala základem pro další Nietzscheho díla, která jsou často považována za doplňkové materiály, komentáře nebo úvody k tomuto dílu. Tím se stává kniha nezbytnou součástí Nietzscheho filosofického odkazu a představuje zásadní myšlenky, které ovlivnily jeho následující práce.⁸

---

⁷ Srov. HEIDEGGER, Martin. *Nietzsche: The Will to Power as Art*, 1991, 40.

⁸ Srov. STERN, Tom. *Introduction: Nietzsche's Life and Works*, 2019, 8-9.

1.1. Vůle k moci

A víte, čím je mi „svět“? Mám vám ho ukázat ve svém zrcadle? Tento svět: obrovitost síly, bez počátku, bez konce, pevná, železná veličina síly, která se nezvětšuje ani nezmenšuje, která se nespotřebovává, nýbrž jen proměňuje, jako celek nezměnitelně velká, hospodářství bez výdajů a ztrát, ale právě tak bez přírůstků, bez příjmů, obklopená „ničím“ jako svou hranicí, nic rozplývavého, vyplývaného, nic nekonečně rozlehlého, nýbrž jako určitá síla vložená do určitého prostoru, a to nikoli prostoru, který by byl někde „prázdný“, naopak jako síla všudypřítomná, jako hra sil a vln síly zároveň Jedno a „mnohé“, zde se kupí a zároveň jinde ubývá, moře v sobě proudících a bouřících sil, věčně se proměňující, věčně se vracející nesmírnými roky návratu, odlivem a přílivem svých podob, deroucí se z tvarů nejprostších v nejsložitější, z nejtisších, nejstnulejších v nejžhavější, nejdivočejší, nejrozpornější a vracející se pak zase z plnosti k jednoduchosti, ze hry protiv zpět k radosti a souzvuku, přitakávající sobě samému ještě i v této totožnosti svých drah a roků, žehnající sobě samému jako tomu, co se musí věčně navracet, jako dění, jež nezná nasycení, omrzení ani únavu - : tento můj *dionýský* svět věčného tvoření a ničení sebe sama, tento tajemný svět dvojí rozkoše, toto mé ‚mimo dobro a zlo‘, bez cíle, není-li cílem štěstí kruhu, bez vůle, nemá-li kruh dobrou vůli k sobě – chcete *jméno* pro tento svět? *Rozluštění* všech jeho záhad? *Světlo* i pro vás, vy nejskrytější, nejsilnější, nejneohroženější, nejpůlnočnější? – *Tento svět je vůle k moci – a nic jiného!* A také vy sami jste tato vůle k moci – a nic jiného!⁹

Citovaný text je čerpán z Nietzscheova zamýšleného díla *Der Wille zur Macht* (v českém překladu *Vůle k moci*).¹⁰ Je důležité rozlišit, že *vůle k moci* má dvojí rovinu: zaprvé, jedná se o unikátní filosofický koncept, který se objevuje v několika Nietzscheových autentických textech; zadruhé, je to název jeho plánovaného velkého filosofického díla, které mělo představovat vrchol jeho filosofie nesoucí stejný název

⁹ WM1067, in: NIETZSCHE. *Pozdní pozůstalost I. (1885-1887)*, 2020, 540-541.

¹⁰ Zatímco ve velkých literaturách, např. francouzské či anglické, existuje jeden i více starších překladů kompilace *Vůle k moci* a dnes v nich existují i kompletní překlady kritického souborného vydání, nemá český čtenář z pozdní pozůstalosti k dispozici prakticky nic. Publikovat *Vůli k moci* v podobě, kterou jí dala Nietzscheova sestra, není už dnes bez korektivu přístupného v kritickém souborném vydání možné. Jen o málo přijatelnější je konfrontovat čtenáře s celkem textového materiálu bez jakéhokoli obsahového klíče, a především bez možnosti najít v něm aforismy *Vůle k moci* citované a interpretované tak dlouho a tolika významnými autory (viz NIETZSCHE: *Pozdní pozůstalost I. (1885-1887)*, 2020, 8).

Der Wille zur Macht.¹¹ V této práci se zaměříme především na význam filosofického konceptu *vůle k moci* a pro tento účel budeme odkazovat na Nietzscheho texty *Der Wille zur Macht* (WM), které byly publikovány v českém překladu pod názvem *Pozdní pozůstalost I. (1885-1887)* a *Pozdní pozůstalost II. (1887-1889)*.

Citát uvádí Nietzscheho návrh na novou, transformativní filosofii světa a bytí, která je založena na principu, který nazývá *vůle k moci*, jež podle něj řídí veškeré dění a dynamiku v universu. Podle Nietzscheho je vše, co existuje, projevem této *vůle k moci* a tímto základním principem lze vysvětlit všechny aspekty bytí, včetně lidského jednání a kultury. Nietzsche zde zobrazuje svět jako dynamickou síť sil, které se neustále proměňují, ale jako celek zůstávají nezměněné a konstantní. Tyto síly se nikdy nespotřebovávají, ale neustále se přeměňují, zvyšují a zmenšují, což vytváří vzorce a rytmy, které lze popsat jako „odliv a příliv“ nebo *věčný návrat*. Tento koncept *věčného návratu* je pro Nietzscheho klíčový a ukazuje, jak se jednotlivé formy a projevy *vůle k moci* neustále vytvářejí a zároveň zanikají, v cyklickém a nekonečném procesu tvoření a ničení. Nietzscheho svět je dionýský, což znamená, že je divoký, nekontrolovatelný a plný rozkoše. Tento dionýský svět je místo, kde se radost a bolest, tvoření a ničení, střetávají a splynou. Je to svět, který je mimo dobro a zlo, což znamená, že je mimo tradiční morální hodnoty a úsudky. Nietzscheho *vůle k moci* je také základním principem, který řídí jednotlivé lidské bytosti. Každý jedinec je vyjádřením této *vůle k moci* a veškeré lidské jednání lze považovat za projev této základní síly. *Vůle k moci* je také to, co motivuje jedince k tomu, aby se neustále vyvíjeli, překonávali sami sebe a dosahovali většího vlivu a moci.

Nietzscheho *vůle k moci* lze také interpretovat jako ontologický pojem, který nám umožňuje porozumět základní podstatě bytí. Všechno, co existuje, je podle Nietzscheho projevem *vůle k moci*, a tímto základním principem lze vysvětlit všechny aspekty reality, včetně biologických, psychologických, sociálních a kulturních fenoménů. Tento koncept může také pomoci osvětlit některé aspekty politických a sociálních vztahů, kde se *vůle k moci* projevuje jako soutěž o moc a vliv, a může tak vysvětlit dynamiku moci v rámci

---

¹¹ Dílo, které bylo vydáno po Nietzscheově smrti, zahrnuje jeho rukopisy, jež nebyly za jeho života zveřejněny. Nelze zcela přehlédnout skutečnost, že výsledky pozdní fáze Nietzscheova myšlení byly více než sto let intenzivně čteny, interpretovány a citovány jako nedokončené systematické dílo s titulem *Der Wille zur Macht* (viz NIETZSCHE. *Pozdní pozůstalost I. (1885-1887)*, 2020, 7-8). Je třeba poznamenat, že kompilace *Der Wille zur Macht* je často považována za kontroverzní, neboť jeho sestavení z pozůstalosti zajistili Peter Gast a Nietzscheova sestra Elisabeth Förster-Nietzsche, kteří mohli jeho myšlenky selektivně uspořádat či zkreslit. Elisabeth Förster-Nietzsche založila Nietzscheův archiv (1894) a později se stala členkou nacistické strany. V roce 1935 byl na jejím pohřbu přítomen Adolf Hitler.

společnosti. Ve své radikální formě to může také vést k formám autoritářství nebo totalitarismu, pokud se *vůle k moci* stane absolutní a je zbavena jakýchkoli omezujících principů nebo hodnot.

Nietzscheho pojetí světa jako *vůle k moci* je také fundamentální pro jeho kritiku tradičních hodnot a morálních systémů. Jelikož všechno je podle něj projevem *vůle k moci*, tradiční hodnoty a morální systémy jsou také pouhými projevy této vůle. To znamená, že neexistuje žádná objektivní nebo univerzální morální pravda, ale jen různé formy *vůle k moci*, které se projevují jako různé hodnoty a morální systémy. V tomto kontextu Nietzscheho filosofie, lze chápat také jeho kontroverzní tvrzení o překonání morálky a hodnot. Nietzsche neodmítá hodnoty jako takové, ale odmítá myšlenku, že by existovaly nějaké objektivní nebo univerzální hodnoty. Místo toho navrhuje, že bychom měli uznat, že všechny hodnoty jsou projevy *vůle k moci* a že bychom se měli snažit o překonání tradičních hodnot tím, že si uvědomíme jejich původ a přijmeme svou vlastní *vůli k moci* jako základ pro naše hodnoty a jednání.

Citát nás také navrácí zpět k Hérakleitovi, od něhož Nietzsche přejímá dynamiku neuchopitelného dění a stálé proměny, stejně jako motiv tvoření z protikladných sil. Podle Nietzscheho je svět nekonečně se proměňující, tvořící a ničící síla, která překračuje tradiční dichotomii dobra a zla, a kterou charakterizuje *vůle k moci*. V tomto kontextu se *vůle k moci* stává základním principem života a bytí a je zároveň jednotícím i rozdělujícím prvkem. *Vůle k moci* má založit základní princip hodnocení, ze kterého má vycházet a v němž má být zakořeněna hodnotová orientace. Bytí, které je charakterizováno *vůlí k moci*, determinuje hodnoty, nikoli naopak.¹² V tomto smyslu se Nietzsche staví proti filosofickému myšlení v Platónově tradici a odmítá koncept platónských idejí, které jsou zdrojem pravidelnosti, určitosti a stálosti. Platónské ideje představují nemateriální princip, který je základem veškeré skutečnosti a umožňuje druhovou stálost v proměnlivém světě. Ideje existují nezávisle na materiálních jednotlivinách, které vnímáme ve světě kolem nás.¹³ Nietzsche se s tímto pojetím zásadně rozchází a nenachází v něm pravdu o povaze světa a bytí. Dialektika a víra v rozum mají podle něj kořeny v morálních předsudcích. Platón, který věřil v inteligibilní svět dobra, se domníval, že božská dialektika vychází z dobra a směřuje k němu. Podle Nietzscheho pouze myšlení může být měřítkem skutečnosti, a to, co nemůže být myšleno, neexistuje. Platónský svět

---

¹² Srov. HEIDEGGER, Martin. *Nietzsche: The Will to Power as Art*, 1991, 25-33.

¹³ Srov. PETRŽELKA, J. *Dějiny filosofie I.: Platón*, dostupné z: <https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps14/phil/web/platonS.html>, [cit. 6.5.2023].

idejí je pro Nietzscheho pouze vrcholným projevem moralistické naivity ve víře v esenciální princip pravdy, který by měl být v základě všech věcí, ale ve skutečnosti tomu tak není.¹⁴

Koncept *vůle k moci* se vyskytuje poprvé v Nietzscheho díle *Tak pravil Zaratustra* v kapitole ‚O tisíci a jednom cíli‘: ‚Deska statků visí nad každým národem. Hle, je to deska jeho všech přemáhání; hle, je to hlas jeho vůle k moci.‘¹⁵ ‚Deska statků‘ v Nietzscheho metaforice symbolizuje soubor hodnot, normativů a ideálů, které jsou konstruovány a udržovány společností. Každý národ má svou vlastní ‚desku statků‘, která je jedinečným vyjádřením jeho specifické *vůle k moci*. *Vůle k moci* zde není chápána pouze jako individuální snaha o ovládnutí a dominanci, ale jako hluboko zakořeněný sociální a kulturní proces. Je to kolektivní síla, která ovlivňuje dynamiku společnosti a formuje její hodnoty, cíle a ideály. Každý národ je tak výsledkem své vlastní *vůle k moci*, která se projevuje ve specifických formách sociální organizace, kulturních normách a politických systémech. Dále je koncept zmiňován v kapitole ‚O přemáhání sebe samého‘, kde se na více místech pojednává o vůli jako takové, kde Nietzscheho text kriticky reflektuje obecně přijímané morální hodnoty: ‚Svoji vůli a svoje hodnoty jste posadili na řeku vznikání; co věřící lid přijímá za dobro a zlo, prozrazuje mi starou *vůli k moci*.‘¹⁶ ‚Svoji vůli a svoje hodnoty jste posadili na řeku vznikání‘ je metaforický způsob, jakým Nietzsche popisuje proces, v němž jedinec nebo společnost umísťuje svou vůli a hodnoty do kontextu světa a jeho neustálého vznikání a měnění se. ‚Řeka vznikání‘ symbolizuje plynulost života a světa, který je v neustálém pohybu a změně. Nietzsche zde kriticky reflektuje přijímané morální hodnoty a jejich spojení s *vůlí k moci*. Podle něj je to, co společnost označuje za ‚dobré‘ a ‚zlé‘, odrazem ‚staré *vůle k moci*‘. To znamená, že hodnoty a morálka nejsou absolutní a neměnné; naopak, jsou produktem historických a sociálních procesů, které jsou závislé na dynamice moci. To, co je považováno za ‚dobré‘ nebo ‚zlé‘, je tedy do značné míry ovlivněno tím, kdo má v dané společnosti moc a jak ji využívá.

V této kapitole autor také poukazuje na zásadní aspekt zkoumání *vůle k moci*, konkrétně na skutečnost, že *vůlí k moci* disponuje veškerý život, nikoli pouze člověk: ‚Kde jsem našel něco živoucího, našel jsem vůli k moci.‘¹⁷ Heidegger tvrdí, že pojem

---

¹⁴ Srov. WM 436, in: NIETZSCHE: *Pozdní pozůstalost I. (1885-1887)*, 2020, 96-97.

¹⁵ NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zaratustra*, 2011, 55.

¹⁶ Tamtéž, 110.

¹⁷ Tamtéž, 111.

vůle k moci jako označení základního charakteru všech bytostí poskytuje odpověď na otázku po definici bytí. Interpretace se zaměřuje na analýzu konceptu *vůle k moci* jako konstitutivního pro veškeré bytí.¹⁸

Ten ovšem nezasáhl pravdy, kdo po ní střílel slovem o ‚vůli k bytí‘: takové vůle – není! Neboť: co není, nemůže chtít; co však v bytí již jest, jak by to ještě mohlo k bytí mít vůli! Jen, kde jest život, jest také vůle: nikoli však vůle k životu, nýbrž – tak já tě tomu učím – vůle k moci!¹⁹

Nietzsche popírá existenci jakékoliv „vůle k bytí“. Jeho argument je, že to, co už existuje, nemá potřebu nebo touhu stát se tím, co už je. Podle Nietzscheho je koncept „vůle k bytí“ nadbytečný, protože bytí je již samo o sobě plněním své existence. Heideggerova interpretace Nietzscheho konceptu *vůle k moci* jako základního charakteru všech bytostí a odpovědi na otázku definice bytí je velmi významná. Podle Heideggera je *vůle k moci* konstitutivní pro veškeré bytí, tedy pro existenci všeho, co je. V tomto smyslu je *vůle k moci* hybnou silou života a všech bytostí. Nietzsche také tvrdí, že tam, kde je život, je také vůle, ale ne vůle k životu, nýbrž *vůle k moci*. To znamená, že život sám o sobě není motivován snahou o přežití nebo o zachování života jako takového. Naopak, život je podle Nietzscheho motivován *vůlí k moci*. Toto tvrzení představuje radikální zpochybnění tradičních etických a filosofických konceptů, které obvykle považují snahu o přežití a zachování života za základní lidskou motivaci. Podle Nietzscheho je naopak základní hybnou silou života touha po moci. Koncept *vůle k moci* je rovněž zmíněn v kapitole ‚O vykoupení‘ v kontextu vůdčího prvku v procesu vykoupení.²⁰

Vůle k moci představuje jednu z nejdůležitějších, avšak současně nejméně přehledných koncepcí v rámci Nietzscheho filosofie vzhledem k jeho ambivalentnímu charakteru, který umožňuje široké spektrum možných interpretací. Tento koncept lze spojovat se silou, násilím a dominancí, což v některých výkladech vyvolává obavy a kritiku.²¹ Široký seznam interpretací, který vychází ze současného akademického

¹⁸ Srov. HEIDEGGER, Martin. *Nietzsche: The Will to Power as Art*, 1991, 3-4.

¹⁹ NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra*, 2011, 112.

²⁰ Srov. kap. ‚O vykoupení‘, in: NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra*, 2011, 136-140.

²¹ Pro zjednodušení orientace lze v rámci obhajitelných filosofických interpretací vůle k moci, které by korespondovaly s celkovým duchem Nietzscheho myšlení, rozdělit tyto názory do několika základních kategorií: 1) zpodobnění a oslava síly a dominance, což odpovídá nebezpečnému přijetí evropským fašismem; 2) Heideggerův výklad vůle k moci jako metafyzické teze, dokonce jako vrcholu západní metafyziky; 3) ontologická teorie bez metafyziky, zaměřená na řízení pudů vývoje, nikoli na jednotlivce; 4) psychologická teorie lidské motivace a sebekontroly; 5) síla související s lidským jednáním a normativními otázkami, nikoli s dominancí; 6) proces sebetvoření; 7) proti-metafyzická diverzita vztahů

diskurzu nad tímto tématem, ukazuje, že jednoznačná a nesporná definice pojmu není možná. Stern k tomu dodává, že běžné rozdělení filosofie – metafyzika, epistemologie, etika a další – se často obtížně vyrovnává s rozmanitostí a propojeností Nietzscheho myšlení. Část sporu o *vůli k moci* se například týká toho, zda je metafyzická, psychologická nebo etická, případně nějaká kombinace těchto aspektů.²²

V období, kdy Nietzsche psal během 80. let 19. století, si uvědomil, že nostalgický projekt návratu k Řekům, znovuobjevení jejich tajemství zdraví a jeho přenesení do devatenáctého století za účelem oživení kulturního prostředí, byl, podle popisu historických souvislostí Roberta Wickse, hermeneuticky nepravděpodobný. Řecká civilizace byla již dávno zaniklá a křesťanství mezitím významně ovlivnilo převládající kulturní hodnoty. Aby Nietzsche podle svých představ obnovil zdraví své společnosti, musel pracovat realističtěji s duchovní podstatou své doby – podstatou, která zahrnovala křesťanství a víru v Boha – ve snaze obrátit ji proti sobě samé prostřednictvím procesu sebezpřekonání. Dílo *Tak pravil Zarathustra* lze chápat v tomto hermeneutickém světle, se svým biblickým slovním obsahem, útokem na křesťanství, výzvou k smrti Boha a následně, aby vyplnil mezeru zanechanou smrtí Boha, novými doktrínami generujícími zdraví – *vůli k moci, nadčlověkem a věčným návratem*.²³

Specifický a důležitý kontext, který ovlivnil Nietzscheovu tvorbu, spočívá v tom, že jeho díla vznikala v období prosazování pozitivismu v akademické sféře. Tento filosofický směr, založený na empirické pozorovatelnosti a vědeckém zkoumání, zdůrazňoval důležitost ověřitelných dat a odmítal spekulativní metafyziku, což mělo vliv na Nietzscheův metodologický přístup a kritické myšlení. Avšak Nietzscheho filosofie se od pozitivismu liší svým zaměřením na aspekty lidské existence, které nelze snadno zredukovat na empirická fakta nebo objektivní pravdu, jako je *vůle k moci* a lidská touha po významu. Nietzsche připisoval pozitivismu zvláštní význam v souvislosti s problémem pravdy, který ho neustále zaměstnával. I když jeho vyjádření často vypadala jako zpochybňování nároků na pravdu obecně, většina jeho kritiky mířila proti tvrzením na definitivní pravdivost soudů o „skutečnosti o sobě“. Stejně tak to platí i pro odmítnutí hypotézy jednoduchých a s jistotou poznatelných daností.²⁴

---

mezi silami; 8) transformace a začleňování životních sil, nikoli dominance; 9) empirická teorie s naturalistickým přístupem; 10) hodnotící a život potvrzující funkce; 11) pojem, který lze v rámci Nietzscheho filosofie považovat za zbytečný (srov. HATAB, Lawrence J. *The Will to Power*, 2019).

²² Srov. STERN, Tom. *Introduction: Nietzsche's Life and Works*, 2019, 32.

²³ Srov. WICKS, Robert. *Schopenhauer: Nietzsche's Antithesis and Source of Inspiration*, 2019, 80-81.

²⁴ Srov. RÖD, Wolfgang. *Friedrich Nietzsche*, 2009, 92.

Proti pozitivismu, který se zastavuje u fenoménu „existují jen fakta“, bych řekl: ne, právě fakta neexistují, jenom interpretace. Nemůžeme zjistit žádné faktum „o sobě“: a možná je nesmysl něco takového chtít.²⁵

Andreas Urs Sommer k tomuto důležitému vlivu na Nietzscheho myšlení píše, že v rámci kontextu pozitivismu se Nietzsche zapojil do debat o teorii evoluce, ačkoli nikdy nečetl Darwinovo dílo. Místo toho našel zdroj informací v díle Williama Henry Rolpha, který byl kritikem Darwinovy teorie. Studium Rolphova díla umožnilo Nietzscheovi představit si, že by mohl nahradit instinkt sebezáchovy a boj o omezené zdroje sebezpřekonáním a bojem o moc. Díky Wilhelmovi Rouxovi se naučil vnímat organismus jako bojiště mezi soutěžícími kvantami moci, které si přály se úplně vybit.²⁶

Dejme tomu, že by svět disponoval určitým kvantem síly, pak by bylo nasnadě, že každý posun moci na nějakém místě ovlivňuje celý systém – tedy vedle kauzality *po sobě* by byla dána závislost vedle sebe a pospolu.²⁷

Nietzsche přijal některé aspekty evolučního myšlení, které se shodovaly s jeho vlastním zaměřením na překonání sebe sama a boj o moc. Tento přístup se odrazil ve vývoji jeho filosofických konceptů, jako je *vůle k moci* nebo při přehodnocování tradičních hodnot.

Charles Darwin ve své evoluční teorii přirozeného výběru hovoří o vývoji sociálních instinktů u lidí a nižších živočichů a navrhuje použít stejnou definici pro obě skupiny. Jako standard morálky je navrhováno brát obecné dobro či prosperitu společnosti. Darwin také tvrdí, že obecné dobro nebo blaho nějaké společnosti koresponduje se štěstím jednotlivce, a že šťastný a spokojený kmen bude celkově vzkvétat lépe než nešťastný a nespokojený kmen. Evoluční výhoda lidí tak nespočívá v egoismu a prosazování jednotlivců, ale ve schopnosti jejich vzájemné kooperace. Tím se odstraňuje výtka zakládání nejvznešenější části naší povahy na sobeckém principu, neboť sociální instinkt a sympatie slouží jako primární impuls a průvodce.²⁸ Na druhé straně, Nietzscheho koncept *vůle k moci* se zaměřuje spíše na individuální aspekty a dynamiku moci ve společnosti. Ačkoliv se obě interpretace zabývají otázkami etiky a morálky, dělají tak z odlišných úhlů pohledu. Nietzscheho *vůle k moci* se zaměřuje na neustálý růst

²⁵ WM 481, in: NIETZSCHE. *Pozdní pozůstalost I. (1885-1887)*, 2020, 259.

²⁶ Srov. SOMMER, Andreas U. *What Nietzsche Did and Did Not Read*, 2019, 44.

²⁷ WM 638, in: NIETZSCHE. *Pozdní pozůstalost I. (1885-1887)*, 2020, 120.

²⁸ Srov. kap. IV.: Comparison of the Mental Powers of Man and the Lower Animals, in: DARWIN, Charles. *The Descent of Man*, 1874, 97-127, dostupné z: <http://darwin-online.org.uk/>.

a zlepšování jednotlivce, zatímco Darwin klade důraz na sociální instinkty a na blaho společnosti jako celku.

Nelze opomenout Nietzscheho výraznou kritiku vůči Darwinově teorii evoluce. Vzhledem k tomu, že je pravděpodobné, že Nietzsche Darwina přímo nečetl a jeho teorii interpretoval prostřednictvím díla darwinovského kritika Rolpha, může se jeho kritika zdát oprávněně nedostatečně fundovaná či dokonce karikaturní. V Nietzscheho textech, které odkazují na plánované dílo *Vůle k moci*, rezervoval několik pasáží pro kritiku darwinovského přístupu, kterou dokonce označil nadpisem *Anti-Darwin*:

Když se rozhlížím po velkých osudech člověka, nejvíc mě překvapuje, že se mi vždy ukazuje opak toho, co dnes vidí nebo *chce* vidět Darwin a jeho škola: výběr ve prospěch silnějších, vydařenějších, pokrok rodu. Přímou hmatatelnou je pravý opak: vyřazování šťastných případů, neúčinnost výjimečně vydařených typů, nevyhnutelná nadvláda typů průměrných, ba dokonce *podprůměrných*. Pokud nám někdo neukáže důvod, proč je člověk mezi stvořeními výjimkou, kloním se k předběžnému soudu, že se Darwinova škola všude mýlila. Ona vůle k moci, v níž rozpoznávám poslední důvod a charakter veškerých změn, nám zprostředkuje, proč se výběr právě neděje ve prospěch výjimek a šťastných náhod: ti nejsilnější a nejšťastnější jsou slabí, mají-li proti sobě organizované stádní instinkty, mají-li proti sobě bázlivost slabých, jejich přesilu. Můj celkový pohled na svět hodnot ukazuje, že v nejvyšších hodnotách, které jsou dnes zavěšeny nad lidstvem, *nepřevládají* šťastné výjimky, vybrané typy: spíše jsou to typy dekadence – možná není na světě nic zajímavějšího než tahle *nežádoucí* podívání...²⁹

Nezaujatý čtenář si nemůže z výše uvedené citace nevšimnout Nietzscheho frustrace, která pramenila z nepochopení a nesprávného pojetí přirozeného výběru. Tato frustrace není ovšem bez zajímavosti, neboť nám pomáhá odhalit hlubší kontext Nietzscheho myšlení. Darwin svou teorií přirozeného výběru mimo jiné naznačuje určitý směr vývoje ve společnosti, ke kterému Nietzsche evidentně cítí potřebu se také vyjádřit, ale jeho kritika Darwinovy teorie pramení z nesprávného pochopení a omezené perspektivy, což má za následek zkreslené závěry. Nyní si stručně představíme některé důležité body,

---

²⁹ WM 685, in: NIETZSCHE. *Pozdní pozůstalost I. (1885-1887)*, 2020, 259-260.

na kterých nám Nietzsche odhalí mezi řádky důvody, které ho přivádí ke kritice Darwina, a které zároveň ukazují směrem na Nietzscheho koncept *vůle k moci*.

Darwinova teorie nezastává názor, že evoluce má nějaký plán či účel, který by zvýhodňoval momentálně silnější nebo šťastnější jedince. Naopak, Darwin zdůrazňuje slepotu evoluce vůči jakémukoli účelu a upozorňuje na důležitost náhodných mutací, které se odehrávají v průběhu několika tisíců až milionů let. Jedním z aspektů, který Nietzsche pravděpodobně nepochopil, je adaptabilita druhů. Evoluce není pouze o přežití silnějších či šťastnějších jedinců, ale spíše o schopnosti druhu přizpůsobit se změnám prostředí a konkurenci. Nietzsche zřejmě nerozuměl složitosti a mnohostrannosti evoluce. Přirozený výběr není jediným mechanismem, který ovlivňuje evoluční vývoj; existují i další faktory, jako jsou genetický drift, pohlavní výběr nebo kooperační chování. Tyto mechanismy mohou být důvodem, proč někdy přežívají jedinci či druhy, které nejsou zjevně nejsilnější nebo nejšťastnější.³⁰ Nietzsche také opomíjí fakt, že evoluce je kontinuální proces, který probíhá ve všech populacích a druzích bez ohledu na to, zda to jednotlivci vnímají či nikoliv. Vzhledem k těmto nedostatkům v Nietzscheově pochopení Darwinovy teorie evoluce je jeho kritika Darwina neodborná a zkreslená.

Nietzscheho dezinterpretace Darwinovy teorie a jeho frustrace ze své doby mohou být vysvětleny několika faktory. Pravděpodobně se spoléhal na sekundární zdroje a interpretace, jako bylo dílo Rolpha. Tyto zdroje mohly Darwinovu teorii zkreslit nebo ji prezentovat v určitém ideologickém světle. Dále, Nietzsche nebyl odborníkem na biologii ani genetiku. Jeho chybné pochopení Darwinovy teorie mohlo pramenit z nedostatečného vzdělání v těchto oborech a nedostatečného pochopení mechanismů přirozeného výběru, genetické variability a adaptace. Navíc jeho důraz na individuální sílu, *vůle k moci* a *nadčlověka* byl v rozporu s darwinistickým pojetím spolupráce a kompromisu jako jedním z klíčových aspektů evolučního procesu. Konečně, kulturní a sociální kontext 19. století také ovlivnil Nietzscheho názory. Žil v době prudkých společenských změn a rozporů, zahrnujících industrializaci, urbanizaci, nárůst nacionalismu a sekularizaci. Tyto změny mohly způsobit jeho frustraci a nespokojenost se současným stavem společnosti, což by mohlo vést k hledání alternativních vysvětlení a odmítnutí hlavního proudu v této oblasti, jako je Darwinova teorie evoluce.

---

³⁰ Srov. DARWIN, Charles. *The Descent of Man*, 1874, dostupné z: <http://darwin-online.org.uk/>.

Abychom ještě lépe doložili Nietzscheho koncept evoluce, uveďme další jeho hodnotící citát v kontextu s již diskutovaným obsahem, který je, stejně jako ten předchozí, označen nadpisem *Anti-Darwin*. Tento citát nám ukazuje Nietzscheho kritický postoj ke společnosti a křesťanství, a současně s tím také odhaluje jeho pohled na pesimistickou antropologii člověka:

Můj celkový názor. – První věta: člověk jako druh se nezdokonaluje. Lidstvo sice dosahuje vyšších typů, ale ty se neudrží. Úroveň druhu se *nepozvedá*.

Druhá věta: člověk jako druh nepředstavuje žádný pokrok ve srovnání s jakýmkoli jiným zvířetem. Celek živočišného a rostlinného světa se nevyvíjí od nižšího k vyššímu... Nýbrž všechno současné, jedno přes druhé a proti sobě navzájem.

Třetí věta: domestikace člověka („kultura“) nezasahuje hluboko... Kde je hluboko, stává se ihned degenerací (typus: křesťan). „Divoký“ člověk (nebo, řečeno morálně, *zlý* člověk) je návratem člověka k přírodě – a, v jistém smyslu – jeho uzdravením, jeho *vyléčením* z „kultury“...³¹

Po prvním uvedení konceptu *vůle k moci* v díle *Tak pravil Zarathustra* se tento jeho koncept objevuje ve všech následujících Nietzscheho dílech. Zápisky z Nietzscheho nedokončeného díla *Vůle k moci* obsahují řadu návrhů a detailnějších rozpracování *vůle k moci*, a tento projekt byl také Nietzschem explicitně zmíněn v publikovaném díle *Genealogie morálky* z roku 1887. Někdy býval název plánovaného hlavního díla uváděn bez pojmu *vůle k moci*, pouze s titulem ‚Přehodnocení všech hodnot‘.³² ‚Chopím se těchto věcí důkladněji a důrazněji v jiné souvislosti (pod titulem ‚K historii evropského nihilismu‘; odkazují proto na dílo, které připravuji: *Vůle k moci, pokus o přehodnocení všech hodnot*).‘³³

V Hérakleitovském smyslu, který byl na začátku kapitoly uveden jako jeden ze zdrojů, které ovlivňovaly Nietzscheho filosofické myšlení, a který konkrétně představuje podstatu skutečnosti jako neustávajícího boje konkrétních protikladných sil či tendencí, se Nietzsche v jedné pasáži z knihy *Mimo dobro a zlo* ptá, zda by tyto protikladné podmínky mohly být nějakým způsobem chápány jako ‚podstatně stejné‘. Nietzsche

³¹ WM 684, in: NIETZSCHE. *Pozdní pozůstalost I. (1885-1887)*, 2020, 270.

³² Srov. HATAB, Lawrence J. *The Will to Power*, 2019, 330.

³³ NIETZSCHE, Friedrich. *Genealogie morálky*, 2019, 142.

v textu nabízí význam, který se dá považovat za formulaci „silné jednoty“, jedné „základní formy“ síly, kterou nazývá *vůle k moci*.³⁴

Předpokládejme, že není „dáno“ nic jiného než náš svět žádostí a vášní, že nemůžeme stoupat ani sestupovat k žádné jiné „realitě“ než právě k realitě svých pudů – neboť myšlení je jen chováním těchto pudů k sobě navzájem... A konečně za předpokladu, že by se podařilo vysvětlit veškerý náš pudový život jako rozvětvení a rozčlenění jedné základní formy vůle – totiž vůle k moci, jak zní moje věta; za předpokladu, že by bylo možno všechny organické funkce odvodit z této vůle k moci a že by v ní tkvělo řešení problému plazení a výživy – je to *jeden* problém – , zajistili bychom si tím pak právo určit jednoznačně *veškerou* působící sílu jako: *vůli k moci*. Svět viděný zvnitřku, svět určený a označený ve svém „inteligibilním charakteru“ – takový svět by byl právě „vůli k moci“ a ničím jiným.³⁵

Vůle k moci je konceptem, který se zabývá vztahem mezi zdánlivě protichůdnými podmínkami, nikoli vlastností jedné strany tohoto vztahu. Jak destruktivní, tak pozitivní aspekty přírody přispívají k rozvoji života. Nietzsche vnímá svět jako neustále se měnící a v pohybu, přičemž všechny pohyby jsou navzájem propojené. Tyto vztahy jsou založeny především na odporu a napětí vyvolávajícím konflikty. Martin Heidegger, Lawrence J. Hatab a český expert na Nietzscheho, Pavel Kouba, se ve svých interpretacích shodují na charakteristice *vůle k moci* ve smyslu tendence překonávat sama sebe. Heidegger uvádí, že každá vůle je vůlí být něčím víc. Moc trvá jen do té míry a také tak dlouho, dokud existuje potenciál pro její zvětšení. Jakmile potenciál zmizí, moc už není mocí, i když stále ovládá to, co podmanila. Vůle, jako ochota být více, jako *vůle k moci*, implikuje obohacení a zvětšení.³⁶ Hatab podporuje interpretaci tvrzením o důležitých důsledcích *vůle k moci*, která se může projevit pouze proti odporu, a proto hledá to, co se jí vzpírá.³⁷ Kouba ve své interpretaci dochází k velmi podobnému závěru, že *vůle k moci* nemůže mít za cíl neomezené stupňování vlastní síly, protože tam, kde oslabuje protivník, nastává také úbytek moci.³⁸

³⁴ Srov. HATAB, Lawrence J. *The Will to Power*, 2019, 332.

³⁵ NIETZSCHE, Friedrich. *Mimo dobro a zlo*, 2021, 43-44.

³⁶ Srov. HEIDEGGER, Martin. *Nietzsche: The Will to Power as Art*, 1991, 60.

³⁷ Srov. HATAB, Lawrence J. *The Will to Power*, 2019, 336.

³⁸ Srov. KOUBA, Pavel. *Nietzsche. Filosofická interpretace*, 1995, 244.

„Vývoj“ věci, obyčejě, orgánu proto rozhodně není jeho progresem k jakémusi cíli, a už vůbec není progresem logickým a nejkratším, dosaženým s co nejmenším vynaložením sil a prostředků – nýbrž sledem více či méně hlubokých, více či méně vzájemně nezávislých, skrze danou věc se odehrávajících procesů přemáhání, včetně různých podob odporu, který se proti tomu pokaždě vzedme, proměn tvaru vyvolaných potřebou obrany a reakce, i výsledků úspěšných protiakcí. Forma je pohyblivá, „smysl“ však ještě více...³⁹

Nietzsche kriticky zkoumá evoluční teorii a její důraz na progresivní vývoj. Odmítá pojetí evoluce jako neustálého pokroku směřujícího k určitému cíli. Namísto toho představuje evoluci jako sled více či méně nezávislých procesů přemáhání, které se v dané věci odehrávají. Tento pohled podtrhuje dynamický a konfliktní charakter evoluce, který je ovlivněn různými formami odporu a reakcí. Klíčovým aspektem Nietzscheho interpretace je jeho zdůraznění proměnlivosti a fluidity „formy“ a „smyslu“. Nietzsche zde chápe „formu“ jako viditelný a měnitelný výraz věci, který je stále v pohybu a mění se v reakci na různé procesy přemáhání. „Smysl“, jak ho Nietzsche pojímá, je ještě více pohyblivý než forma. Nietzsche tím naznačuje, že význam a účel věci se neustále mění a přizpůsobuje různým silám a procesům, které na ni působí. V kontextu sociální a kulturní evoluce lze tuto citaci interpretovat jako Nietzscheho argument proti představě lineárního a cíleného sociálního pokroku. Nietzsche tím naznačuje, že společnosti se nevyvíjejí jednoznačným směrem k určitému cíli, ale že jejich vývoj je spíše produktem složité interakce různých sil a konfliktů. V tomto smyslu je Nietzscheho přístup k evoluci více dynamický a komplexní než tradiční evoluční teorie, které spíše předpokládají progresivní vývoj. Nietzsche navrhuje dynamický a neustále se měnící model vývoje, který se řídí procesy překonávání a interakcí mezi různými silami, které vůči sobě stojí ve vzájemném odporu. Nietzsche to nazývá *vůlí k moci* a na tomto podkladu zavrhuje tradiční hodnoty a ideály západní společnosti, které podle něj vedou k nihilismu a vyprázdňení lidského života. Místo toho navrhuje novou orientaci na hodnoty, která se soustředí na afirmaci života, kreativitu a sebepřekonávání.

---

³⁹ NIETZSCHE, Friedrich. *Genealogie morálky*, 2019, 64.

1.2. Věčný návrat téhož

Nyní se stručně seznámíme s dalším Nietzscheho filosofickým konceptem, který má významný vliv na jeho myšlenkový systém. Ke konci čtvrté kapitoly *Radostné vědy* se objevuje myšlenka, jež od té doby hraje v Nietzscheově myšlení ústřední roli; Nietzsche zde položil otázku, jak by pravděpodobně reagovala osoba, které by někdo sdělil: „Tento život, jak jej teď žiješ a jaks jej žil, budeš muset žít ještě jednou a ještě nespočetněkrát; a nebude v něm nic nového, nýbrž musí se ti navracet každá bolest a každá rozkoš a každý nápad a vzdech a vše, co bylo ve tvém životě nevýslovně malé i velké, a všechno ve stejném pořadí a sledu... Věčné přesýpací hodiny bytí se stále znovu obracejí – a ty s nimi, zrnko prachu!“⁴⁰ Tento koncept také podrobněji rozpracovává ve svém plánovaném díle *Der Wille zur Macht*:

Jestliže svět *smí* být myšlen jako určitá veličina síly a jako určitý počet silových center – a každá jiná představa zůstává neurčitá, a je tudíž *neupotřebitelná* –, plyne z toho, že musí ve svém bytí, velké hře v kostky, projít spočítatelným počtem kombinací. Během nekonečného času by svět každé možné kombinace už někdy dosáhl; ba ještě více: dosáhl by jí už nekonečněkrát. A protože by mezi každou „kombinací“ a jejím příštím „návratem“ byly musely proběhnout všechny vůbec ještě možné kombinace, a každá z těchto kombinací podmiňuje celý sled kombinací v téže řadě, byl by tím dokázán koloběh, který se již nekonečněkrát opakoval a který hraje svou hru *in infinitum*.⁴¹

Konceptem *věčného návratu téhož* Nietzsche představuje radikální přeformulování našeho porozumění času a existence. *Věčný návrat* představuje představu, že vše, co se stane, se bude neustále opakovat do nekonečna, v nekonečném cyklu. Nietzsche představuje tento koncept jako formu experimentu. Je to výzva k přijetí všech aspektů existence bez výjimky, bez možnosti změny. V další části citace Nietzsche rozvíjí tuto myšlenku a argumentuje, že pokud chápeme svět jako určitý počet silových center, pak musíme také přijmout, že tento svět bude ve svém nekonečném čase procházet spočítatelným počtem kombinací. To znamená, že každá možná kombinace událostí by se musela nejen už někdy v minulosti odehrát, ale také by se musela opakovat

⁴⁰ NIETZSCHE, Friedrich. *Radostná věda*, 96, dostupné z: <https://radicalrevival.files.wordpress.com/2011/01/nietzsche-f-radostnc3a1-vc49bda.pdf> [cit. 14.5.2023].

⁴¹ WM 1066, in: NIETZSCHE. *Pozdní pozůstalost II. (1887-1889)*, 2020, 315.

nekonečněkrát. To představuje argument pro *věčný návrat* jako nezbytný důsledek Nietzscheho pojetí světa. Koncept výrazně ovlivňuje Nietzscheho filosofii a jeho porozumění morálky a hodnot. Pokud je život cyklus nekonečného opakování, pak je zbytečné se snažit vyhnout bolesti nebo se snažit dosáhnout stálého stavu štěstí. Místo toho by člověk měl přijmout všechny aspekty existence a naučit se je oceňovat jako součást tohoto nekonečného cyklu. To vede k Nietzscheho návrhu překonání tradičních hodnot a morálních systémů a k jeho volání po přeměně všech hodnot.

Je třeba se zaměřit na význam *věčného návratu téhož* v kontextu Nietzscheovy kritiky tradičních morálních a metafyzických systémů. *Věčný návrat* může být chápán jako radikální alternativa k představě lineárního času a univerzálních hodnot, které podporují tradiční náboženské a filosofické koncepty. Tímto způsobem Nietzsche rozšiřuje svou kritiku křesťanské etiky a metafyziky a nabízí nový rámec pro pochopení naší role v kosmu a významu našich jednání. S další analýzou zjistíme, že *věčný návrat* může být interpretován jako existenciální výzva, která nás nutí přehodnotit naše životní cíle, hodnoty a přesvědčení. Představa, že musíme žít svůj život nekonečně mnohokrát, nás navede k zamyšlení nad tím, zda jsme schopni plně přijmout a potvrdit každý aspekt našeho života, včetně těch nejbolestivějších a nejnepříjemnějších zkušeností. Koncept tak slouží jako zkouška naší síly a odvahy, která nás vede k přijetí výzvy sebepřekonání a k úsilí o dosažení vyššího stupně sebeúcty a seberealizace.

Vtisknout dění charakter bytí – toť nejvyšší vůle k moci.

Dvojí falšování, ze strany smyslů a ze strany ducha, aby se zachoval svět jsoucího, setrvávajícího, stejně hodnotného atd.

Že se všechno navrací, je nejzazší přiblížení světa dění ke světu bytí: vrchol úvahy.⁴²

Nietzsche také naznačuje, že přiřknout dění charakter bytí představuje nejvyšší projev *vůle k moci*. To znamená, že nejvyšší touha po moci spočívá v přeměně proměnlivého a neustále se měnícího světa na stabilní a trvalý. Myšlenka, že se všechno navrací, představuje největší možné přiblížení proměnlivého světa (dění) k neměnnému světu existence (bytí). Tato idea překonává běžné rozdělení mezi proměnlivostí a stálostí, což umožňuje nové pochopení reality a naší role v ní.

Nietzsche tak prostřednictvím učení o *věčném návratu téhož* dospěl k novému pochopení věčnosti. Věčnost nelze chápat ani jako neomezené trvání, ani jako

---

⁴² WM 617, in: NIETZSCHE. *Pozdní pozůstalost I. (1885-1887)*, 2020, 256.

bezčasovost, nýbrž jako nekonečnost okamžiků. Každé „ted“ se stává nekonečným „stále znovu“. Tím získává každé „ted“ svou vážnost, kterou momenty času podle běžného pojetí nemají.⁴³ Z etické perspektivy se tak Nietzscheho filosofie zaměřuje na důležitost každého okamžiku v nekonečném cyklu času, který zdůrazňuje jedinečnost a závažnost každého jednotlivého rozhodnutí a činu. Ve své interpretaci Nietzscheho díla Heidegger tvrdí, že bytí je definováno jako *vůle k moci*, jehož smysl spočívá v kontextu *věčného návratu téhož*.⁴⁴ *Věčný návrat* může být také chápán jako pozvání k přijetí života ve své plné komplexnosti a rozmanitosti, aniž bychom se pokoušeli redukovat svět na jednoduché a neměnné principy nebo hodnoty. Tímto způsobem *věčný návrat* představuje osvobození od omezení tradičních metafyzických systémů a otevírá prostor pro nové formy myšlení a chápání světa.

Otevírá se samozřejmě možnost i pro kritické hodnocení konceptu, přičemž jeden věčný příklad si můžeme uvést. Z myšlenky *věčného návratu téhož* vyplývá, že pokud by se zážitek opakoval v rámci naší existence, pak bychom mohli pochopit, jaká syntéza je z tohoto opakování pro nás možná a proč je opakování pro nás tak důležité. Když se celá existence vrací, jak to představuje Nietzsche v konceptu *věčného návratu téhož*, není možná syntéza následných opakování, protože nikdo nemůže sledovat, přemýšlet nebo spojit mnoho návratů ve svém vědomí. Z analýzy Paula S. Loeba totiž vyplývá, že žijeme a umíráme, a až po eonech se teoreticky může narodit někdo, jehož život má přesně stejné charakteristiky jako ten náš. Mezi oběma životy ovšem neexistuje žádné spojení a nic se tak nepřenáší z jednoho života do druhého. Toto pochopení by mělo snížit starost člověka o svého dvojníka v příštím cyklu na úroveň starosti, kterou by měl pro kteréhokoli jiného člověka. Nietzscheho myšlenka je srovnatelná s konceptem naprosto identických světů existujících v nekonečném prostoru, avšak bez jakékoliv vzájemné znalosti o sobě.⁴⁵

Věčný návrat téhož nám nabízí nový pohled na etické hodnocení našich činů a rozhodnutí. Tradiční morální systémy často kladou důraz na dodržování předem stanovených pravidel nebo na dosažení určitých cílů, které by měly vést k naplnění lidského života. Avšak v kontextu *věčného návratu* se naše morální zodpovědnost zaměřuje na schopnost přijmout a potvrdit všechny aspekty našeho života včetně těch nejméně příjemných nebo bolestných zkušeností. Toto pojetí etiky nás vyzývá, abychom se zaměřili na naši životní cestu jako celek, a nikoli pouze na jednotlivé cíle nebo hodnoty,

---

⁴³ Srov. RÖD, Wolfgang. *Friedrich Nietzsche*, 2009, 116.

⁴⁴ Srov. HEIDEGGER, Martin. *Nietzsche: The Will to Power as Art*, 1991, 20.

⁴⁵ Srov. LOEB, Paul S. *Identity and Eternal Recurrence*, 2006, 180-181.

kteřé nás mohou omezovat nebo zavádět. V morálním kontextu *věčného návratu téhož* vnímá koncepce svět z vnější perspektivy jako neustále se opakující, bez jakéhokoli prvku, který by jej přesahoval. Proto může koncepce sloužit jako pragmatický nástroj hodnocení jedincova postoje vůči světu, neboť potvrzení *věčného návratu* je důkazem jeho duchovního zdraví. Lidé často žijí s lítostí a touží po jiné minulosti, avšak schopnost upřímně přijmout minulost se všemi jejími bolestmi a zklamáními může pozitivně ovlivnit náš postoj k vlastnímu životu. Afirmace *věčného návratu* zahrnuje přijetí nejtragičtějších událostí v životě, protože tím potvrzujeme nejen vlastní život, ale také všechno, co se odehrává v rámci života jako celku.⁴⁶ Zajímavou perspektivu *věčného návratu* nabízí interpretace, která nabízí kritiku svobodné vůle a individuálního jednání. V kontextu nekonečného opakování světa a našeho života se totiž zdá, že naše činy a rozhodnutí jsou předurčeny a neodvratné. Tato představa může vést k pocitu bezmoci a skepse ohledně naší schopnosti ovlivnit svět kolem nás. Avšak Nietzsche zdůrazňuje, že přijetí *věčného návratu* nás nutí přijmout zodpovědnost za naše životy a za naše činy, což nás posiluje a umožňuje nám směřovat k sebepřekonání a seberealizaci.

V rámci Nietzscheho úsilí o konstrukci a legitimitu doktríny *věčného návratu* se autor spoléhal na množství teoretických postulátů. Někdy se například odvolával také na fyzikální zákon zachování energie: „Věta o zachování energie vyžaduje *věčný návrat*.“⁴⁷ V závěru lze říct, že *věčný návrat téhož* představuje významný filosofický koncept, který ovlivňuje různé aspekty Nietzscheho myšlení. Přestože může být obtížné přijmout nekonečné opakování naší existence, koncept nám poskytuje nové perspektivy ohledně našeho pochopení času, naší role ve světě a morálního hodnocení našich činů a rozhodnutí. *Věčný návrat* nás vyzývá k přijetí a potvrzení všech aspektů našeho života, což nám umožňuje směřovat k sebepřekonání a seberealizaci. Nabízí nový způsob, jak přemýšlet o svobodě a zodpovědnosti, a vyzývá nás, abychom přijali zodpovědnost za naše životy a činy v kontextu nekonečného opakování naší existence. Přestože může být koncept *věčného návratu* obtížný a také provokativní, představuje důležitý přínos k filosofickému bádání a poskytuje nám nové nástroje a perspektivy pro zkoumání našeho života, naší existence a naší role ve světě.

---

⁴⁶ Srov. WICKS, Robert. *Schopenhauer: Nietzsche's Anthithesis and Source of Inspiration*, 2019, 82.

⁴⁷ WM 1063, in: NIETZSCHE. *Pozdní pozůstalost I. (1885-1887)*, 2020, 174.

1.3. Nadčlověk

Nietzsche představuje *nadčlověka* v díle *Tak pravil Zarathustra*. *Nadčlověk* je bytost, která má sílu potvrdit *vůli k moci* i *věčný návrat téhož*, a uvědomuje si, že život sám je nebezpečný a amorální. Zosobňuje vrcholné zdraví a kulturní úspěch, je autoritativní, sebeurčující, zákonodárný, tvořivý a ohromující v obou významech slova. Nietzsche *nadčlověka* kontrastuje s průměrným člověkem dneška, který otročí a následuje zavedený společenský řád, chápe štěstí pouze jako pohodlí, uvažuje vědecky místo umělecky a žije podle křesťanských hodnot, které podle Nietzscheho názoru zahrnují slabost a smrt. *Nadčlověk* je bytost, která zosobňuje samotný život.⁴⁸

Nietzschova etika směřuje k dalšímu rozvoji člověka směrem k vyššímu typu, nakonec k *nadčlověku*. Nelze udržet formy života, které vývoj opustil, pokud má být člověk překonán: „Co padá, to ještě postrčte.“⁴⁹ V tomto kontextu odráží jeho přesvědčení, že je nezbytné nechat za sebou staré a zastaralé formy života a myšlení, pokud má dojít k dalšímu rozvoji člověka. Nietzschova etika nás vyzývá, abychom se nezabývali zachováním toho, co je již na pokraji pádu, ale namísto toho se zaměřili na to, co můžeme vybudovat nového. Nietzsche také věřil, že většina lidí zůstává v bezpečí svých konvenčních představ a hodnot, a to jim brání v tom, aby se stali tím, čím by mohli být. Takže když říká „Co padá, to ještě postrčte“, vyzývá nás, abychom se aktivně zbavili zastaralých a nefunkčních aspektů našich životů a myšlení, které nás brzdí v našem osobním a kolektivním rozvoji.

Funkce konceptu *nadčlověka* spočívá v ukázání cíle lidstvu. V předmluvě k *Zarathustrovi* stojí: „Je čas, aby člověk vytkl svůj cíl. Je čas, aby člověk zasadil símě své nejvyšší naděje.“⁵⁰ Idea *nadčlověka* a *věčného návratu téhož* slouží k založení smyslu. Nietzsche tvrdí, že je na čase, aby člověk vytyčil svůj vlastní cíl, místo aby se spoléhal na cíle a hodnoty, které mu byly vnuceny společností nebo náboženstvím. Ve své filosofii navrhuje koncept *nadčlověka* jako nejvyššího cíle a aspirace pro lidskou existenci. Idea *nadčlověka* je navržena jako základ pro poskytnutí smyslu lidskému životu, který je v Nietzscheho filosofii často chápán jako chaotický a bez smyslu. Tím, že ukazuje cíl, který si lidé mohou stanovit – stát se *nadčlověkem* – Nietzsche nabízí alternativu k nihilismu, filosofii, která popírá jakýkoli smysl, hodnotu nebo pravdu v lidském životě.

⁴⁸ Srov. WICKS, Robert. *Schopenhauer: Nietzsche's Anthithesis and Source of Inspiration*, 2019, 85.

⁴⁹ NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra*, 2011, 203.

⁵⁰ Tamtéž, 14.

Stejně jako učení o *návratu*, které má překonat nesmyslnost jako důsledek odstranění metafyziky, i idea *nadčlověka* má vyplnit vakuum, které vzniklo smrtí Boha. Pokud už neplatí sjednocení s Bohem, blaženost v Bohu a skrze Boha jako cíle, musí si člověk stanovit nový cíl.⁵¹ „Bůh zemřel: teď chceme *my*, – aby živ byl nadčlověk.“⁵²

Nietzschova kritika tradičních hodnot a jeho prohlášení o „smrti Boha“ (o smrti Boha bude pojednáno v rámci druhé kapitoly) byly základním impulsem k vytvoření nového rámce hodnot a cílů pro lidskou existenci. Tím, že zpochybnil platnost tradičních hodnot a náboženských představ, se Nietzsche pokoušel představit nový ideál lidského bytí, který by překonal omezení současného člověka a vedl k většímu sebepoznání a seberealizaci. *Nadčlověk* také úzce souvisí s pojetím *vůle k moci*, protože *vůle k moci* je považována za základní sílu, která motivuje lidské jednání a usilování. *Nadčlověk* je takový, kdo plně rozumí a aktivně uplatňuje svou *vůli k moci*, a to jak ve vztahu k sobě, tak ve vztahu k okolnímu světu. Tímto způsobem se *nadčlověk* stává mistrem svého osudu a tvůrcem nových hodnot.

V Nietzschově filosofii je jeho pojetí evoluce a překonání člověka vedena směrem k *nadčlověkovi*. Překonání člověka zde není chápáno pouze jako biologický proces, ale jako vývoj směrem k novému druhu lidského bytí, který by byl schopen překonat současné omezení a dosáhnout vyššího stupně seberealizace.

Lidstvo *nepředstavuje* vývoje k lepšímu nebo silnějšímu nebo vyššímu tak, jak se tomu dnes věří. „Pokrok“ je pouze moderní idea, to znamená idea falešná. Dnešní Evropan je svou hodnotou hluboko pod Evropanem renesančním; vývoj prostě *není* nutně zvýšením, stupňováním, zesílením.

V jiném smyslu trvale se daří jednotlivé případy na nejrůznějších místech země a z nejrůznějších kultur, případy, jimiž se skutečně projevuje vyšší *typus*: něco, co je v poměru k celku lidstva jakýmsi nadčlověkem. Takové šťastné případy velikého zdaru vždy byly možné a snad budou vždy možné. A dokonce celé rody, kmeny, národy mohou být po případě takovou *výhrou*.⁵³

V kontextu těchto klíčových aspektů Nietzschovy filosofie je možné analyzovat jeho myšlenky o *nadčlověkovi* jako reakci na krizi hodnot a smyslu, kterou považoval

---

⁵¹ Srov. RÖD, Wolfgang. *Friedrich Nietzsche*, 2009, 131.

⁵² NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra*, 2011, 276.

⁵³ NIETZSCHE, Friedrich. *Antikrist*, 2017, (A 4) 9-10. Viz také NIETZSCHE. *Pozdní pozůstalost II. (1887-1889)*, 2020, 169.

za důsledek nihilismu a ztráty tradičních náboženských představ. Klíčovým aspektem Nietzscheovy filosofie, který je relevantní pro pochopení jeho myšlenky *nadčlověka*, je jeho důraz na tvořivost a umění jako zásadní složky lidského života. Nietzsche věřil, že *nadčlověk* by měl být schopen tvořit nové hodnoty a představy, které by byly emancipovány od tradičních omezení a odrážely by autentickou lidskou přirozenost. Tímto způsobem se umění a tvořivost stávají klíčovými prostředky, jak dosáhnout tohoto vyššího stupně seberealizace.

V této souvislosti je také důležité zdůraznit roli etiky v Nietzscheově filosofii. Nietzsche kritizoval tradiční morální systémy, zejména křesťanskou etiku, kterou považoval za potlačující a založenou na slabosti a utrpení. Místo toho navrhoval nový etický rámec založený na afirmaci života a jeho imanentních hodnot. *Nadčlověk* by tak byl schopen vytvořit nový systém hodnot, který by byl založen na síle, sebeúctě a aktivním přijetí vlastního osudu. Přechod k *nadčlověkovu* spatřoval Nietzsche ve vyšším člověku, který se liší od každodenního průměrného člověka tím, že je již schopen tvořit hodnoty, jimiž se pak při svém jednání mohou orientovat druzí. Vyšší člověk je v tomto smyslu přechodovou figurou, která se sice již vymkla z běžného, průměrného života a dokáže vytvářet nové hodnoty, ale stále zůstává svázána s tradičními hodnotami. Ví například, že Bůh je mrtev, ale stále ještě trpí ztrátou víry v Boha. Je schopen pochopit problematickou povahu poznání a hodnot, ale zároveň se snaží najít jistotu v omezených oblastech bádání. Vidí nedostatky reality, ale místo toho, aby je přijal a přitakal jim, reaguje na ně zhnusením. Takový postoj je však v rozporu s Nietzscheho požadavkem bezvýhradného přitakání skutečnosti. Vyšší člověk se ještě nenaučil člověka překročit.⁵⁴

Nikoho jsem ještě nenašel, kdo by sebou povrhoval hlouběji; i tj. výška. Běda, byl to snad onen vyšší člověk, jehož výkřik jsem zaslechl?

Miluji veliké povrhovatele. Člověk však je cosi, co musí býti překonáno.“⁵⁵

Nadčlověk na druhou stranu představuje ideální cílový bod Nietzscheho filosofie. Je schopen plně se odpoutat od tradičních hodnot a konceptů a přijmout svět takový, jaký je, bez nutnosti hledat v něm transcendentní smysl nebo hodnoty. Místo toho je *nadčlověk* dost silný na to, aby si vytvářel vlastní hodnoty a smysl, a to výhradně na základě svého vlastního života a zkušeností. „Hled'te, hlásám vám nadčlověka. Nadčlověk je smysl

⁵⁴ Srov. RÖD, Wolfgang. *Friedrich Nietzsche*, 2009, 132.

⁵⁵ NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra*, 2011, 258.

země. Vaše vůle necht' dí: nadčlověk *budiž* smysl země!"⁵⁶ Nietzsche se obrací k lidstvu, aby se nezdráhali a přijmuli ideál *nadčlověka* jako „smysl země“. To je důraz na to, že smysl naší existence by měl být nalezen v tomto světě, nikoli v nějakém nadpřirozeném nebo transcendentním řádu. To také naznačuje Nietzscheho pozici, že naše „vůle“ by měla být zaměřena na stávání se tímto *nadčlověkem*, přijmout výzvy a překážky jako součást našeho procesu sebe-překonávání a sebe-aktualizace. Ve stručnosti, tato citace vyjadřuje Nietzscheho etiku, která je založena na sebepřekonání a tvorbě vlastních hodnot, s *nadčlověkem* jako nejvyšším ideálem, k němuž by lidé měli směřovat. Otevřenou otázkou zůstává, zda Nietzsche věřil, že se *nadčlověk* může jednou stát skutečností, nebo zda přisuzoval ideji *nadčlověka* pouze regulativní funkci.⁵⁷

V závěru lze říci, že Nietzscheho myšlenka *nadčlověka* je komplexní a mnohostranná, zahrnující prvky kritiky tradičních hodnot, koncept *vůle k moci*, evoluční myšlení a důraz na tvořivost a umění. Tato myšlenka se snaží nabídnout alternativu k nihilismu a ztrátě smyslu, který Nietzsche vnímal ve společnosti, a poskytovat nový rámec pro lidskou seberealizaci a směřování k vyššímu stupni bytí.

---

⁵⁶ NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra*, 2011, 10.

⁵⁷ Srov. RÖD, Wolfgang. *Friedrich Nietzsche*, 2009, 133.

2. Nietzscheho etika

Vstupujeme nyní do druhé kapitoly naší práce, která se ještě více zaměří na etiku. Nietzsche patří nesporně mezi nejradiálnější kritiky etiky a morálky v dějinách filosofie. Jeho kritika tradičních hodnot a židokřesťanské morálky, jeho odmítnutí demokratického principu rovnosti, utilitarismu, hédonismu a feminismu, nebo jeho rozdělení morálky na panskou a otrockou s důrazem na panství elity a sebepřekonávání vládnoucích tříd často vyvolává rozpory v současných etických diskurzích.⁵⁸ Morální rozlišování „dobrého“ a „zlého“ leží podle Nietzscheho v srdci náboženských principů, metafyzických kategorií a estetického hodnocení.⁵⁹ Právě tato kontroverze a originalita dělají Nietzscheho dílo nečasovým a stále relevantním. Nietzsche hájí panství elity a zdůrazňuje význam sebepřekonání a sebetvoření. Jeho požadavek na rozvíjení a stupňování moci jedince a druhu může být morálně problematický, pokud není zřejmé, jakým cílům má moc sloužit a k jakým účelům by mělo být vykonáváno panství. Z tohoto hlediska je Nietzscheho etika někdy kritizována za její nedostatek konkrétních morálních kritérií nebo pravidel.⁶⁰ Ti, kteří se obrací k Nietzscheho dílům, jsou často přitahováni jeho pozicí jako outsidera ve filosofické tradici, kritického vůči názorům ostatních. Ale Nietzscheho čtenář si nemůže pomoci, aby se nezeptal, zda on sám prosazoval nějakou konkrétnější, pozitivní etickou vizi.

Nietzsche radikálně odmítá hédonismus a utilitarismus a nabízí alternativní pohled na hodnotový rámec a morální posouzení. Jeho tezí o *vůli k moci* jako klíčovém principu lidské motivace a hodnocení rozšiřuje tradiční morální diskurz a nabádá k přehodnocení základních předpokladů. Nietzscheho kritika hédonismu je založena na odmítnutí představy, že potěšení a utrpení jsou primárními faktory při posuzování hodnoty jednání. Namísto toho Nietzsche tvrdí, že potěšení a utrpení jsou pouze sekundárními produkty *vůle k moci*, která je podle něj hlavní silou řídící lidské chování. Tímto způsobem Nietzsche odstraňuje pojem „dobra“ z jeho tradičního kontextu spojeného s potěšením a umísťuje jej do kontextu moci a síly.⁶¹ Takový přístup může poskytnout nové perspektivy na otázky jako je etika a morálka, ale také na otázky týkající se lidské motivace a chování. Podobně, Nietzscheho odmítnutí utilitarismu je založeno na jeho

---

⁵⁸ Srov. RÖD, Wolfgang. *Friedrich Nietzsche*, 2009, 133.

⁵⁹ Srov. VAN TONGEREN, Paul J. M. *Nietzsche and Ethics*, 2006, 389-390.

⁶⁰ Srov. RÖD, Wolfgang. *Friedrich Nietzsche*, 2009, 133.

⁶¹ Srov. tamtéž, 120-123.

názoru, že užitek by neměl být měřen pouze na základě potěšení nebo štěstí, které jednání přináší. Místo toho tvrdí, že pravý užitek je spojen s projevem *vůle k moci* a s rozvojem a zdokonalením života. Nietzsche naopak tvrdil, že o užitku jako kritériu hodnoty můžeme hovořit pouze tehdy, jde-li o užitek „pro život“, pro *vůli k moci*, a to bez ohledu na to, zda je to, co přispívá k životu, spojeno s potěšením nebo ne.⁶²

Libost a nelibost jsou věci zcela vedlejší, žádné věčné příčiny; jsou to hodnotové soudy druhého řádu, které se teprve odvozují od hodnoty vládnoucí; soud „prospěšný“ a „škodlivý“ promlouvá formou pocitu, a je absolutně pomíjivý a závislý. U každého „prospěšný“ a u každého „škodlivý“ je totiž třeba se ptát ještě na sto různých K čemu?⁶³

Nietzsche zde argumentuje, že naše hodnoty a soudy nejsou inherentně „správné“ nebo „špatné“, ale jsou produktem našich individuálních interpretací a kontextů. Hodnoty, které označujeme za „prospěšné“ nebo „škodlivé“, jsou tedy pomíjivé a závislé, neboť jsou odvozené z našeho současného vnímání a situace. Konkrétně Nietzsche tvrdí, že hodnoty jako „libost“ a „nelibost“ jsou druhého řádu, tedy že jsou odvozené nebo sekundární v porovnání s vládnoucími hodnotami. Toto naznačuje, že hodnoty, které považujeme za důležité, jsou ve skutečnosti produktem hlubších hodnotových struktur a mohou se měnit v závislosti na našem kontextu a perspektivě. Nietzsche významně upozorňuje, že bychom se měli vždy ptát „K čemu?“ při hodnocení toho, co je prospěšné nebo škodlivé. Tím chce říci, že bychom měli být kritičtí a uvědomit si, že naše hodnocení jsou často produktem našich aktuálních potřeb a kontextu, nikoli univerzálních pravd. Ve stručnosti, tato citace se zabývá Nietzscheho pohledem na hodnoty a jejich relativitu. Zdůrazňuje potřebu kritického a reflexivního přístupu k hodnocení a upozorňuje na to, že naše hodnoty jsou často produktem našeho kontextu a aktuálních potřeb, nikoli nějaké věčné nebo nezměnitelné pravdy.

Druhá kapitola práce bude strukturována do tří základních podkapitol. Tyto podkapitoly představí klíčové aspekty Nietzscheho etického myšlení a budou zkoumat jeho filosofii z různých perspektiv. První podkapitola se zaměří na Nietzscheho perspektivismus. Perspektivismus je základním stavebním kamenem Nietzscheho

---

⁶² Srov. tamtéž.

⁶³ WM 701, in: NIETZSCHE. *Pozdní pozůstalost II. (1887-1889)*, 2020, 25. Viz také WM 669, WM 711, WM 694, in: tamtéž, 29-32.

filosofie a je nerozlučně spojen s jeho chápáním pravdy, poznání a hodnocením morálky. Nietzsche odmítá absolutně-objektivistické pojetí pravdy, naopak tvrdí, že naše poznání a naše chápání světa jsou vždy ovlivněny našimi individuálními perspektivami a našimi hodnotami. Druhá podkapitola se bude zabývat Nietzscheho vztahem k nihilismu. Nietzsche je často spojován s nihilismem, ačkoli jeho vztah k tomuto filosofickému směru je složitý. Nietzsche viděl nihilismus jako nebezpečnou a destruktivní sílu, která hrozí zničit všechny tradiční hodnoty a smysl života. Současně však Nietzsche uznával, že nihilismus může být nezbytným krokem na cestě k překonání tradičních hodnot a k vytvoření hodnot nových. Třetí podkapitola se bude věnovat Nietzscheho kritice morálky a křesťanství. Nietzsche byl výrazným kritikem tradiční morálky a křesťanských hodnot, které považoval za represe a zneužití moci. Kritizoval křesťanskou morálku za to, že potlačuje životní síly a brání individuálnímu sebepřekonání a tvorbě nových hodnot. Tato kritika je klíčovou součástí Nietzscheho etického myšlení a má důležité implikace pro jeho pojetí hodnot a morálky.

2.1. Perspektivismus

Podle Nietzscheho je jakákoli interpretace nástrojem „ovládání“ něčeho:

Vůle k moci interpretuje: při vytváření orgánu jde o interpretaci; vůle ohraničuje, určuje stupně, odlišnosti moci. Pouhé odlišnosti moci se nemohou jako takové ještě pociťovat: musí tu být něco, co chce růst a co interpretuje každé jiné něco, jež chce růst, co do jeho hodnoty. V tom si rovné - - Ve skutečnosti je interpretace právě prostředek, jak něco opanovat. (Organický proces předpokládá ustavičné interpretování.)⁶⁴

Nietzscheho filosofický přístup, jak je popsán výše, představuje významný posun od tradičního pojetí pravdy a hodnoty. Jeho představa o perspektivnosti jako základní podmínce života přináší radikální odchylku od klasického objektivistického přístupu, který pravdu chápe jako absolutní. To nám nabízí nový způsob chápání našeho vztahu k pravdě a realitě, který je založen na dynamice, pluralitě a proměnlivosti. Každá interpretace je neodmyslitelně spojena s určitou perspektivou: vždy interpretujeme

---

⁶⁴ WM 643, in: NIETZSCHE. *Pozdní pozůstalost I. (1885-1887)*, 2020, 122.

z určitého úhlu pohledu, který je předem definován našimi potřebami. Toto je to, co Nietzsche měl na mysli, když označoval perspektivnost jako základní podmínku všeho života.⁶⁵ Existence bez interpretace a bez odpovídající perspektivy by byla existence bez smyslu a smysl existence závisí na interpretacích.⁶⁶ Jeho pojetí interpretace jako nástroje pro ovládnutí je rovněž progresivní. To naznačuje, že interpretace nejsou jen pasivním přijímáním skutečnosti, ale aktivním procesem, který nám umožňuje předvídat a ovlivňovat události. Tento pohled se odráží v Nietzscheho chápání *vůle k moci* jako klíčového principu života a interpretace. Interpretace jsou podle něj výrazem *vůle k moci* a slouží k ovládnutí a ovlivnění reality v zájmu sebezachování a seberozvoje.

Nicméně Nietzsche uznával perspektivy také pro centra síly a tvrdil, že žádná z nich nemá výchozí přednost před ostatními: ve hře sil není žádné centrum, žádný objektivní směr, žádná rovnováha, takže ani interpretace podmíněné touto hrou nemají za základ nějaký pevný systém souřadnic:

„zdánlivost“ = specifická činnost akce a reakce

zdánlivý svět, tj. svět nahlížený dle hodnot, dle hodnot uspořádaný, vybíraný, tj. v tomto případě z hlediska prospěšnosti s ohledem na uchování a vystupňování moci určitého rodu Animal.

tak tedy *perspektiva* tvoří charakter „zdánlivosti“!

Jako kdyby ještě zbýval nějaký svět, když se odečte perspektiva! Tím by se odečetla *relativita*, co –

každé centrum síly má pro celý *zbytek* svou *perspektivu*, tj. své zcela určité *hodnocení*, svůj druh akce, svůj způsob odporu...⁶⁷

Nietzsche zde tvrdí, že neexistuje žádný objektivní „reálný svět“ nezávislý na perspektivě. Naopak, svět, jak ho vnímáme, je tvořen našimi hodnotami, naším hodnocením a našimi potřebami, zvláště s ohledem na záchranu a rozšíření naší moci. Podle Nietzscheho „zdánlivý svět“ je svět, který je uspořádán podle našich hodnot a je nahlížen z perspektivy naší prospěšnosti, přičemž ústředním místem je síla a moc. Každý „střed síly“ – každý jednotlivý subjekt nebo jedinec – má svou vlastní perspektivu a své vlastní hodnocení, což vytváří jeho „zdánlivý svět“. Tato citace tedy podkopává

⁶⁵ Srov. NIETZSCHE, Friedrich. *Genealogie morálky*, 2019, předmluva.

⁶⁶ Srov. RÖD, Wolfgang. *Friedrich Nietzsche*, 2009, 118-119.

⁶⁷ WM 567, in: NIETZSCHE. *Pozdní pozůstalost II. (1887-1889)*, 2020, 311-312.

tradiční rozdíl mezi „zdánlivostí“ a „reálným světem“. Pro Nietzscheho, když se „odečte“ perspektiva, nezbyvá žádný „reálný svět“, protože vše, co vnímáme, je formováno naší perspektivou. Kdybychom odečetli perspektivu, odečetli bychom relativitu – skutečnost, že každý subjekt vnímá svět z jeho vlastní jedinečné pozice a z jeho vlastních potřeb a hodnot. Nietzsche v této citaci tvrdí, že svět, jak ho vnímáme, je výsledkem naší perspektivy a našich hodnot, ne nějaké objektivní „reality“. Tento pohled na svět vyžaduje, abychom přehodnotili naše tradiční metafyzické představy a uznali roli perspektivy a hodnot v našem vnímání a pochopení světa.

Nietzscheho pojetí perspektivnosti tak vyvolává otázky o relativnosti a objektivitě hodnot a interpretací. Jeho tvrzení, že žádná interpretace není pravdivější než jiná a že hodnoty jsou výrazem *vůle k moci*, je výzvou k tradičnímu pojetí objektivních hodnot. „Proměnlivé interpretace existují vždy v závislosti na konstelaci *vůle k moci* a žádná z nich není pravdivější než jiná. Perspektivismus se tak vykazuje jako radikální relativismus.“⁶⁸ Tak jako silnější jedinci v konkurenci dominují nad slabšími, tak se interpretace prosazují proti jiným – ne proto, že by byly užitečnější nebo pravděpodobnější, ale proto, že vyjadřují větší sílu. Relativismus perspektiv, ve kterých jsou věci vnímány a hodnoceny, je tedy nakonec naturalisticky vysvětlen.⁶⁹

Nicméně, jak ukazuje otázka Nietzscheho vztahu k pravdě, tento perspektivistický přístup nevyhnutelně vede k napětí mezi relativismem a objektivitou. Na jedné straně Nietzsche zdůrazňuje proměnlivost a pluralitu perspektiv a interpretací, na druhé straně však také naznačuje, že existují určité ontologické a empirické pravdy, které přesahují individuální perspektivy. Toto napětí nám ukazuje, že i když Nietzsche odmítá tradiční absolutistické pojetí pravdy, neznamená to, že zcela odmítá možnost objektivního poznání. Namísto toho se zdá, že usiluje o dynamické, pluralistické a proměnlivé pojetí pravdy, které zahrnuje interakci a vzájemné porovnání různých perspektiv. Nietzscheho pohled na interpretaci a perspektivu představuje nejen epistemologickou, ale také etickou výzvu. Pokud interpretace a hodnoty jsou produkty *vůle k moci*, jak to Nietzsche tvrdí, pak to znamená, že jsou neoddělitelně spojeny s otázkami moci a dominance. To nás nutí přehodnotit naše tradiční pojetí etiky a morálky, které často předpokládají existenci objektivních a univerzálních hodnot. Podle Nietzscheho není možné oddělit otázky hodnoty a morálky od otázek moci a dominance. Nietzscheho pojetí perspektivnosti a interpretace také otevírá prostor pro dynamické a pluralistické pojetí identity

---

⁶⁸ RÖD, Wolfgang. *Friedrich Nietzsche*, 2009, 118-119.

⁶⁹ Srov. tamtéž.

a subjektivity. Pokud naše interpretace a hodnoty nejsou pevné a neměnné, ale jsou neustále tvořeny a rekonstruovány prostřednictvím naší *vůle k moci*, znamená to, že naše identity a subjektivity jsou také proměnlivé a pluralistické. To nám nabízí alternativní pohled na sebepojetí a individuální identitu, který je založen na dynamice, proměnlivosti a pluralitě.

V ontologickém kontextu se Nietzsche postavil proti představě o existenci trvalých, inherentně reálných entit jako zdrojů našich senzací. Nietzscheho filosofický postoj vyvrací možnost mluvit o „věcech o sobě“, především na základě argumentu, že koncept „věci“ je sám o sobě fikcí:

Možná pak seznáme, že věc o sobě si zaslouží leda homérský smích: vždyť se *zdála* představovat tak mnoho, ba všechno, a je vlastně prázdná, totiž bez významu.⁷⁰

Nebo také:

Číselné znaky byly vynalezeny na základě už rozšířeného omylu, že existuje vícero stejných věcí (avšak ve skutečnosti nic stejného neexistuje), přinejmenším že existují věci (avšak ani žádná „věc“ neexistuje).

[...]

Jestliže Kant říká: „Rozvažování nečerpá své zákony z přírody, nýbrž předepisuje jí je,“ pak je to naprosto pravda vzhledem k *pojmu přírody*, jež s ní musíme spojovat (příroda=svět jako představa, tj. jako omyl), který je však shrnutím mnoha omylů rozumu. – Na svět, který *není* naší představou, jsou zákony čísel naprosto nepoužitelné: platí jedině a pouze ve světě lidí.⁷¹

Tato citace z Nietzscheho díla představuje jeho kritiku na adresu konceptů pravdy a objektivity, a to prostřednictvím rozkladu naší představy o věcech a přírodních zákonech. Nietzsche argumentuje, že koncepty jako „stejně věci“ nebo „věci“ jsou vytvořené na základě omylů, protože ve skutečnosti neexistuje nic, co by bylo přesně stejné, a dokonce ani žádná nezávislá „věc“ jako taková. Když se Nietzsche zaměřuje na číselné znaky, odkazuje na to, že naše vnímání světa a přírody je zprostředkováno naším lidským jazykem a myšlením, které může být omezené a omylné. Podle Nietzscheho koncepty jako čísla a přírodní zákony neplatí pro svět, který není naší

⁷⁰ NIETZSCHE, Friedrich. *Lidské, příliš lidské*, 2018, 27.

⁷¹ Tamtéž, 29-30.

představou. Jinými slovy, tyto koncepty platí pouze ve světě lidí – světě, který je formován naší perspektivou a interpretací. Když Nietzsche cituje Kanta, že „rozum nečerpá své zákony z přírody, ale předepisuje je jí,“ souhlasí s tím, že naše pojmy o přírodě a světě jsou výsledkem našeho myšlení a jazyka. Tyto koncepty neodrážejí nějakou nezávislou nebo objektivní realitu, ale spíše jsou omyly našeho rozumu. Nietzsche tvrdí, že naše představy o světě – včetně našich konceptů o číslech, věcech a přírodních zákonech – jsou omyly našeho rozumu, které odrážejí naše vlastní perspektivy a interpretace, nikoli nějakou objektivní nebo nezávislou realitu. Toto je v souladu s Nietzscheho kritikou objektivní a pravdy a jeho důrazem na roli perspektivy a interpretace v našem vnímání a pochopení světa. „Věc je to, co bylo predikátům ‚přimyšleno‘, a proto Nietzsche požadoval, aby bylo ‚všechno věčné‘ rozpuštěno v pohybech.“⁷² Jelikož pro nás může být něco objektem poznání pouze tehdy, pokud je toto poznání výsledkem interpretací, není možné poznat objekt, pokud je tzv. „holý“, tedy bez interpretací:

Budu však třeba stokrát opakovat, že „bezprostřední jistota“ právě tak jako „absolutní poznání“ a „věc o sobě“ obsahují *contradictio in adiecto*: měli bychom se konečně vymanit z osidel slov!⁷³

Nietzsche výrazně zdůrazňuje svůj postoj vůči filosofickým koncepcím, jako je „bezprostřední jistota“, „absolutní poznání“ a „věc o sobě“ (tedy idea, že objekty mohou být poznány nezávisle na naší zkušenosti nebo percepci). Tyto pojmy, podle Nietzscheho, obsahují vnitřní rozpor – *contradictio in adiecto*, neboť předpokládají možnost absolutního a objektivního poznání, což je v rozporu s Nietzscheho pojetím poznání jako něčeho neustále se měnícího a subjektivního. Slova „bezprostřední jistota“ a „absolutní poznání“ evokují myšlenku, že existuje definitivní a objektivní pravda nebo realita, kterou lze bezprostředně poznat nebo ji porozumět. Avšak podle Nietzscheho, takové pojetí poznání je nesmyslné. Poznání je vždy zprostředkováno naší zkušeností a interpretací, a je tedy vždy subjektivní a kontingentní. Rovněž pojem „věc o sobě“ v kantovském pojetí, tedy něco, co existuje nezávisle na naší percepci, je podle Nietzscheho také kontradikční. Pro něj neexistuje nic, co by mohlo být poznáno odděleně od naší zkušenosti a interpretace. Nietzsche tedy vyzývá k osvobození se

---

⁷² RÖD, Wolfgang. *Friedrich Nietzsche*, 2009, 99.

⁷³ NIETZSCHE, Friedrich. *Mimo dobro a zlo*, 2021, 23.

z osidel slov a konceptů, které nám brání v pochopení skutečné povahy poznání a reality. Poznání je pro něj dynamický proces, který je vždy ovlivněn našimi individuálními perspektivami a interpretacemi, a nikoli něco, co by mohlo být absolutní nebo objektivní. Koncept „věci o sobě“ je tedy stejně protimluvný jako koncept „bezprostřední jistoty“. Nietzsche tímto tvrzením dekonstruuje tradiční ontologické a epistemologické představy, které vyžadují existenci trvalých a neměnných entit jako základních stavebních kamenů naší poznávací kapacity.

Vzpomeňme z první kapitoly, že Hérakleitos také představil koncept, ve kterém změna a konflikt jsou základními principy universa. Pro Hérakleita jsou opačnosti základním principem všeho. Z tohoto pohledu lze změnu chápat jako neustálé plynutí protikladů, kde každý protiklad představuje sílu, která se snaží dominovat nad ostatními. Toto chápání se shoduje s Nietzscheho pojetím *vůle k moci* – každý jedinec, každá síla, má vůli k dominanci, k ovládnutí, k vlastní expanzi. Tato dynamika je základem Nietzscheho chápání identity jako něčeho, co se neustále mění a vyvíjí v reakci na *vůli k moci*. Tak jako Hérakleitos viděl universum jako neustálý proces konfliktu a změny, tak i Nietzsche chápe identitu jako neustálý proces, který je ovlivněn dynamikou *vůle k moci*. Identity a subjektivity nejsou pevné a neměnné, ale jsou neustále tvořeny a rekonstruovány v tomto procesu. Hérakleitův koncept protikladů a neustálé změny může být viděn jako předchůdce Nietzscheho pojetí perspektivismu. Pro Hérakleita, každý protiklad představuje různou perspektivu, různý pohled na svět. Pro Nietzscheho, každá interpretace je výsledkem specifické perspektivy, která je ovlivněna *vůlí k moci*.

Perspektivismus je jedním ze základních stavebních kamenů Nietzscheho etiky a je nerozlučně spojen s jeho chápáním pravdy a poznání. Nietzsche odmítá absolutní a objektivistické pojetí pravdy, a tvrdí, že naše poznání a naše chápání světa jsou vždy ovlivněny našimi individuálními perspektivami a našimi hodnotami. „Když Nietzsche mluvil o hodnocení, a nikoli o hodnotách, distancoval se od objektivistických teorií hodnot, to jest odmítal předpoklad objektivních, o sobě jsoucích hodnotách. Zejména však popíral názor, že hodnoty jsou stvořené Bohem.“⁷⁴ V Nietzscheho morálním hodnocení nehraje roli pravda, ale vůle, která vytváří pojmy nebo fikce příhodné pro své účely a záměrně klame:

---

⁷⁴ RÖD, Wolfgang. *Friedrich Nietzsche*, 2009, 120.

V celém vývoji morálky se nikdy nevyskytuje pravda: všechny pojmové prvky, s nimiž se pracuje, jsou fikce, všechno to jsou psychologika, jichž se člověk zachytává, jsou to padělky; všechny formy logiky, které se do této říše lži zavádějí, jsou sofismata.⁷⁵

Za našimi hodnotami leží *vůle k moci*, která implikuje perspektivní pohled na pravdu. Proto mají platnost hodnoty, které vyplývají ze silnějšího chtění: „Tento perspektivistický svět, tento svět pro zrak, hmat a sluch je velmi nepravdivý...“⁷⁶ Avšak nelze přehlížet morální hodnocení jako takové podle kritéria *vůle k moci*, které má objektivní charakter. Podle Nietzscheho se vše řídí tímto kritériem. Skutečnost, že Nietzsche spatřoval hodnoty jako výraz objektivních vztahů, se projevuje, když odpovídá na otázku, komu naše hodnocení prospívají, slovy: „životu“ nebo *vůli k moci*. Pokud jsou podle Nietzscheho některá hodnocení v daných kontextech objektivně opodstatněna, pak nemůže být morální relativismus bezvýhradně platný.⁷⁷

Význam Nietzscheho filosofie pro současné myšlení a filosofický diskurz je mnohotvárný a rozsáhlý, přičemž jedním z jeho důležitých příspěvků je koncept interpretativního charakteru naší zkušenosti a bytí. Tento koncept se stal centrálním tématem ve většině filosofického dění dnešní doby, což naznačuje jeho hluboký vliv na současné pochopení světa a našeho místa v něm. Nietzscheho myšlenky, jako je *věčný návrat, nadčlověk, smrt Boha a nihilismus*, jsou sice hluboce zakotveny v jeho vlastním díle, ale interpretativní charakter lidského rozumění má daleko širší dosah a aplikaci. Tento koncept byl klíčový v přesunu od teoretického vědění k praktickému porozumění, což svědčí o jeho důležitosti pro současnou filosofickou diskusi.⁷⁸ Pravda podle Nietzscheho neexistuje jako absolutní a neměnná entita. Místo toho je pravda interpretativní a závisí na konkrétním pohledu nebo perspektivě. To, co považujeme za pravdu, je tedy vždy ovlivněno naší vlastní interpretací a zkušeností. Pohled na pravdu má zásadní vliv na to, jak chápeme a interpretujeme svět kolem nás. Součástí tohoto konceptu pravdy je i Nietzscheho názor, že pravda a nepravda jsou neoddělitelné. Každá nová pravda vyžaduje určité oběti na naší straně, a to včetně přijetí možnosti její nepravdy.⁷⁹ Tato myšlenka je spojena s Nietzscheho konceptem *vůle k moci*, který

⁷⁵ WM 428, in: NIETZSCHE. *Pozdní pozůstalost II. (1887-1889)*, 2020, 250.

⁷⁶ WM 602, in: NIETZSCHE. *Pozdní pozůstalost I. (1885-1887)*, 2020, 497.

⁷⁷ Srov. RÖD, Wolfgang. *Friedrich Nietzsche*, 2009, 120-121.

⁷⁸ Srov. KOUBA, Pavel. *Nietzsche. Filosofická interpretace*, 1995, 204-226.

⁷⁹ Tamtéž.

uděluje jednotlivým perspektivám jejich platnost a možnost se prosadit. V rámci současného filosofického diskurzu lze koncept interpretativního charakteru naší zkušenosti a bytí vidět v různých debatách, například v diskusi o relativitě pravdy, v etice a politické filosofii.

2.2. Nietzsche a nihilismus

Nihilismus je filosofický směr, který popírá nebo odmítá jakoukoli objektivní pravdu, hodnotu nebo smysl existence. Toto popření může zahrnovat různé aspekty lidské zkušenosti a porozumění světa, včetně morálky, náboženství, vědy a sociálních struktur. Existují různé formy nihilismu. Morální nihilismus například popírá existenci jakýchkoli objektivních morálních hodnot nebo pravidel. Existenciální nihilismus tvrdí, že život nemá žádný skutečný smysl nebo účel. Epistemologický nihilismus zpochybňuje možnost skutečného poznání. Nihilismus se stal populárním v 19. a 20. století, také v souvislosti s Nietzscheho filosofickým dílem, který nihilismus považoval za zásadní problém moderní kultury. Nietzsche tvrdil, že nihilismus je důsledkem ztráty tradičních hodnot a přesvědčení, zejména kvůli vědeckému pokroku a sekularizaci.

Nietzsche definuje nihilismus jako ztrátu hodnot a smyslu. Tento termín popisuje stav, kdy nejvyšší hodnoty ztrácejí svůj význam a účel, což vede k pocitu nesmyslnosti. Bez těchto hodnot není možné určit poslední cíle, které by mohly řídit jednání jedince:

Avšak mezi silami, které morálka vypěstovala, byla také *pravdivost*: a *ta* se nakonec obrací proti morálce, odhaluje její *teleologii*, *zaujatost* jejího uvažování – a teď působí *prohlédnutí* této dlouho osvojované prolhanosti, kterou člověk nedokáže setřást, právě jako stimulans. K nihilismu. Nalézáme v sobě teď potřeby vypěstované dlouhotrvající morální interpretací, které se nám teď jeví jako nepravdy: na druhé straně jsou to ony, které se zdají být nositelem hodnot, kvůli nimž vydržíme žít. Právě tento rozpor, že toho, co poznáváme, si *neceníme*, a toho, co bychom si chtěli nalhávat, si už cenit *nesmíme*: ten vyvolá rozkladný proces.⁸⁰

Nietzsche tedy ve své filosofii popisuje, jak se procesem kritického myšlení můžeme dostat do stavu nihilismu, kdy odhalíme „prolhanost“ tradiční morálky a cítíme, že naše

---

⁸⁰ NIETZSCHE. *Pozdní pozůstalost I. (1885-1887)*, 2020, 179.

životy ztrácejí smysl. Ale zároveň také tvrdí, že toto může být cesta k novému pochopení hodnot a smyslu života, které je nezávislé na tradiční morálce a které si vytváříme sami. Nihilismus připisuje křesťansko-morální myšlenkové tradici, která podle něj stojí u kořene nihilismu zavedením absolutního smyslu.⁸¹ I když nihilismus popírá objektivní smysl nebo hodnoty, neznamená to nutně, že popírá všechny formy smyslu nebo hodnot. Například mnoho existenciálních filosofů tvrdí, že smysl může být nalézán nebo vytvářen na individuální úrovni. Není zcela bez zajímavosti Heideggerovo tvrzení, které spojuje Nietzscheovo pojetí nihilismu především s platónskou tradicí ve filosofii. Platonismus je v této interpretaci vnímán jako původní a určující pro vznik a rozvoj nihilismu. Křesťanství pak Nietzsche považuje za formu platonismu dostupnou širokým vrstvám, za „platonismus pro lid“. Tato forma platonismu, tedy křesťanství, je v jeho pojetí ovšem silně nihilistická.⁸² Nietzscheovo filosofické bádání je podstatně ovlivněno jeho základním prožitkem a postupným pronikáním do základního vývoje naší historie. Klíčovým výrokem, kterým Nietzsche popisuje historickou událost vzniku nihilismu, je jeho tvrzení „Bůh je mrtev“⁸³. Nihilismus představuje historický proces, během něhož dochází k devalvaci nejvyšších hodnot, anihilaci všech cílů a střetu různých hodnotových systémů.⁸⁴

Nietzsche zasazuje nihilismus do kontextu dekadence, kterou popisuje jako proces popírání života a jako vůli ke konci. Tento nihilismus chápe jako klíčovou, avšak nikoli jedinou manifestaci dekadence. Nietzscheovo chápání nihilismu je důležité pochopit v kontextu jeho širší filosofie, která zdůrazňuje dynamiku moci a *vůle k moci* jako základní rys lidské existence:

Kde klesá jakýmkoli způsobem vůle k moci, je pokaždé také fyziologický pokles, dekadence. Božstvo dekadence, obřezané ve svých nejmužnějších ctnostech a pudech, stává se nyní nutně bohem fyziologicky poklesnuvších, slabých.⁸⁵

Nietzsche se domníval, že překonání nihilismu vyžaduje přehodnocení všech hodnot a vytvoření hodnot nových. Tvrdil také, že staré systémy hodnot musí být zničeny, aby mohly vzniknout nové. Tento proces přehodnocení znamená přeorganizování konceptů

---

⁸¹ Srov. KOUBA, Pavel. *Nietzsche. Filosofická interpretace*, 1995, 143.

⁸² Srov. HEIDEGGER, Martin. *Nietzsche: The Will to Power as Art*, 1991, 159-160.

⁸³ Bližší analýza výroku „Bůh je mrtev“ je v rámci této práce součástí podkapitoly: 2.3. Kritika morálky a křesťanství.

⁸⁴ Srov. HEIDEGGER, Martin. *Nietzsche: The Will to Power as Art*, 1991, 154-157.

⁸⁵ NIETZSCHE, Friedrich. *Antikrist*, 2017, (A 17) 19.

„moci“ a „slabosti“ a „dobra“ a „zla“. Nietzsche navrhuje, že „dobro“ by mělo být chápáno jako moc nebo *vůle k moci*, zatímco „zlo“ by mělo být chápáno jako jeho opak, bezmoc.⁸⁶ Nietzscheho přístup k nihilismu tak odráží jeho radikální redefinici hodnot a morálky. Podle Nietzscheho filosofického pojetí, nese inherentně destruktivní prvek. Tento destruktivní prvek vychází z hlubokého pochybování a odmítání jakýchkoli objektivních pravd, absolutních hodnot nebo inherentního smyslu a cíle v životě:

Dokonalý nihilismus

jeho symptomy: velké *pohrdání*

velký *soucit*

velké *ničení*

jeho kulminační bod: *učení*, které právě život, jenž povzbuzuje ošklivost, soucit a chuť ničit, hlásá jako *absolutní a věčný*⁸⁷

Nietzschovo pojetí nihilismu se dá rozdělit na dvě hlavní kategorie: pasivní a aktivní nihilismus. Pasivní a aktivní nihilismus, jak je Nietzschem definován, představuje hlubší způsob, jakým můžeme interpretovat moderní kulturní a filosofické tendence. V kontextu pasivního nihilismu se totiž zdá, že Nietzsche vykresluje obraz současného stavu mnoha moderních společností. Ztráta víry v absolutní hodnoty a pravdy, pesimismus a odosobnění jako stavy, které lze spatřovat v mnoha současných kulturních a sociálních kontextech. Zajímavé je však, že Nietzsche nevidí pasivní nihilismus jen jako nezbytně škodlivý. Přestože je spojen s pesimismem a ztrátou smyslu, také to může být interpretováno jako příležitost pro novou formu sebepoznání a sebereflexe. Důsledkem pasivního nihilismu je také odosobnění, kde jedinec sám sebe hodnotí tím více, čím více sebe sama popírá a oslavuje soucit. V náboženském kontextu se tento stav projevuje v buddhismu a křesťanství. Kde je pasivní nihilismus vládnoucí, tam je myšlenka *věčného návratu* paralyzována, protože zdánlivě věčně prodlužuje život zbavený smyslu a cíle.⁸⁸

Mysleme tuto myšlenku v její nejhroznější podobě: bytí tak, jak je, bez smyslu a cíle, ale neodvratně se navracející, bez jakéhokoli finále do nicoty: „věčný návrat“.

To je extrémní forma nihilismu: nic („nesmyslnost“) navěky!

⁸⁶ Srov. Srov. RÖD, Wolfgang. *Friedrich Nietzsche*, 2009, 128-131.

⁸⁷ NIETZSCHE. *Pozdní pozůstalost II. (1887-1889)*, 2020, 58. Viz tamtéž také WM 56.

⁸⁸ Srov. RÖD, Wolfgang. *Friedrich Nietzsche*, 2009, 135-136.

Evropská forma buddhismu: energie materie a síly *nutí* k takové víře. Je to *nejvědecktější* ze všech možných hypotéz. Popíráme konečné cíle: kdyby bytí nějaký mělo, muselo by ho už být dosaženo.⁸⁹

Představa *věčného návratu* je kontemplací existence, která je bez cíle, bez smyslu, a nakonec bez finále v nicotě. Nicméně, tento stav existence je neodvratný a neustále se opakuje. Toto je podstata nihilismu pro Nietzscheho – smysl, který je nesmyslný. Jedná se o paradoxní pojetí. Svět bez smyslu, a přesto nesmírně dynamický. Právě tato dynamika, tento nekonečný pohyb a změna, vyvolávají podle Nietzscheho myšlenku *věčného návratu*. Nietzsche dále tvrdí, že toto pojetí je „nejvědecktější ze všech možných hypotéz“. Toto vyjádření může naznačovat jeho respekt k vědeckému objektivismu a empirismu, které nepřipouštějí finální cíl existence, ale naopak vysvětlují svět jako dynamický a stále se vyvíjející systém, jehož jednotlivé prvky jsou ve vztahu k sobě. Dále v tomto kontextu také popisuje svou filosofii jako „evropskou formu buddhismu“. Spojení může být interpretováno několika způsoby. Jedním z nich je zřejmé spojení s buddhistickou filosofií, která také odmítá trvalou podstatu věcí a pojmá svět jako proces proměn. Další možnou interpretací je Nietzscheho kritika západní filosofie, která podle něj hledá pevné a neměnné principy, a to na úkor pochopení skutečné dynamiky a proměnlivosti existence.

Naproti tomu aktivní nihilismus, jak jej Nietzsche chápe, nabízí radikálnější alternativu k pasivnímu nihilismu. Aktivní nihilismus je založen na odmítnutí tradičních hodnot a pravd, ale ne proto, že by jedinec neměl sílu je přijmout. Naopak, aktivní nihilista odmítá tyto hodnoty, protože je považuje za nevhodné nebo omezující pro svůj duch. Tento druh nihilismu je pro Nietzscheho předzvěstí přehodnocení všech hodnot a možnosti tvorby nových hodnot a smyslů. Tento dvojitý pohled na nihilismus – jako stav oslabení vůle, ale také jako potenciální zdroj nového smyslu a hodnot – je klíčový pro pochopení Nietzscheho filosofie a etiky. Je to jeho způsob, jak vyjádřit krizi modernity a představit možnou cestu vpřed.

Po Nietzscheho smrti mělo jeho pojetí nihilismu značný dopad na oblast morálky. Jeho interpretace nihilismu se hluboce dotkla morálního myšlení tím, že zpochybnila absolutní hodnoty a pravdy, jež byly dříve považovány za základ morálního světa. Nicméně, Nietzscheho filosofie nevede k morálnímu relativismu ani anarchii. Jeho doktríny

---

⁸⁹ NIETZSCHE. *Pozdní pozůstalost I. (1885-1887)*, 2020, 180-181.

věčného návratu a *vůle k moci* nám namísto toho nabízejí strategie pro překonání nihilismu a hledání nových způsobů pochopení a definování morálních hodnot.⁹⁰ Rostoucí univerzalizace problému je patrná také v Nietzscheho přístupu k jeho překonání. Jeho strategie – koncepty *věčného návratu* a *vůle k moci* – nejsou určeny pouze pro jednotlivce, ale mají potenciál ovlivnit širší sociální struktury. Nietzsche tedy nechápe nihilismus pouze jako individuální problém, ale jako univerzální výzvu, která ovlivňuje celou šíři lidské existence.

2.3. Kritika křesťanství a morálky

Nyní se obraťme k detailnější analýze Nietzscheho výroku Bůh je mrtev, který byl zmíněn v minulých částech. Nejprve připomeňme originální verzi tohoto výroku, jak je uveden v Nietzscheho díle *Radostná věda*, kde filosof hovoří o smrti Boha s velkým patosem:

Neslyšeli jste o onom pomateném člověku, jenž za jasného dne dopoledne rozžal svítilnu, běžel na tržiště a bez ustání vykřikoval: „Hledám Boha! Hledám Boha! – Protože tam zrovna stálo mnoho z těch, kdo v Boha nevěřili, vzbudil velké veselí. Snad se neztratil? pravil jeden. Což se zaběhl jako dítě? řekl druhý. Nebo se schoval? Bojí se nás? Odešel na loď? Vystěhoval se? – tak pokřikovali a smáli se jeden přes druhého. Pomatený člověk skočil mezi ně a probodával je svými pohledy. „Kam se poděl Bůh? vzkřikl, já vám to povím! My jsme ho zabili, - vy a já! My všichni jsme jeho vrahy! Ale jak jsme to udělali? Jak jsme dokázali vypít moře? Kdo nám dal houbu, abychom smazali celý horizont? Co jsme to učinili, když jsme tuto zemi odpoutali od jejího slunce? Kam se nyní pohybuje? Kam se pohybujeme my? Pryč ode všech slunců? Což neustále padáme? A neřítíme se zpět, do stran, vpřed, do všech směrů? Existuje ještě nějaké Nahoře a Dole? Nebloudíme nekonečnou nicotou? Neovanul nás prázdný prostor? Neochladilo se? Nepřichází neustále noc, stále více nocí? Nemusíme zapalovat svítilny již dopoledne? Nezaslechli jsme ještě hluk hrobníků, kteří pochovávají Boha? Neucítily jsme ještě pach božího rozkladu? – i bohové se rozkládají! Bůh je mrtev! Bůh zůstane mrtev! A my jsme ho zabili!⁹¹

---

⁹⁰ Srov. SOMMER, Andreas U. *Nihilism and Skepticism in Nietzsche*, 2006, 251.

⁹¹ NIETZSCHE, Friedrich. *Radostná věda*, 61, dostupné z: <https://radicalrevival.files.wordpress.com/2011/01/nietzsche-f-radostnc3a1-vc49bda.pdf> [cit. 14.5.2023].

Tato slavná Nietzscheho pasáž, známá jako „Bůh je mrtev!“, je základním výrokiem jeho filosofie a lze ji chápat jako metaforu pro změnu v duchovním a kulturním životě moderního člověka. Nietzscheho „pomatený člověk“ pronese toto prohlášení na tržišti, symbolickém místě veřejného života a diskurzu. Když prohlásí, že Bůh je mrtev, je to výsměchem a posměchem pro ty, kdo v Boha nevěří. Tento výrok je výzvou modernímu sekularismu a skepticizmu, které podle Nietzscheho vedou k nihilismu a ztrátě hodnot. „Zabitím“ Boha se Nietzsche neodkazuje na doslovnou smrt božství, ale spíše na zánik tradičních hodnot a duchovního života, který byl spojen s vírou v Boha. Toto prohlášení je také kritikou moderní vědy a racionality, které podle Nietzscheho vede k destrukci metafyzických a transcendentálních hodnot a tedy k „smrti“ Boha. Důsledky této „smrti“ jsou pro Nietzscheho závažné. Bez Boha je svět zbaven jakéhokoli transcendentálního smyslu nebo cíle, což vede k pocitu nejistoty, dezorientace a k nihilismu. Je důležité zdůraznit, že Nietzscheho tvrzení „Bůh je mrtev“ není oslavou ateismu, ale spíše varováním před důsledky ztráty duchovního směru a hodnot v moderním světě. Nietzsche v této pasáži významně poukazuje na krizi moderního člověka, který je zbaven jakýchkoli transcendentálních jistot a zůstává bez vedení ve světě, který se zdá být odsouzen k neustálému pádu do nicoty.

Podle Heideggera je tento Nietzscheho výrok také jedním z klíčových momentů, které umožňují srozumitelný přechod k problematice nihilismu. Bůh v tomto kontextu symbolizuje absolutní pravdu a objektivní morální hodnoty. Heidegger dále v tomto smyslu argumentoval, že Nietzsche chápe Boha podle modelu platónských idejí. Pro Platóna by Bůh představoval existující ideu nejvyššího dobra v nemateriálním světě, formu, které se všechny ostatní entity, materiální i nemateriální, účastní a bez níž by vůbec neexistovaly. Výrok „Bůh je mrtev“ tak symbolizuje metaforické vymazání formy, na níž je vše existenčně závislé. Po takovém činu musí následovat nihilismus jako ztráta cílů a smyslu naší existence, stejně jako všech dosavadních morálních hodnot, které byly bezvýhradně závislé na ideji platónského dobra či křesťanského Boha. V tomto konkrétním a specifickém kontextu existenční závislosti Nietzsche skutečně chápe ideu platónského nejvyššího dobra jako totožnou s ideou křesťanského Boha. Interpretace vyplývá z Nietzscheho chápání obou těchto konceptů jako fundamentálních pilířů, na nichž jsou založeny etické hodnoty naší kultury.⁹²

---

⁹² Srov. 20. kap.: Truth in Platonism and Positivism. Nietzsche's Attempt to Overturn Platonism on the Basis of the Fundamental Experience of Nihilism, in: HEIDEGGER, Martin. *Nietzsche: The Will to Power as Art*, 1991.

Podle Nietzscheho interpretace se víra v transcendentální realitu, která je ukotvena v koncepci Boha a manifestuje se ve věčných hodnotách a pravdách, začíná rozpadat. Tento proces představuje paradigmatický posun, v němž je člověk nyní považován za hlavního arbitra toho, co je považováno za pravdivé a nepravdivé, „dobré“ a „zlé“. Přesto Nietzsche nespatřuje v smrti Boha depresivní událost; naopak, vnímá ji jako moment osvobozující. Nietzscheho kritika ideje Boha, a zejména jeho kritika křesťanského pojetí Boha, byla vždy vnímána jako vážná intelektuální výzva.⁹³ Nietzscheho odpověď na tuto výzvu spočívala v kritice židokřesťanské morálky, která je založena na představě absolutní pravdy a objektivních hodnotách. Jako alternativu k této morálce, Nietzsche navrhuje vlastní etický rámec, který je zakořeněn v empirickém světě a je ovlivněn dynamickým pohybem *vůle k moci*. Tato morálka je prezentována prostřednictvím dualismu mezi morálkou pánů a morálkou otroků. Podle Nietzscheho je toto rozlišení klíčové pro pochopení směřování morálních hodnot v empirickém světě.

Nietzscheho filosofie hodnot je založena na koncepci moci. Dle jeho názoru je chování, jehož výsledkem je zvyšování moci, pozitivní, zatímco jednání vedoucí k jejímu snížení je negativní. Tento hodnotový řád, založený na kritériu stupňování moci, se však podle Nietzscheho obrátil ve svůj opak. Během posledních dvou tisíc let byly považovány za hodnotné ty formy chování, které směřují k redukci moci, jelikož pramení z oslabené, dekadentní vůle. Naopak, původně bylo za „dobré“ považováno to, co bylo projevem silné vůle. Na základě tohoto pozorování Nietzsche rozlišuje dva hlavní typy morálních postojů: morálku silných a vznešených a morálku slabých a nízkých. Dominantní křesťanská morálka, podle Nietzscheho, patří k druhému typu. Je to morálka slabých, neúspěšných, dekadentních, a proto je z jejich pohledu podezřelé všechno silné a zdravé, zatímco bezmoc, slabost, podřízenost cizí vůli a pokora jsou pokládány za ctnosti. Nositeli této morálky jsou ti, kdo pocítují život jako utrpení, pohrdají rozkoší a potomstvem:⁹⁴

Existuje *panská morálka* a *otrocká morálka*;

[...]

V prvním případě, kdy pojem „dobra“ definují vládnoucí, jsou to povznesené, hrdé stavy duše, jež jsou pocíťovány jako vyznamenávající a pro odstupňování určující.

⁹³ Srov. RÖD, Wolfgang. *Friedrich Nietzsche*, 2009, 106.

⁹⁴ Srov. tamtéž, 126-127.

Vznešený člověk od sebe odděluje bytosti, u nichž dochází výrazu opak takových povznesených, hrdých stavů: pohrdá jimi.

[...]

Jinak se to má s druhým typem morálky, s *morálkou otrockou*. Pokud moralizují lidé znásilnění, utlačení, trpící, nesvobodní, nejistí si sebou, znavení: co bude ekvivalentem jejich morálních hodnot? Pravděpodobně přijde ke slovu pesimistická zloba vůči celkové situaci člověka, možná odsouzení člověka spolu s jeho situací.

[...]

Poslední podstatný rozdíl: touha po *svobodě*, instinkt pro štěstí a pro jemné odstíny v pocitu svobody patří k otrocké morálce a moralitě stejně nutně, jako umění a horlivost v účtě a v oddanosti jsou spolehlivým symptomem aristokratického způsobu myšlení a hodnocení.⁹⁵

Další srovnání nám nabízí Nietzscheho aforismus z díla: *Lidské, příliš lidské*:

Pojem dobra a zla má dvojí prehistorii: *jednak* v duši vládcovských kmenů a kast. Kdo má moc oplácet – dobro dobrem, zlo zlem – a také vskutku oplácí, a je tudíž vděčný i pomstychtivý, ten je nazýván dobrým; kdo je bezmocný a oplácet nedokáže, platí za špatného.

[...]

Za *druhé* pak v duši utlačených, bezmocných. Zde platí každý *jiný* člověk za nepřátelského, bezohledného, vykořisťujícího, krutého lstivého, ať už vznešený, nebo nízký; zlý je charakteristika člověka, ba každé živé bytosti, kterou lze předpokládat, například boha; lidský, božský znamená tolik co ďábelský, zlý.⁹⁶

Nietzsche vnímá „dobro“ z perspektivy silného jedince jako to, co napomáhá k rozvoji *vůle k moci*. Moc, síla, ambice, hrdost jsou hodnoty, které se spojují s pánem, zatímco slabost, pokora, soucit a trpělivost jsou hodnoty, které jsou relevantní pro otroka, protože mu pomáhají vyrovnat se s tlakem života.⁹⁷ Rozdíly mezi panskou a otrockou morálkou jsou zjevné i v tom, že jen páni mají schopnost tvořit morální hodnoty.⁹⁸ Na druhou stranu, nižší třída tvoří hodnoty pouze sekundárně, pod vedením svého resentimentu vůči hodnotám vznešených. Otrocká morálka je vždy závislá na nějakém vnějším světě,

---

⁹⁵ NIETZSCHE, Friedrich. *Mimo dobro a zlo*, 2021, 180-183.

⁹⁶ NIETZSCHE, Friedrich. *Lidské, příliš lidské*, 2018, 48.

⁹⁷ Srov. NIETZSCHE, Friedrich. *Mimo dobro a zlo*, 2021, 180-183.

⁹⁸ Tamtéž.

potřebuje vnější podněty pro své jednání a je v podstatě reaktivní.⁹⁹ Sleduje, jak tato dvojice morálních postojů odpovídá historickým formám morálního myšlení, které byly ve vzájemném konfliktu. Podle Nietzscheho se otrocká morálka před dvěma tisíci lety prosadila nad morálkou panskou. Tento obrat, označovaný jako vzpoura otroků v morálce, vedl k převrácení hodnot, které bylo podle Nietzscheho iniciováno Židy. Ježíš přijal tuto morálku a umožnil její triumf. Tak se stalo, že otroci, konkrétně židovský lid, dosáhli vítězství:

Udalo se však *toto*: z kmene onoho stromu msty a nenávisti, židovské nenávisti – z té nejhlubší a nejsublimnější, totiž nenávisti plodící ideály a přehodnocující hodnoty, jíž na Zemi nebylo rovno – vyrostlo něco právě tak nesrovnatelného, *nová láska*, ze všech druhů lásky nejhlubší a nejsublimnější: a z jakého jiného kmene by také mohla vyrůst?... Necht' si však nikdo nemyslí, že snad vyrostla jako popření oné žízně po mstě, jako protipól židovské nenávisti! Nikoli, opak je pravdou! Tato láska vzešla z této nenávisti jako její koruna, jako triumfální koruna rozpráhující se do široka a stále šíře v nejprudším světle a nejplnějším slunci, koruna nenávisti, která sledovala jakoby v říši světla a výšin tytéž cíle, totiž zvítězit, ukořistit, svést, s touž dravostí, s níž se kořeny oné nenávisti nořily v hloubi stále dravěji a žádostivěji do všeho, co mělo hloubku a bylo zlé. Tento Ježíš Nazaretský, jako ztělesněné evangelium lásky, tento „spasitel“ přinášející chudým, chorým, hříšným blaženost a vítězství – nebyl on sám svodem v té nejnebezpečnější a nejneodolatelnější podobě, svodem a oklikou právě k *židovským* hodnotám a novým formám ideálu? Nedosáhl Izrael právě oklikou přes tohoto „spasitele“, tohoto zdánlivého odpůrce a rozvratníka Izraele, konečného cíle své rafinované pomstychtivosti?¹⁰⁰

Vítězství židovských hodnot, které v Evropě představovalo křesťanství jako nástupce židovských hodnot, vedlo podle Nietzscheho k morálnímu úpadku celé společnosti. Nietzscheho kritika křesťanství je zvláště zaměřena na praktické implikace křesťanského světového názoru. Křesťanství, jak ho Nietzsche vnímal, bylo problematické z morální perspektivy, neboť v jeho očích potlačovalo přirozené životní instinkty, snižovalo *vůli k moci* a otvíralo cestu nihilismu:

⁹⁹ Viz NIETZSCHE, Friedrich. *Mimo dobro a zlo*, 2021, 27-30.

¹⁰⁰ NIETZSCHE, Friedrich. *Genealogie morálky*, 2019, 25-26.

Křesťanský pojem boha – bůh bohem nemocných, bůh pavouk, bůh duch – jest jedním z nejkoruptnějších pojmů boha, jichž na zemi bylo dosaženo; představuje snad přímo ukazatele minima v sestupném vývoji typu bohů. Bůh degenerovaný v odpor k životu, místo aby jej prozářil svým věčným souhlasem! V bohu vypověděno nepřátelství životu, přírodě, vůli k životu! Bůh formulí pro každé hanobení „tohoto světa“, pro každou lež o „onom světě“! V bohu zbožněno Nic, svatořečena vůle k Ničemu!...¹⁰¹

Křesťanství v Nietzscheho očích chránilo ty, kteří byli degenerováni, a tak zadržovalo jejich nevyhnutelný zánik. Tento postoj byl podle Nietzscheho výsledkem resentimentu, produktem slabosti a nenávisti slabých k silným. Z tohoto postoje se rodila bezvýhradná víra a tendence obviňovat člověka z morálních přestupků. Oproti tomu Nietzsche navrhoval svůj vlastní imoralismus jako návrat k jedinečnosti dění. Jeho boj proti náboženství nebyl samoučelný, ale měl praktický cíl: demontáží starých ideálů chtěl udělat prostor pro nové hodnoty. Nietzsche se viděl jako zakladatel nového náboženství, nový spasitel, což se stalo zřejmým v období jeho duševního kolapsu, kdy se ztotožňoval s Dionýsem nebo Ukřižovaným. V Nietzscheovi se probouzela tendence k sebezbožšťování, která v něm zřejmě existovala již delší dobu. Nietzsche se viděl jako oběť, podobně jako Dionýsos a Ježíš byli obětováni.¹⁰²

Nietzschovo zkoumání morálních hodnot představuje klíčový prvek jeho filosofického myšlení. Když Nietzsche pojednává o povaze hodnot, využívá pojem hodnota jako označení pro předmět hodnocení. V Nietzscheově interpretaci, morálka znamená systém hodnocení, který je konkrétně ukotven v životních podmínkách jednotlivého subjektu. Takové pojetí morálky je v souladu s Nietzscheovým chápáním etiky, kterou vnímá jako studium mocenských vztahů, v jejichž rámci se fenomén života formuje a vyvíjí. Tento přístup k etice a morálce umožňuje Nietzscheovi analyzovat hodnotové systémy v kontextu jejich historických a sociálních podmínek a zároveň poskytuje prostředek ke kritice těchto hodnotových systémů z hlediska jejich podpory nebo potlačování života a *vůle k moci*. Nietzscheova koncepce morálky a etiky tak poskytuje přístup, který je zároveň analytický a normativní. Analytická dimenze jeho přístupu spočívá v detailním zkoumání konkrétních hodnotových systémů a mechanismů, které je udržují naživu. Normativní dimenze jeho přístupu, na druhou stranu, spočívá v hodnocení těchto

---

¹⁰¹ NIETZSCHE, Friedrich. *Antikrist*, 2017, (A 18) 20.

¹⁰² Srov. RÖD, Wolfgang. *Friedrich Nietzsche*, 2009, 141.

hodnotových systémů na základě toho, jak podporují nebo potlačují *vůli k moci* a tím i život samotný.¹⁰³ Wolfgang Röd k tomu dodává, že se Nietzsche „distancoval od objektivistických teorií hodnot, tj. odmítal předpoklad objektivních, o sobě jsooucích hodnotách. Zejména však popíral názor, že hodnoty jsou stvořené Bohem.“¹⁰⁴

Podle Nietzscheho v morálce nerozhoduje pravda, ale vůle, respektive *vůle k moci*. Ve světle jeho filosofie jsou všechna hodnocení výsledkem určitého množství síly a stupně uvědomění se o této síle. Nietzscheovy názory lze charakterizovat jako perspektivistické, jelikož jsou závislé na podstatě jedince a kolektivní identitě národa.¹⁰⁵ Nietzscheův filosofický přístup umožňuje, aby hodnoty, které jsou produktem silnějšího chtění, měly přednost. Jinak řečeno, legitimní a pro jedince i společnost prospěšné jsou hodnoty generované panskou morálkou, nikoli morálkou otrockou. Tato morálka silných, ve které je *vůle k moci* nejvíce zřetelná, má podle Nietzscheho právo stát se dominantním morálním systémem. Je také cestou k ideálu *nadčlověka*, který sám vládne pomocí této panské morálky. Naopak, otrocká morálka, jak Nietzsche tuto konceptualizaci nazývá, je podle něj dekadentní. Otrocká morálka obhajuje slabší jedince a je založena na soucitu, což Nietzsche považuje za negativní fenomén lidského života. Jeho kritika soucitu je spojena s jeho kritikou těch, kteří se ztotožňují se slabými a usilují o omezení silných:

Co je dobré? – Všechno, co v člověku zvyšuje cit moci, vůli k moci, moc samu.

Co je špatné? – Všechno, co pochází ze slabosti.

Co je štěstí? – Cítit, že moc *vzrůstá* – že překonáváme překážku.

Nikoli spokojenost, nýbrž více moci; *nikoli* mír vůbec, nýbrž válku; *nikoli* ctnost, nýbrž zdatnost (ctnost v renesančním stylu, *virtù*, ctnost bez moralínu).

Slabí a nezdařilí mají zahynout: první věta naší lásky k člověku. A má se jim k tomu ještě pomáhat.

Co je škodlivější, než kterákoli neřest? – Účinná soustrast se všemi nezdařilými a slabými – křesťanství...¹⁰⁶

Nietzsche nanejvýše spojuje soucit s židokřesťanskou morálkou, a především se systémem křesťanství, který považuje za zodpovědný při šíření a udržování hodnot otrocké morálky ve společnosti. Z historické perspektivy představuje Nietzscheovo

¹⁰³ Srov. RÖD, Wolfgang. *Friedrich Nietzsche*, 2009, 120.

¹⁰⁴ Tamtéž.

¹⁰⁵ Srov tamtéž.

¹⁰⁶ NIETZSCHE, Friedrich. *Antikrist*, 2017, 8-9. Viz také in: *NIETZSCHE: Pozdní pozůstalost II. (1887-1889)*, 2020, 169-170.

chápání morálky významný mezník, neboť poskytlo podnětný rámec pro filosofii hodnot, která se stala klíčovou intelektuální silou v první polovině 20. století. Několik závažných myslitelů objektivistické etiky hodnot reagovalo na Nietzscheho práci, přičemž jeho názory často podrobně rozebírali. Max Scheler, Nicolai Hartmann a Leo Strauss jsou jen některé z významných osobností, které se zabývaly kritickým posuzováním Nietzscheho idejí.

Ve světle předchozího představení Nietzscheho filosofických konceptů a jeho unikátního etického systému, se nyní obracíme k další kapitole naší práce, která má za cíl hlubší zkoumání a reflexi filosofických kritik vůči Nietzscheho myšlenkám. Zvláštní pozornost budeme věnovat zkoumání etiky, zejména s ohledem na kontext nacistické praxe. Nietzscheho filosofii, zvláště v kontextu jeho etiky, následně použijeme jako výchozí bod pro rozsáhlou analýzu nacistického étosu. Jedná se o oživující a důležité téma, které odhaluje hluboké propojení mezi filosofií a sociopolitickou praxí, přičemž se zvláště zaměříme na možný vliv Nietzscheho myšlenek na vzestup nacistické ideologie.

Nietzscheho důležitý koncept *vůle k moci*, jeho perspektivistický pohled na realitu a unikátní etický systém, který odklání hodnotu od slabosti a směřuje ji k principům síly a moci, budou klíčové pro naši analýzu. Proces zkoumání, jak tato filosofie mohla nebo nemohla ovlivnit formování nacistického étosu, bude vyžadovat pečlivé a kritické posouzení Nietzscheho filosofických konceptů a jejich potenciálního vlivu na sociopolitický vývoj ve 20. století. Naše diskuse se také zaměří na alternativní etické systémy, které mohou posloužit jako kontrast k Nietzscheho radikálním názorům. Bez tohoto kontrastu by bylo obtížné plně pochopit, jak Nietzscheho filosofie mohla být v nacistickém kontextu interpretována a využita. Tímto způsobem se snažíme poskytnout vyváženou a kritickou analýzu, která bude zahrnovat jak reflexi Nietzscheho myšlenek, tak také představení alternativních etických modelů jako možné protiváhy k jeho radikálním názorům.

3. Etická reflexe dalších autorů

Tato kapitola se zaměří na kritickou analýzu Nietzscheho etiky a hodnotových měřítek v kontextu relevantních teoretických směrů v etice. Základním předpokladem je objektivistický směr v etice, který poskytuje rámec pro argumentaci, že realita existuje nezávisle na lidském vědomí a umožňuje objektivní pravdivost etických soudů. Tento přístup navrhuje univerzální systém morálních hodnot, na kterém se subjekty mezi sebou shodují, protože tyto hodnoty jsou diktovány přirozeností světa a člověka, a ne konkrétními podmínkami jeho života či subjektivními preferencemi. Ve světle objektivistické etiky můžeme kategoricky tvrdit, že vražda a holocaust jsou morálně zlé činy. Na druhé straně způsobu morálního hodnocení stojí Nietzscheho perspektivismus, který tvrdí, že vše lze posuzovat z různých úhlů pohledu a jen perspektivy s výraznější *vůlí k moci* mohou aspirovat na morální ospravedlnění. Ve stejném kontextu Nietzsche interpretuje „dobré“ morální hodnoty, které jsou v konečném důsledku opět výsledkem prosazení silnější *vůle k moci*, jež je neodmyslitelně spojena s určitým hlediskem morálního posuzování.

V rámci tohoto zkoumání se stručně zaměříme na dva klíčové představitele objektivistické etiky, Leo Strausse a Maxe Schelera. Ačkoliv naše představení jejich přístupů nebude vyčerpávající vzhledem k omezenému rozsahu této diplomové práce, poskytne dostatečný úhel pohledu pro pochopení kritiky směřované k Nietzschemu ze strany zastánců objektivistické etiky. Strauss, německo-americký politický filosof, je známý svým právním a etickým realismem a kritikou moderního relativismu. Jeho práce vychází ze zásadních klasických a středověkých filosofických textů, zejména od Platóna a Aristotela, a poukazuje na jejich důležitost pro porozumění moderním sociálním a politickým problémům. Scheler, významný německý filosof a sociolog, je známý svými pracemi na téma hodnoty a mravnosti, kde rozvíjel originální systém etiky založený na hierarchii objektivních hodnot. Jejich práce poskytují důležité teoretické ukotvení pro objektivistický směr v etice, a to nám umožňuje relevantní analýzu a porovnání s Nietzscheho etikou.

V našem praktickém zkoumání se zaměříme na analýzu etických prvků a jejich aplikací v kontextu nacismu, přičemž jako klíčový zdroj využijeme práci sociologa a filosofa Zygmunta Baumana. Tato praxe je někdy spojována s Nietzscheho morálními předpoklady, a proto se pokusíme posoudit, do jaké míry byla nacistická morálka

podobná či dokonce shodná s Nietzscheho morálním postojem. Primárně se budeme věnovat etickým dimenzím nacistické rasové a expanzivní politiky, hodnocení morálního jednání v kontextu holocaustu a obecně budeme reflektovat morální implikace vyplývající z nacistického výkonu moci. Tato analýza bude provedena ve světle Nietzscheho filosofických konceptů a etiky, s cílem pochopit potenciální vztahy mezi těmito historickými událostmi a Nietzscheho filosofií.

3.1. Teoretické ukotvení objektivistické etiky

Zahajme naše zkoumání rozlišením mezi objektivismem a subjektivismem, jak je formuluje Ondřej Beran, což je zásadní pro pochopení implikací našeho tvrzení, když označujeme něco za objektivní. Beran upozorňuje, že ačkoliv konzistentnost a opakovatelnost výsledků v rámci vědeckých popisů intuitivně poskytují přesvědčivé důkazy o jejich objektivitě, neměli bychom automaticky předpokládat, že tyto charakteristiky zaručují objektivitu v širším, filosofickém kontextu. Beranova definice objektivitě jako shody mezi dvěma nebo více vědci za ideálních podmínek, se spíše jeví jako stanovený postup než skutečné vysvětlení.¹⁰⁷ Americký filosof a logik, Willard Van Orman Quine, se ve své práci zaměřuje na problematiku hledání pravdy ve vědě. Quine klade důraz na fundamentální roli teorie, kterou vidí jako soubor propojených vět. Tato propojení, řízená logikou, jsou nezbytná pro konstruování komplexních myšlenkových struktur. Podle Quinea, každá vědecká teorie vyžaduje určité základní věty, které jsou přímo spojeny s našimi smyslovými stimulacemi. Tyto základní věty by měly být svázané s konkrétními oblastmi stimulace, a to tak, že by měly vyvolávat buď souhlas, nebo nesouhlas v reakci na dané stimuly. Tento proces by měl probíhat bez nutnosti dalšího zkoumání a bez ohledu na aktuální kontext činnosti daného jedince. Quine rovněž zdůrazňuje důležitost intersubjektivitě v kontextu vědeckého poznání. Na rozdíl od subjektivního záznamu pocitů, by měly základní věty vědecké teorie vyvolávat konzistentní reakce mezi všemi jazykově kompetentními pozorovateli dané události. Tento požadavek na intersubjektivitu je dle Quinea klíčový pro objektivitu vědeckého poznání.¹⁰⁸

---

¹⁰⁷ Srov. BERAN, Ondřej. *Náš jazyk, můj svět*, 2010, 54.

¹⁰⁸ Srov. QUINE, Willard Van Orman. *Hledání pravdy*, 1994, 10-12.

Pokud bychom se tedy rozhodli přijmout úkol dokázat, že svět je reálný nebo objektivní, pravděpodobně bychom se pokusili prokázat dotazované osobě, že realita nebo objektivita, jak ji vnímám já, je v zásadě stejná i pro jinou osobu včetně dotyčné osoby. Přesný způsob, jakým to dokážeme, je méně podstatný než implicitní předpoklad, že to, co je skutečné nebo objektivní, je takové pro všechny nebo pro mnohé, včetně mě. Toto tiché a nepřímé přesvědčení o něčem jako o skutečném znamená, že to platí stejně pro mě jako pro ostatní.¹⁰⁹ Beran dále zdůrazňuje, že základní význam fenoménu světa spočívá v jeho reálnosti, v tom smyslu, že svou zkušenost jeho skutečnosti mohou sdílet s jakoukoli jinou osobou. Každý jedinec je mi v tomto ohledu rovný, neboť je mou bližní osobou a já jsem bližní osobou pro něj. Když lidé interagují se světem jako lidským světem, ostatní se objevují ještě v dalším smyslu, jako celkové lidstvo, což přesahuje jednotlivé osoby.¹¹⁰

Strauss poukazuje na rozdíly mezi dvěma druhy exaktnosti – matematickou a právní v kontextu Nietzscheho filosofie. Zdůrazňuje koncept *vůle k moci* jako klíčového principu Nietzscheho filosofického pojetí reality. V první řadě se zmiňuje o „dvojím druhu exaktnosti“, což naznačuje, že existují dvě zásadně odlišné formy přesnosti nebo správnosti, které mohou být aplikovány v různých kontextech. Matematická exaktnost je zde použita k odkazu na exaktnost ve smyslu kvantitativní přesnosti nebo měřitelnosti, zatímco právní exaktnost odkazuje na koncept spravedlnosti, který je definován na základě souboru pravidel nebo zákonů.¹¹¹ Autor se dále zabývá pojetím moci v Nietzscheho filosofii. Nietzsche, jak uvádí, se výrazným překračováním filosofie Thomase Hobbesa domníval, že *vůle k moci* je podstatou reality. V tomto smyslu je „tělesná“ moc považována za morálně neutrální, což znamená, že je to prostředek, který může být použit pro různé cíle, ale sama o sobě nemá žádnou inherentní morální hodnotu. To umožňuje aplikaci matematické exaktnosti na moc, protože může být kvantifikována nezávisle na cílech, pro které je použita.¹¹² Nakonec, tato interpretace moci jako „množství moci“ ilustruje Nietzscheho kvantitativní přístup k *vůli k moci*, což odráží jeho přesvědčení o její ústřední roli v uspořádání reality.

Představa moci jako něčeho, co lze měřit, znamená, že její hodnota a legitimnost jsou potenciálně nezávislé na charakteru jejího využití. To znamená, že jedinec nebo skupina

---

¹⁰⁹ Srov. BERAN, Ondřej. *Náš jazyk, můj svět*, 2010, 75.

¹¹⁰ Srov. tamtéž, 79.

¹¹¹ Srov. STRAUSS, Leo. *Přirozené právo a dějiny*, 2020, 121.

¹¹² Srov. tamtéž.

s větší mocí může její výkon teoreticky ospravedlnit pouze na základě jejího měřitelného množství, a nikoli na základě morálních hodnot nebo zásad. Tento pohled by mohl vytvořit prostor pro ospravedlnění praktik, které by jinak byly považovány za nemorální nebo neetické, pokud jsou prováděny jedinci nebo skupinami s významnými měřitelnými mocenskými zdroji. Za další, pokud je moc chápána jako morálně neutrální – to znamená, že sama o sobě nemá žádnou inherentní morální hodnotu – pak záleží na tom, jak je tato moc využívána. Tato interpretace otevírá možnost, že jedince nebo skupiny s významnými mocenskými zdroji lze považovat za morálně spravedlivé, pokud tyto zdroje používají k dosažení hodnotných cílů nebo k prosazení morálních zásad. Nicméně, tyto interpretace moci mohou také přinést komplikace pro soužití ve společnosti. Když se moc stane klíčovým faktorem při určování morálního ospravedlnění jednání, může dojít k závažné nerovnováze mezi jedinci a skupinami s větší a menší mocí. To by mohlo vést k sociálnímu a politickému konfliktu, a v krajním případě i k násilí a útlaču.

Takto pojatá *vůle k moci* tedy představuje významnou výzvu pro etiku, která usiluje o spravedlnost a rovnost. Potenciálně může vést k ospravedlnění autoritářských a nespravedlivých struktur moci, pokud je možné tyto struktury kvantitativně legitimizovat na základě „množství moci“. Proto je kritické zkoumání Nietzscheho filosofie moci a jejích důsledků pro morální a sociální normy zvláště důležité. Rovněž je důležité si uvědomit, že kvantitativní pojetí moci může vést k instrumentalizaci jedinců a skupin jako prostředků k dosažení mocenských cílů, což je v rozporu s některými základními principy etiky, které jedince chápou jako cíle samy o sobě a nikoli jako prostředky k dosažení cílů. Je tedy zřejmé, že Nietzscheho pojetí moci přináší komplexní a závažné otázky pro teorii a praxi morálky. Tyto otázky se týkají jak konkrétních morálních dilemat, tak i širších sociálních a politických otázek o roli a povaze moci ve společnosti.

Straussova argumentace se významně vymezuje vůči Maxu Weberovi a jeho tezi, že konflikt mezi hodnotami je neodstranitelný, což vede k závěru, že lidská existence je neodmyslitelně prostoupena nevyhnutelným konfliktem. V důsledku tohoto přesvědčení se Weber domnívá, že koncept „míru a univerzálního štěstí“ je nezakotvený, možná až utopický. Věřící, že i pokud by se takový stav podařilo dosáhnout, nepředstavoval by to optimální výsledek, ale spíše stav „posledních lidí“, kteří si vytvořili iluzi štěstí, proti kterému Nietzsche vystupoval s devastující kritikou.¹¹³ Z toho dále plyne, že pokud je

---

¹¹³ Srov. STRAUSS, Leo. *Přirozené právo a dějiny*, 2020, 44.

tedy mír neslučitelný s autentickým lidským životem, morální dilema se zdá mít jednoduché řešení: přirozenost reality vyžaduje etiku válečníka jako základ pro mocenskou politiku, která je motivována výhradně národními zájmy. V takovém případě by se „nejbezostyšnější machiavellismus“ musel považovat za samozřejmost v každém ohledu a morálně zcela přijatelný. Toto však vede k paradoxu, kde jedinec je vnitřně usmířen, zatímco svět je ponořen do války.¹¹⁴ Podle Strausse je klíčovým řešením tohoto rozporu nezbytná negace války, která představuje nevyhnutelnou a neodstranitelnou součást našeho života, ale která se musí zároveň vnímat jako zlo či hřích. Mír nesmí být pouze bezmyšlenkovitě odmítán. Není dostatečné jej vnímat pouze jako krátkou pauzu mezi jednotlivými válkami. Musíme být svázáni absolutním závazkem, který nás směřuje k univerzálnímu míru nebo univerzálnímu bratrství, závazkem, který je v napětí s rovněž významným závazkem účastnit se „věčného boje“ o životní prostor pro náš národ.¹¹⁵ Tato perspektiva může mít hluboký dopad na naše pojetí etiky a morální ospravedlnění moci ve společnosti. Pokud je válka nezbytná a neodstranitelná součást našeho života, ale zároveň je vnímána jako zlo, vede to k napětí mezi realitou a morálním ideálem. To nás staví před dilema: jak se vyrovnat s nezbytností války a zároveň ji morálně odsuzovat?

Straussova interpretace nabízí zásadní řešení ve formě závazku orientovaného k univerzálnímu míru a bratrství. Tento pohled je konfrontován s Nietzscheho koncepcí *vůle k moci*, která v praktickém kontextu může potenciálně legitimizovat využití síly jako vhodný nástroj pro řešení hodnotových konfliktů. V kontextu, kde je síla hodnoty derivována z *vůle k moci*, se může zdát, že hodnoty podporované silnější *vůlí k moci* by měly být dávány před hodnoty, které jsou podporovány slabší *vůlí k moci*. Takový pohled by mohl vést k situaci, kde je silnější *vůle k moci* legitimně upřednostňována nad slabší, což by mohlo dát průchod násilí či jiným formám agresivního chování jako prostředkům prosazování vlastních hodnot. Paralelně může Nietzscheho pojetí *vůle k moci* vyvolávat otázku, zda je eticky přípustné podporovat větší *vůli k moci* za účelem prosazování vlastních hodnot. Pokud je *vůle k moci* hodnocena jako požadovaná charakteristika, tak by to mohlo vést k situaci, kdy jedinci nebo skupiny s výraznější *vůlí k moci* jsou považovány za nadřazené těm, kdo jsou v této *vůli* slabší. To by ovšem bylo v rozporu s etickými principy jako jsou spravedlnost, rovnost a respektování práv

---

¹¹⁴ Srov. tamtéž.

¹¹⁵ Srov. tamtéž.

druhých. Takové pojetí by mohlo vést k sociálním nerovnostem a konfliktům, pokud by se oprávněnost prosazování hodnot a *vůle k moci* staly dominantními etickými kritérii.

Následující část bude stručné seznámení s teoretickým pohledem Maxe Schelera, který představuje zásadní přínos k objektivistické etice prostřednictvím svého originálního systému založeného na hierarchii hodnot. Tato prezentace Schelerovy teorie se zaměří specificky na aspekty, které mají významný vztah k Nietzscheho etickým názorům a jeho chápání hodnot. Vzhledem k omezenému rozsahu diplomové práce, je však třeba podotknout, že detailní komparace Schelerovy a Nietzscheho etiky není v tomto rámci proveditelná. Takové srovnání by vyžadovalo samostatnou studii. Přesto zde stručně popíšeme a analyzujeme ty části Schelerovy teorie, které reagují na Nietzscheho názory.

Scheler poukazuje na kontext nominalismu v souvislosti s Nietzscheho etikou, což také považuje za příhodné označení Nietzscheho vlastní pozice. Etický nominalismus je teorie, která popírá objektivní existenci morálních hodnot a faktů. Předpokládá, že pojmy jako „dobré“ nebo „vznešené“ jsou jen lidské konstrukty bez skutečného obsahu, s původem v jazyce a nikoli jako odrazy reálného světa. V souladu s touto teorií, nemají tyto pojmy intenzí funkci, ale slouží jako projevy emocí, touhy a afektů. Toto názorové zaměření se také projevuje v mnoha Nietzscheho výrociích, např. v jeho tvrzení, že neexistují žádné morální jevy, ale pouze morální interpretace jevů.¹¹⁶ Pochvala a kritika jsou podle nominalismu primárními projevy našich aktuálních emocí a tužeb, které předcházejí jakémukoli morálnímu hodnocení. Tato teorie také odlišuje morální fakta jako výtvořiny vnitřních zkušeností a pocitů, a tvrdí, že taková fakta neexistují. V rámci tohoto pohledu, když označujeme něco jako „dobré“, jednoduše vyjadřujeme své pocity bez odkazu na objektivní fakta nebo významy. Tvrdí, že naše hodnocení jsou pouze výrazy našich přání a pocitů, nikoli zrcadlením objektivní reality. Smysl výroku jako „to je dobré“ je tak dán odkazem na konkrétní akt vůle, ať už je to vůle jednotlivce, společnosti, autority nebo božství.¹¹⁷

Ve filosofickém kontextu stojí tradičně proti nominalismu realismus. Realismus má hluboké kořeny, které sahají až k eleatskému rozlišení mezi klamným zdáním (*δόξα*) a pravým poznáním (*ἐπιστήμη*), a zahrnuje také klasickou definici pravdy v podobě *de facto* korespondenčního principu, jak nám ji představil Tomáš Akvinský: *veritas est adaequatio rei et intellectus*. Realistický přístup je typický tím, že veskrze přijímá jako dané takové základní předpoklady, o kterých by v běžném životě nikdo skutečně

---

¹¹⁶ Srov. SCHELER, Max, *Formalism in Ethics and Non-Formal Ethics of Values*, 1973, 167-169.

¹¹⁷ Srov. tamtéž.

nepochyboval, jako například to, že svět existuje mimo nás a je nezávislý na nás a má hmotnou formu, a snaží se je také filosoficky přesně vyjádřit a podpořit argumenty.¹¹⁸

Z hlediska filosofické analýzy morálních hodnot, jak ji provádí Scheler, je možné konstatovat, že Nietzscheho perspektiva na etické hodnoty se vyrovnává s principy etického nominalismu. Nietzsche zdůrazňoval, že neexistují žádné objektivní morální hodnoty nebo fakta, ale pouze různé interpretace a perspektivy, které lidé přijímají v závislosti na svých individuálních potřebách, touhách a historických a kulturních kontextech. Tento postoj se odráží v Nietzscheho koncepci perspektivismu, která tvrdí, že každý z našich názorů je jen jednou z mnoha možných perspektiv a že neexistuje žádná objektivní pravda nebo realita, která by mohla být známa nezávisle na těchto perspektivách. Namísto toho každý z našich názorů a přesvědčení vzniká v kontextu našich vlastních osobních, kulturních a historických okolností. Podle Schelera, Nietzsche podobně jako tomu je v teoretickém rámci nominalismu, také zpochybňuje existenci jakýchkoliv objektivních morálních hodnot nebo faktů. Nietzsche se dále také domnívá, že morální hodnoty se vyvíjejí a transformují v reakci na to, jak jednotlivci a skupiny manifestují a prosazují svou *vůli k moci*. Avšak v kontextu Nietzscheho filosofie, není koncept *vůle k moci* synonymem pro existenci objektivních morálních faktů. Nietzsche totiž také tvrdí: „Bestie v nás si žádá být oklamána – morálka je lež z nouze.“¹¹⁹ Jak bylo demonstrováno ve druhé kapitole, Nietzsche poznamenává, že morální fakta jsou výsledkem naší interpretace a jsou formována naší *vůlí k moci*. Tedy morální fakta nejsou objektivní v tom smyslu, že by existovala nezávisle na naší interpretaci nebo naší *vůli k moci*. Naopak, jsou produktem naší *vůle k moci* a našich interpretací světa, který nás obklopuje. V tomto ohledu, Nietzscheho koncept *vůle k moci* koresponduje s jeho perspektivismem a popíráním objektivnosti morálních faktů. I když *vůle k moci* může ovlivňovat, jaké morální hodnoty se nakonec prosadí, tyto hodnoty zdaleka nejsou objektivní nebo neměnné. Jsou spíše výsledkem dynamického procesu, který je ovlivněn *vůlí k moci* a našimi interpretacemi.

Scheler se významně zaměřuje na otázky interpretace a hodnocení v psychické doméně. Poukazuje na skutečnost, že naše porozumění hodnotám je často odvozeno z našich emocí nebo pocitů, které nazývá „hodnotové pocity“. Tato konceptualizace je zakotvena v představě, že hodnoty jsou neoddělitelnou součástí našeho života. Ovšem, když vyjmeme hodnoty z rovnice, zůstane nám pouze „psychický život“, který slouží jako

¹¹⁸ Srov. BERAN, Ondřej. *Náš jazyk, můj svět*, 2010, 44.

¹¹⁹ NIETZSCHE. *Pozdní pozůstalost I. (1885-1887)*, 2020, 72. Nebo také viz WM 428, in: tamtéž, 250.

základ pro psychologický popis a observaci. V rámci Nietzscheho filosofického myšlení můžeme chápat lásku, soucit, oddanost a ochotu obětovat se jako integrální součásti tendence k růstu, rozvoji a moci. Scheler však poukazuje na to, že Nietzsche udělal metodologickou chybu tím, že předpokládal, že život je primárně orientován na sebezáchovu a seberůst. Tento postup reflektuje chyby, které se objevují v jednostranné interpretaci biologie a psychologie, zejména v kontextu darwinistické formulace principu „boje o existenci“¹²⁰, jak bylo předvedeno v první kapitole v rámci vysvětlení filosofického konceptu *vůle k moci*. Scheler dále připomíná, že i když dřívější moralisté a biologové (jako například Spencer a Darwin) ponechali pozitivní hodnocení pocitů sympatie a lásky, přestože je redukovali na mechanismus sebepodvodu a iluze, Nietzsche dospěl ve shodě se svými předpoklady k závěru, že veškeré pocity sympatie a veškeré etické normy založené na lásce a sympatii jsou produktem degenerujícího života. Nicméně, správná interpretace života jako tendence k moci nevylučuje možnost, že součástí původních tendencí života je sounáležitost a soucit s ostatními životními procesy. Z tohoto vzájemného spojení vyvstává koncept sjednoceného úsilí o moc živých bytostí a myšlenka vzájemné podpory v dosahování moci, což vede k maximalizaci této tendence k moci.¹²¹

Nietzsche nám také předkládá inspiraci směrem k „velkým lidem“, jako jsou Caesar nebo Napoleon, a které představuje jako své vzory, jež bychom snad měli následovat:

Zůstat objektivní, tvrdý, pevný, přísný v prosazování určité myšlenky – to svedou nejlépe ještě tak umělci; jestliže však někdo k tomuto prosazování potřebuje lidi, tu se klid a chlad a tvrdost rychle ztrácejí. U povah, jako byl Caesar a Napoleon, lze tušit něco z „nezaujatého“ opracovávání mramoru, ať při tom bylo obětováno jakkoli mnoho lidí. Tímto směrem leží budoucnost nejvyšších lidí: nést největší odpovědnost a nenechat se jí zlomit. – Dosud potřeboval člověk téměř vždy klam inspirace, aby neztratil samu víru ve své právo a ve svou ruku.¹²²

Ponechme nyní stranou Nietzscheho ambivalentní výrazy, jako je „zůstat objektivní“. Jak již víme, v jeho textech nalezneme mnoho takových rozporuplných popisů, které na první pohled mohou vytvářet dojem nekonzistentního filosofického systému. Co se týče otázek objektivit v konstituci Nietzscheho hodnot nebo jeho definicí „pravdy“, to jsme již

¹²⁰ Srov. SCHELER, Max, *Formalism in Ethics and Non-Formal Ethics of Values*, 1973, 278.

¹²¹ Srov. tamtéž.

¹²² WM 975, in: NIETZSCHE. *Pozdní pozůstalost I. (1885-1887)*, 2020, 24.

vysvětlili dostatečně. Koncept „velkých mužů“ v historii, kteří jsou považováni za „velké“ kvůli svému významnému vlivu na dějinný vývoj nebo způsobu, jakým dokázali povýšit celý národ na vyšší úroveň existence, jak dodává Scheler, je v rozporu s Nietzscheho a Kantovými teoriemi a představuje výrazný kolektivistický hodnotový systém. Hodnota jednotlivce je totiž zde posuzována na základě jeho příspěvku k posílení mimo-osobního „vývoje“ nebo mimo-osobní „komunity“. „Velký muž“ je hodnocen jako „velký“ pouze na základě své počáteční role jako silného historického aktéra, nikoli na základě plnosti existence, kterou tento aktér vyplňuje.¹²³ Etika ovšem musí ostře protestovat proti tomuto měřítku, které by mohlo mít určitý význam pro úzce zaměřené účely historika (a to pouze pro politického historika). Etika musí zůstat věrná hodnotovému personalismu, podle kterého konečný smysl a hodnota komunity a historie spočívají právě v tom, že poskytují podmínky, za kterých se mohou nejvzácnější jednotlivci dostat na světlo a volně uplatnit své účinky. Pro hodnotový personalismus má veškerá historie svůj cíl v bytí a aktivitě jednotlivců. V průběhu historie se tedy to, co je skutečně osobní a duchovní v člověku, stále více osvobozuje od moci a pout historie a stává se stále více ahistorickým. Jednotlivec se stává základní příčinou historických událostí, jejich rozkvětu a významu. Tento proces vede k postupnému uvolňování osobního a duchovního prvku od role pouhého příčinného a účinkového článku v rámci historické kauzality.¹²⁴

Schelerova kritika Nietzscheho tedy představuje osobněji a komplexněji pohled na hodnotu jednotlivců v historii a neomezuje se pouze na jejich příspěvek k historickému vývoji a ohrazuje se tak proti použití jediného měřítka – historické efektivity – jakožto výhradního kritéria individuální hodnoty. Podle Schelera musí etika zůstat věrná hodnotovému personalismu. Výhodou tohoto personalistického přístupu je, že uznává hlubší, multidimenzionální povahu lidského života a hodnot. Jednotlivci nejsou jen nástroje historie, nejsou pouze členy kolektivu, ale jsou uznáváni jako úplné bytosti s vlastními osobními a duchovními dimenzemi. Takový pohled podporuje uznání a respektování jedinečnosti každého jednotlivce, což je v příkrém kontrastu s Nietzscheho tendencí ke kolektivizaci hodnot a zájmů. Scheler tedy vede svou kritiku na Nietzscheho pozici na základě svého etického personalismu, který klade důraz na autonomii, svobodu a osobní růst jednotlivců. Tento přístup podporuje uznání a respektování plnosti lidské existence a odmítá redukcionistický pohled, který hodnotu jednotlivce měří pouze

---

¹²³ Srov. SCHELER, Max, *Formalism in Ethics and Non-Formal Ethics of Values*, 1973, 504-505.

¹²⁴ Srov. tamtéž.

na základě jeho příspěvku k historickému vývoji. Schelerova kritika nabízí tak alternativu k Nietzscheho teorii „velkých mužů“, která klade důraz na kolektivní hodnoty a historický význam.

Scheler se také zaměřuje na analýzu etického individualismu, který staví bohatou a významnou individualitu na piedestal jako nositele nejvyšší hodnoty. Tato filosofie, kterou nejlépe ilustruje Nietzscheho myšlení, tvrdí, že úsilí o vytvoření optimálních podmínek pro tyto „nejlepší reprezentanty“ lidstva by mělo představovat základ morálních imperativů. Scheler souhlasí s Nietzscheho představou, že prvotní hodnotu představuje bytí jednotlivce jako takového, nikoliv jeho konkrétní volby či jednání. Souhlasí také s Nietzscheho tvrzením, že individualita jednotlivce by neměla být vnímána jako faktor omezující jeho potenciální pozitivní hodnotu, ale naopak jako směr, kterým se tato hodnota může rozvíjet a zvyšovat. Kromě toho souhlasí s Nietzscheho názorem, že hodnota mezi lidmi je neredukovatelně různorodá a jedinečná.

Nicméně Scheler pokračuje v analýze a identifikuje další dva aspekty, které spojují filosofické pozice Kanta a Nietzscheho, avšak pro Schelerovu filosofii jsou zcela cizí. Podle Kanta i Nietzscheho je jedinec nejen nositelem morální hodnoty, ale také považují tuto jednotlivou osobu za tvůrce hodnoty jako takové. Oba filosofové svůj etický individualismus propojují se subjektivismem a hodnotovým nominalismem. Kant tuto filosofii spojuje s transcendentálním subjektivismem, zatímco Nietzsche ji spojuje s empirickým subjektivismem.¹²⁵ Podle Schelerovy filosofie je jedinec, tedy osoba, posledním nositelem hodnoty. To však neznamená, že by jedinec byl zároveň zdrojem nebo tvůrcem těchto hodnot. Naopak, hodnoty existují nezávisle na jedinci a jsou mu k dispozici. Oba filosofové navíc popírají princip solidarity.¹²⁶ Pro Kanta a Nietzscheho je zodpovědnost striktně individuální záležitostí a princip solidarity je proto nepřijatelný.

Ze Schelerovy interpretace etické teorie je zřejmé, že správně pojatá hodnotová etika osobnosti musí uznat důležitost určitého druhu standardizace nebo normalizace vůle pro odhalení vnitřních rozdílů mezi jednotlivci. Tato normalizace by měla zahrnovat zavedení co nejvíce sjednocených podmínek pro existenci a život lidí. Pokud by Nietzsche tyto závěry uznal, jeho kritika své doby a jeho závěry o faktorech, které určují rovnost a nerovnost mezi lidmi, by se odlišily od těch, které nakonec formuloval. Stejně tak by se jeho pochopení faktorů, které určují rovnost a nerovnost ve vztazích

---

¹²⁵ Srov. SCHELER, Max, *Formalism in Ethics and Non-Formal Ethics of Values*, 1973, 515-518.

¹²⁶ Tamtéž.

a rozdělování různých druhů statků a práv, pravděpodobně odlišilo od jeho skutečného pochopení.¹²⁷ Je tedy třeba uznat, že Nietzscheho myšlenky, ačkoli byly provokativní a významné, tak nebyly bez chyb a různých předsudků.

3.2. Praktické důsledky nacistické morálky

Nyní se zaměříme na praktické implikace konceptů, jež jsme doposud zkoumali teoreticky, v kontextu, kde nacistická morálka našla svůj plný výraz. Věnujeme se zkoumání specifických dopadů nacismu na společnost, zejména z morálního hlediska. Díky rozsáhlé literatuře mnoha autorů, zabývajících se problematikou nacismu, můžeme provést retrospektivní reflexi tohoto období. Přestože Nietzscheho texty neposkytují přímou zkušenost s nacistickým obdobím, stále mohou sloužit jako nástroj pro analýzu a hodnocení morálního chování nacistů. Existují určité paralely mezi Nietzscheovou morální filosofií a idejemi nacismu, což otevírá možnost, že Nietzscheova filosofie mohla nacistickým ideologům sloužit jako inspirace při formování jejich vlastní morální orientace. Tato možnost nám poskytuje důležitý kontext pro pochopení morální struktury nacistického režimu. Reflexe zločinů proti lidskosti, za které nacisté nesou zodpovědnost, nám také nabízí klíčový prostředek pro analýzu nacistického morálního myšlení a jeho aplikaci v praxi. Tento aspekt je zajímavým způsobem rozebírán v díle Karla Jasperse *Otázka viny: Příspěvek k německé otázce*, v němž se autor spíše snaží filosoficky vyrovnat s morální odpovědností německého národa za zločiny spáchané během války. Pohled nám poskytuje hlubší porozumění pro období po druhé světové válce, kdy německý národ prochází procesem sebereflexe a uvědomění si své historické zodpovědnosti. Nicméně, pro pochopení morálního jednání nacistů před a během války se zaměříme na svědectví o holocaustu, jak je prezentováno v díle Zygmunta Baumana *Modernita a holocaust*. Baumanův pohled na holocaust nám poskytuje bezprostřední vstup do praktické sféry morálního jednání nacistů, v kontrastu s teoretickým diskursem nacistické ideologie a propagandy, jak je formována například v Hitlerově *Mein Kampf*.

Po teoretické reflexi morálních principů nyní blíže přistupujme k analýze praxe – k reflektování toho, jaké principy byly aplikovány nacisty během druhé světové války. Baumanovo svědectví o holocaustu představuje drastický příklad, jak může být morálka zneužita v praxi za účelem realizace cílů založených na síle a neomezené moci, kterou

---

¹²⁷ Tamtéž.

nacisté disponovali v procesu holocaustu, řízeného chladnou byrokracií a zaměřeného na konečné řešení židovské otázky. Pro ideologii Třetí říše představovala existence a morální koncepty Židů nepřijatelný prvek, jenž byl v nesouladu s jejich projekcí tisícileté říše. Je důležité poznamenat, že i Nietzsche se vymezil jako ostře kritický vůči židovsko-křesťanské morální filosofii. Tato skutečnost mohla vést k tomu, že Nietzscheova filosofie byla pro nacistické ideology atraktivním zdrojem pro formulaci jejich vlastních interpretací. Aspirace Třetí říše – vojenská a politická dominance zaručující hegemonii na evropském kontinentě – byly nerozlučně propojeny s jejich etickou vizí árijského státu, v jehož rámci neexistoval prostor pro Židy či ostatní „podřadné rasy“, jak odlišné demografické skupiny od árijců nazývali nacisté. V tomto směru lze tedy hovořit o etickém cíli, neboť nacistická ideologie vyzdvihovala primát nadřazené rasy, která by měla podle jejich názoru také legitimitu určovat ostatním rasám, co je „dobro“ a co je „zlo“. Tímto způsobem se nacisté pokoušeli de facto stanovit celospolečenský étos, neboť koncepty „dobra“ a „zla“, ať již v různých variacích nebo formulacích: např. „správné“ a „nesprávné“; „morální“ a „imorální“ atd., představují pro etiku pravděpodobně její nejzákladnější hodnotící kritérium.

Baumanovo významné dílo nás uvádí do skutečností o morálních povinnostech silných k naslouchání hlasům slabých a bezmocných. Jak autor zdůrazňuje: „Když všemocná síla umlčí hlas slabých a bezmocných místo toho, aby jim naslouchala, je na špatné straně etické hranice mezi dobrem a zlem. Banalizace je zoufalým (ale úspěšným – dokud silný zůstává silnějším a slabý slabším) pokusem popřít tuto skutečnost.“¹²⁸ Toto tvrzení nám nabízí zásadní výchozí bod pro naši diskusi. Stojí ve výrazném kontrastu k Nietzscheho tvrzení, že silnější mají legitimní právo vládnout slabším, koncept, který je výrazně přítomen v jeho filosofickém konceptu *vůle k moci*. Přestože můžeme usilovat o přívětivější interpretaci Nietzscheho myšlenek, není možné ignorovat skutečnost, že v mnoha ohledech se zdá, že měl na mysli přesný opak toho, co Bauman výše popisuje. Nietzsche často hovoří o svém obdivu k „vyšším lidem“ a vnímá soucit jako něco nízkého a slabého, co je nutné překonat. Tato vyjádření naznačují, že ve své vizi „lepšího světa“ nemá místo pro slabé a bezmocné. Nietzscheho představa o moci mohla být nepředvídatelně zkreslena skutečností, jak může být moc v praxi zneužita. Zajímavé by proto bylo přemýšlet o tom, jak by Nietzsche hodnotil holocaust. Ve světle holocaustu jsou totiž právě Židé těmi slabými a bezmocnými, kterými Nietzsche tolik opovrhoval,

---

¹²⁸ BAUMAN, Zygmunt. *Modernita a holocaust*, 2003, 24.

a kteří vyvolávají naše soucítění a solidaritu. Z tohoto důvodu může být Baumanovo svědectví o holocaustu vnímáno jako demonstrace možných následků Nietzscheho morální filosofie – právo silnějších dělat slabším, cokoli se jim zlíbí.¹²⁹ Tato perspektiva by pro Nietzscheho mohla představovat důkaz o chybnosti jeho soudů, kterou si sám nebyl schopen představit. V souvislosti s kontextem eskalace moci, který se neodmyslitelně vztahuje k Nietzscheho pojetí *vůle k moci*, přináší relevantní perspektivu také Jaspers. Ve svém díle uvádí: „Politická vina se stává morální vinou tam, kde je mocí zničen smysl moci – tj. nastolení práva, étos a čistota vlastního národa. Neboť tam, kde moc sama sebe neomezuje, je násilí a teror, který končí zničením života a duše.“¹³⁰

Ve své práci Bauman podrobně popisuje mechanismy, kterými byla v nacistické praxi implementována daná ideologie. Konkrétně uvádí: „V nacistické představě světa poměřovaného jedinou nejvyšší a nezpochybnovanou hodnotou německví a jeho práv bylo k vyloučení Židů z univerza závazku zapotřebí jen zbavit je příslušnosti k německému národu a státnímu společenství.“¹³¹ Baumanův citát dále reflektuje nacistický přístup k charakterizaci jednotlivců a skupin, který byl zformován v souladu s jejich ideologií. V rámci tohoto ideologického rámce byla německá (resp. speciálnětější, árijská) identita vnímána jako nezpochybnitelná a nejvyšší hodnota. Tento přístup tedy de facto vyústil ve vyloučení Židů z německého národního a státního společenství. To nám dává nahlédnout, jak mohou ideologie tohoto druhu libovolně manipulovat s konstrukcemi morálních hodnot, příslušností a identit, aby dosáhly svých politických a sociálních cílů. Tento proces se stává obzvláště možným, pokud nejsou morální hodnoty objektivně ukotvené, nebo intersubjektivně potvrzené, v kontextu našeho vnitřního etického systému. Koncept perspektivismu, jak ho formuloval Nietzsche, který tvrdí, že každý jedinec nebo kolektiv má svou vlastní unikátní interpretaci reality, nás vede k poznání, že všechny sociální entity, včetně například států, by mohly konstruovat své vlastní etické systémy. Tyto systémy by mohly být výhodné pro určité vybrané segmenty společnosti, zatímco pro jiné skupiny z téže komunity by mohly představovat vážné nebezpečí. Tento koncept lze ilustrovat na praktickém příkladu z politické sféry, kde dochází k porušování lidských práv prostřednictvím legitimizování specifických, neuniverzálních morálních a právních rámců existujících ve společnosti. Nietzscheho kritici někdy argumentují, že jeho filosofie poskytuje filosofickou podporu pro takovéto

---

¹²⁹ Srov. tamtéž, 25.

¹³⁰ JASPERS, Karl. *Otázka viny: Příspěvek k německé otázce*, 2021, 33.

¹³¹ BAUMAN, Zygmunt. *Modernita a holocaust*, 2003, 62.

extrémy. Je ovšem důležité podotknout, že přiřknutí přímé odpovědnosti Nietzscheovi za nacistické zločiny je sporné. Nietzscheho filosofie je komplexní a mnohvrstevnatá, jeho názory na morálku a hodnoty byly často zneužity nebo nesprávně interpretovány, a to také prostřednictvím nacistických ideologů.

Dále je také zřejmé, že potlačení morálního diskurzu mohlo vést k extrémním projevům, jakým byl holocaust. Tento kontext může být také zjevnější v souvislosti s postupným vzestupem pozitivismu, který jsme dříve v této práci ve smyslu Nietzscheho zapojení do diskuze o evoluci také rozvíjeli. V období, kdy se nacistický režim postupně upevňoval, byl pozitivismus v akademických kruzích rozsáhle akceptován a vážen. Tento trend, který nabýval na intenzitě v odborném diskurzu, měl sklony marginalizovat morální aspekty ve vědeckém bádání, argumentujíc, že fenomén morálnosti a etické metodologie v podstatě nespĺňují kritéria stanovená pozitivistickým paradigmatem. Marginalizování morálky vyplývalo z předpokladu, že je neschopná splňovat vědecké požadavky, které pozitivismus předepisoval. To mohlo přispět k obecné relativizaci a banalizaci morálních otázek. Bauman tento postoj ztělesňuje svými slovy: „Mlčení ve věcech morálky, které si věda uložila, nakonec odhalilo některé z jejích méně propagovaných aspektů, když se otázka produkce a likvidace mrtvol v Osvětimi artikulovala jako ‚medicínský problém‘.“¹³² V souvislosti s potlačováním morálního diskurzu, lze také spatřovat významnou roli, kterou mohl sehrát Nietzscheho perspektivistický pohled na morálku. Nietzsche, jako kritik tradičních hodnot a morálních zásad, legitimizuje odmítání univerzálních morálních pravidel. Tato Nietzscheho myšlenka mohla přispět k vytvoření prostředí, kde se stále více prosazovala účelová relativizace nebo banalizace morální problematiky. Pokud morální hodnoty nejsou všeobecně vnímány jako univerzálně platné, ale jsou spíše širší společností zařazovány do sféry individuálního určení každého subjektu, pak hrozí, že se v takovém prostředí mohou stát manipulovatelnými a předmětem politického zneužití. To se nakonec ukázalo v nacistickém Německu, kde byl tradiční morální kodex nahrazen ideologií založenou na rasistických a národnostních zásadách, které do jisté míry německá společnost byla ochotna přijmout.

Zkoumání podmínek, které předcházely a umožnily vznik nacistického režimu, je tak svým způsobem fascinující i z hlediska morálního úsudku. Pro osoby se silnějším morálním smýšlením je totiž těžké pochopit, jak mohla ve společnosti narůst

---

¹³² Tamtéž, 65.

a zakořenit se tak velká rasová nenávisť a v podstatě bezdůvodný odpor vůči konkrétní skupině občanů. Tato otázka není pro naše další zkoumání zcela bez zajímavosti. Ačkoli se text nebude podrobně věnovat historickým souvislostem, jelikož ty nejsou pro naše účely zcela stěžejní, lze přesto vyzdvihnout některé klíčové aspekty dobových reálií, které měly značný vliv na vzestup rasistické politiky a nacismu. Jeden z nich je dlouhodobé podhoubí antisemitismu, které jako by čekalo na svou správnou chvíli, aby mohlo explodovat ve své nejextrémnější formě. Koncept antisemitismu, který se začal široce užívat ke konci devatenáctého století, se pokouší charakterizovat jev s hlubokými historickými kořeny sahajícími do starověku. Dokumenty svědčí o téměř nepřerušované, více než dvoutisícileté kontinuitě animozity a diskriminace vůči Židům. Tato dlouhá historická etapa, která je často spojována se zničením Druhého chrámu v roce 70 n.l. a s následným zahájením masivní diaspory, je obecně považována za počátek antisemitismu. Avšak existují také výzkumy, které se zaměřují na proto-antisemitské projevy a tyto studie identifikují takové postoje a praxe již v období babylonského exilu.¹³³

Percepce Židů, jak výstižně popisuje Bauman, jako nebezpečné a destruktivní síly, iniciátory chaosu a neklidu, byla ve středu antisemitského sentimentu. Židé byli často popisováni jako pružná substance znejasňující hranice mezi tím, co by mělo být odděleno, a tím vedoucí k nestabilitě všech hierarchických struktur. Tímto způsobem byli ztotožňováni s rozkladem pevných základů a kontaminací toho, co bylo považováno za čisté. Židovský osud se stal živým, neustálým upozorněním na erodující jistoty a ztrátu toho, co bylo kdysi považováno za neměnné a stálé. Každý, kdo pocítil ztrátu rovnováhy nebo se cítil ohrožený, mohl svou vlastní úzkost přirozeně a racionálně chápat tím, že vnímal své vlastní zmatky jako důsledek škodlivého vlivu Židů. I když bylo vymítání Židů oficiálně zakázáno a odsunuto do stínů, Židé zůstali viditelnými reprezentanty interních démonů společnosti. Tato interpretace nám také pomáhá pochopit, jak antisemitismus mohl přetrvat do moderní doby. Ukazuje, jak mohou být nespravedlnosti a strachy přeneseny na určitou skupinu lidí a jak tyto pocity mohou přetrvat i poté, co jsou údajně potlačeny.¹³⁴

Bauman pokračuje v analýze tím, že se věnuje morálním aspektům, které jsou spojeny s nacistickou etikou. Tento systém hodnot, jak argumentuje, je silně přítomen v nejvulgárnějších projevech rasismu a nacistické ideologie árijské kultury. Podle

---

¹³³ Srov. tamtéž, 70.

¹³⁴ Srov. tamtéž, 84-90.

Baumana byla základním kamenem nacistické morálky představa rasové čistoty a nadřazenosti árijské rasy, což bylo odrazem širšího fenoménu modernity, který se pokoušel vytvořit idealizované a kontrolované sociální struktury. Rasismus tak vlastně sehrál klíčovou roli v mobilizaci antimodernistických postojů a obav, což výrazně zvýšilo jeho dopad a účinnost v historickém kontextu. Prominentní postavy národního socialismu, jako Adolf Stöcker, Dietrich Eckart, Alfred Rosenberg, Gregor Strasser, Joseph Goebbels, a ostatní proroci, teoretici a ideologové, užívali strašidelnou podobu „židovské rasy“ jako symbolický spojovací prvek mezi obavami minulých a budoucích obětí modernizace a ideálem budoucí *volkisch*¹³⁵ společnosti, kterou slibovali vytvořit jako protiváhu dalšímu postupu modernity. Ztotožňovali modernitu s dominancí ekonomických a monetárních hodnot a obviňovali židovské rasové vlastnosti z odpovědnosti za tento tvrdohlavý útok na *volkisch* způsob života a univerzální lidské hodnoty, které se ve skutečnosti snažili přetvořit podle své vize ideální a téměř ve všech ohledech dokonalé árijské společnosti. Eliminace Židů se tak stala pro širší veřejnost synonymem odmítnutí moderního řádu.

Norman Cohn popsal konkrétní variantu antisemitského stereotypu, který snadno proniká na nová místa. Je to názor na Židy jako na mezinárodní spiknutí, které se snaží zničit veškerou lokální moc, rozložit všechny lokální kultury a tradice a sjednotit svět pod židovskou nadvládou. Tento stereotyp je primitivní forma antisemitismu s potenciálně tragickými důsledky a byl použit jako záminka nacistů pro genocidu Židů. V tomto kontextu můžeme vidět, že oběti Hitlera a také Stalina nebyly zabity za účelem kolonizace území, na kterém žily. Byly zabity z ideologických důvodů systematickým a mechanickým způsobem, který nezapojoval lidské emoce ani nenávisť. Byly zabity, protože z nějakého důvodu nezapadaly do ideálního modelu dokonalé společnosti. Toto zabíjení nebylo aktem destrukce, ale spíše aktem tvorby. Byly eliminovány, aby se mohl vytvořit objektivně lepší – efektivnější, morálnější, esteticky přitažlivější – svět, ať už

---

¹³⁵ *volkisch* pochází z německého slova „Volk“, což lze přeložit jako „lid“, „národ“ nebo „lidstvo“. Tento termín se v německém jazyce a kultuře využíval ve velmi širokém spektru, avšak v kontextu politického a sociálního diskurzu 19. a 20. století získal specifický význam. *Volkisch* hnutí, které vzešlo ze širších nacionalistických a romantických proudů v Německu a Rakousku koncem 19. století, představovalo německý národ nebo „Volk“ jako organickou, téměř mystickou entitu. Často zdůrazňovalo venkovský život, rodinné hodnoty a kulturu jako klíčové složky národní identity. Hnutí také vykazovalo silné antisemitské tendence a propagandisticky využívalo mytologie a folklóru k posílení svého poselství. Ve 20. století se *volkisch* ideologie stala klíčovou součástí nacistického myšlení. Adolf Hitler a jeho stoupenci používali termín „Volk“ k označení německého národa jako jednotné, organické entity, která byla vůči ostatním národům nadřazená. Toto použití pojmu „Volk“ se stalo součástí širšího nacistického narativu o árijské nadřazenosti a antisemitských teoriích.

rasově čistý árijský nebo komunistický. V obou případech harmonický svět bez konfliktů, ovladatelný v rukou jeho vládců, organizovaný a regulovaný.¹³⁶

Richard Walther Darré, považovaný za jednoho z předních ideologů německého národního socialismu, spatřil ve způsobech chovu hospodářských zvířat a pěstování rostlin vzor pro „populační politiku“, kterou by měla realizovat budoucí *volkisch* vláda. Tento koncept je exemplárním příkladem nacistického morálního myšlení. Vidíme zde, jak v něm rezonuje filosofická tendence k perspektivnímu pojetí světa, stejně jako nekompromisní tvrdost, jež nepřipouští projev lidské empatie, tedy s charakteristickou absencí soucitu. Jak již bylo diskutováno v předchozích kapitolách, Nietzsche představoval soucit jako slabost a potenciálně „zlo“. Darré píše: „Ten, kdo ponechá rostliny v zahradě samy sobě, brzy ke svému překvapení zjistí, že zahradu přerůstá plevel a že se změnil dokonce i sám základní charakter rostlin. Má-li tedy zahrada zůstat živnou půdou pro rostliny, má-li se jinými slovy pozvednout nad drsnou vládu přírodních sil, je nezbytná formující vůle zahradníka, která tím, že buď zabezpečí vhodné podmínky pro růst, nebo že zabrání škodlivým vlivům, anebo se postará o obojí, bude pečlivě opatrovat, co je třeba, a nemilosrdně likvidovat plevel, který by připravoval lepší rostliny o živiny, vzduch, světlo a slunce... Je tedy třeba si uvědomit, že otázky pěstování nejsou pro politické myšlení triviální, ale že na opak musí být jádrem všech úvah a že odpovědi na ně musí vyplývat z toho, co je duchovní, z ideologického postoje lidu. Musíme dokonce trvat na tom, že lid může dosáhnout duchovní a mravní rovnováhy, pouze když stojí v samém středu jeho kultury dobře promyšlený pěstební plán...“¹³⁷

Podle Baumana má krutost své kořeny spíše v sociální sféře než ve vlastnostech jednotlivých charakterů. Jsou jedinci, jejichž inklinace k nemilosrdnosti se projevuje, pokud jsou vystaveni prostředí, které potlačuje morální hodnoty a legitimizuje nehumánnost. Řada výzkumných studií, včetně těch provedených Milgramem a Zimbardem, potvrzuje, jak rychle se většina lidí dokáže přizpůsobit rolím vyžadujícím krutost, nebo minimálně morální indiferentnost, pokud jsou tyto role dostatečně ospravedlněny a legitimizovány autoritou. Na druhou stranu, v kontextu morálního chování jsme konfrontováni s tím, že někteří běžní občané, kteří obvykle dodržují zákony, jsou skromní, mírumilovní a nemají ambice na moc, se dokážou postavit proti těm, kdo ji drží. V případě událostí holocaustu, ať už bez ohledu na následky, upřednostnili své

---

¹³⁶ Srov. BAUMAN, Zygmunt. *Modernita a holocaust*, 2003, 105-144.

¹³⁷ DARRÉ, R.W. *Marriage Laws and the principles of Breeding. Nazi ideology before 1933: A documentatiom*, 1978, 115, in: BAUMAN. *Modernita a holocaust*, 2003, 168.

svědomí. Tito jedinci se stali inkarnací těch mála, kteří se o samotě vzepřeli nezdolné a necitlivé síle a pokusili se zachránit oběti holocaustu, a to za cenu nejvyššího trestu. Zde by bylo obtížné najít jakékoliv sociální, politické nebo náboženské determinanty, které by vysvětlovaly jejich jedinečnost. Jejich morální svědomí, které bylo až do příležitosti k odporu v latentním stavu, ale pak se probudilo, bylo jedinečnou vlastností jejich identity a součástí jejich osobnosti, v kontrastu s nemorálností, která vyžadovala sociální konstrukci.¹³⁸ Objektivistická morálka argumentuje, že existují univerzální morální principy, které jsou nezávislé na individuálním vnímání nebo kulturním kontextu. V tomto smyslu je svědomí chápáno jako pevný a stálý směrový ukazatel našeho morálního kompasu, nezávisle na okolních sociálních a kulturních podmínkách. Ti, kteří se v Baumanově popisované situaci postavili proti nespravedlnosti a udrželi své morální hodnoty, ať už za jakoukoliv cenu, mohou být ztotožněni jako příklady jedinců s objektivistickým chápáním morálky, tedy jedince s nějakým způsobem rozumění tomu, co je objektivně „dobré“ a co „zlé“. Jejich mravní svědomí bylo inherentní součástí jejich osobnosti, a to i v situaci, kdy bylo sociální prostředí zaměřené na nemorálnost.

Problematika sociálních základů morálky, v rámci teoretického diskurzu, je dána stranou. Nezáleží na tom, jakým způsobem je tato otázka řešena, autorita a závaznost distinkce mezi „dobrem“ a „zlem“ nemohou být legitimizovány prostřednictvím sociálních sil, jež tuto distinkci potvrzují a propagují. Etické chování jednotlivce může být morální, i když je odsuzováno skupinou, či dokonce všemi skupinami; konání, které je doporučeno společností – a to i v případě, že jsou tato doporučení jednohlasně přijata celou společností – může být přesto nemorální.¹³⁹ Z pohledu objektivistické morálky, která nestaví na relativitě podmíněné specifickou sociální skupinou usilující o prosazení své vlastní hierarchie morálních hodnot, může tato etika sloužit jako obrana proti hrozbám spojeným s účelovými deformacemi morálních hodnot, které jsou často cílem politických manipulací ve veřejném prostoru. Tato objektivistická morálka má navíc dostatečnou rozhodovací sílu pro určení charakteru našeho morálního jednání bez ohledu na sociální skupiny, a tím může působit jako obranný štít proti nástupu totalitních ideologií. V protikladu k Nietzscheho perspektivistickému pohledu, který morální hodnoty interpretuje prostřednictvím *vůle k moci* jako hlavního principu definujícího, co je „dobré“ a co je „zlé“, objektivistické morální systémy vyžadují stabilnější konsensus v rámci svého morálního systému. Tento konsensus však není vytvářen na základě čistě

---

¹³⁸ Srov. BAUMAN, Zygmunt. *Modernita a holocaust*, 2003, 233.

¹³⁹ Srov. tamtéž, 246.

subjektivního hodnocení, a tedy není závislý na konkrétním subjektu, který se rozhoduje podle Nietzscheho *vůle k moci* nebo jiného podobného legitimizačního principu. Místo toho vyžadují objektivistické morální systémy intersubjektivní morální shodu, která je formálně ratifikována dohodou mezi všemi zúčastněnými subjekty. Tímto způsobem objektivistická morálka odráží hledisko univerzálnosti a neutralitu, a tím se také odlišuje od subjektivistických morálních systémů.

Systémy morálních hodnot, které jsou prosazovány na sociální úrovni, jsou zakořeněny ve skupinách, které je vytvářejí – v rámci pluralistického a heterogenního světa je tak nemožné uniknout jejich relativnímu charakteru. Avšak tento relativismus nemá vliv na lidskou kapacitu rozpoznat správné od špatného. Základem takové schopnosti musí být prvek odlišný od kolektivního svědomí společnosti. Socializace jako proces manipuluje s morální schopností, nikoli ji však vytváří. Morální chování je možné chápat pouze ve světle vzájemné interakce a koexistence s ostatními, tedy v sociálním kontextu. Avšak jeho existence není závislá na přítomnosti společenského kontextu, to jest na nadindividuálních institucích výchovy a donucení.¹⁴⁰ Je proto zásadní rozlišovat mezi sociálně konstruovanými systémy morálních hodnot a inherentní morální schopností jedince. Zatímco první je závislé na konkrétních sociálních skupinách a jejich převládajících hodnotách, druhé je nezávislé a jedinečné pro každého jednotlivce. Navíc, morální schopnost nemusí být zcela determinována procesem socializace, jakkoli tento proces může formovat způsob, jakým je tato schopnost vyjádřena v konkrétním sociálním kontextu. To naznačuje, že existuje jistá univerzální dimenze morálního chování, která transcenduje sociálně specifické kontexty a zůstává platná napříč různými kulturami a časy.

---

¹⁴⁰ Srov. tamtéž 247-248.

4. Nietzsche a nacismus

V této závěrečné kapitole se postupně přibližujeme k završení naší práce. V kontextu výzkumu prezentovaného v předcházejících částech, kde jsme se věnovali několika Nietzscheho filosofickým konceptům a s jejich podporou jsme se vypravili na cestu k pochopení Nietzscheho morálního myšlení, jeho etického rámce a nakonec jsme identifikovali některé klíčové aspekty nacistické morální praxe, reflektované prostřednictvím konkrétních etických situací zobrazujících svědectví o holocaustu, kde se opravdový a drsný obraz nacistického morálního světa odhalil v plné intenzitě, vstupujeme nyní do fáze, kde se snažíme najít případné propojení Nietzscheho morální vize s nacistickou ideologií. V tomto okamžiku naše analýza textu již naznačuje určité hypotézy, které nyní dále prozkoumáme, za účelem formulace relevantních závěrů. Tuto kapitolu rozdělíme do dvou částí, které nám pomohou identifikovat některé významné souvislosti mezi Nietzscheho filosofií a nacistickou ideologií. V první části se zaměříme na fenomény rasismu a nacionalismu. Rasismus a nacionalismus jsou klíčovými koncepty pro porozumění nacismu, ve kterém vize čisté árijské říše vychází z nacistického sebe-identifikování se s nejvyšší árijskou rasou reprezentovanou germánským národem. Prozkoumáme Nietzscheho postoj k árijské rase a nacionalismu, které pro nacisty symbolizují jejich představu dokonalého světa. Ve druhé části se pak detailněji zaměříme na konkrétní aspekty morální filosofie, které by potenciálně mohly naznačovat určité paralely mezi Nietzscheho a nacistickým pojetím morálního jednání.

4.1. Nietzscheho vztah k rasismu a nacionalismu

V roce 1813 neexistovalo Německo a místo toho byla idea o něm spojována s množstvím měst, království, provincií a knížectví roztroušených po střední Evropě, kde se hovořilo německy. Tyto německy mluvící regiony byly fragmentovány do různých politických struktur, které se nacházely ve stínu dvou desetiletí porážek od vojsk Francouzské republiky a následně Francouzského císařství pod vedením Napoleona. Nejzápadnější části území obydlené německy mluvícím obyvatelstvem byly dokonce spojeny s Napoleonem, což v podstatě znamenalo, že byly součástí císařství. Mimořádný úspěch francouzských armád byl připisován nejen revolučním ideálům, ale také faktorů

sjednoceného národa, za který vojáci bojovali. Nacionalismus se tak stal silou, s níž se muselo vážně počítat, dokonce i na vojenské úrovni. Nacionalistické ambice se v německy mluvících zemích začaly zaměřovat na ideál sjednoceného Německa, konceptu, který by zahrnoval všechny oblasti, kde se mluví německy a kde je univerzálně odsuzována Francie. I když takový jednotný stát v dané době neexistoval, aspirace k jeho vytvoření byly evidentní a tyto ideály byly spojeny se vznikem německého nacionalismu. Místo politické entity nazývané Německo nacházíme na tehdejší politické mapě různé entity jako Württembersko, Bavorsko, Sasko a další. Vize sjednocené německé vlasti by mohla zůstat pouhým snem, ale později v roce 1813 byl Napoleon poražen v bitvě u Lipska, musel se vzdát většiny svých dobytých území a byl exilován na Elbu. Obrat událostí znamenal, že imaginární koncept sjednoceného Německa, který byl původně vytvořen jako nástroj odporu proti Francouzům, se náhle ocitl ve zcela novém a reálnějším politickém prostředí.¹⁴¹

Tato stručná historická exkurze do devatenáctého století německy mluvících zemí nám umožňuje poskytnout širší politický kontext pro formování německého nacionalismu, který v této době získával na síle. Nacionalistické tendence nepřestaly po sjednocení Německa, naopak hrály zásadní roli také při nástupu nacismu k moci ve dvacátém století. Důležité je doplnit, že Německo bylo sjednoceno až v roce 1871. Tento proces byl výrazně ovlivněn strategií Otto von Bismarcka, kancléře Pruska, který pro rozšíření území a zvýšení politické moci Pruska využil řadu válek. Dne 18. ledna 1871, během probíhající francouzsko-pruské války, bylo v zrcadlovém sále ve Versailles vyhlášeno Německé císařství. Tento den je tradičně označován jako den sjednocení Německa. Nás ovšem bude zajímat především Nietzscheho vztah k relativně novým fenoménům jako byly rasismus a nacionalismus, které za jeho života nabíraly ve společnosti na významnosti.

V souvislosti s rasismem je situace v Nietzscheho době poněkud odlišná, než jak jí chápeme v současné době. Nietzsche psal v období kolem roku 1890, kdy se sociologie teprve etablovala jako samostatná disciplína, která s sebou přinesla zvýšené povědomí o nutnosti rozlišovat sociální a kulturní kategorie od biologických. Z těchto důvodů měl pojem „rasa“ (německy „Rasse“) v Evropě devatenáctého století mnohem širší, volnější a neurčitější význam než dnes a mohl označovat více či méně jakoukoli skupinu mající společné vlastnosti, ať už byly považovány za sociální, kulturní, nebo biologické. Člověk

---

¹⁴¹ Srov. GEUSS, Raymond. *Nietzsche's Germans*, 2019, 397-398.

mohl mluvit o „rase básníků“, „rase právníků“, „rase kněží“ nebo „rase zlodějů“ bez toho, že by tím naznačoval, že se jedná o skupiny držené pohromadě určitými dědičnými faktory.¹⁴² Pro Nietzscheho jsou úvahy o rase součástí jeho perspektivistického étosu. V průběhu své práce se Nietzsche občas zabývá různými biologickými úvahami, včetně úvah o roli dědičnosti v lidském životě, kterou považoval za odvozenou od Darwinovy teorie. Avšak žádná z biologických hypotéz nebyla v jeho díle nikdy plně rozvedena a žádná z nich nehrála více než okrajovou roli v jeho myšlení. Kromě toho, nikdy neposkládal tyto různé prvky do formy, která by vytvořila pojem rasismu v moderním smyslu slova. Slovo árijec se v Nietzscheho textech párkrát objeví, ovšem nikdy z toho není zcela zřejmé, jestli považuje árijce za biologicky definovanou skupinu, nebo sociální či snad politickou skupinu. Nietzsche se také otevřeně vysmívá antisemitům, árijcům a nacionalistům:¹⁴³ „Proti árijství a semitství. Kde jsou rasy smíšené, zdroj velké kultury.“¹⁴⁴; nebo na jiném místě: „Toto je problém rasy, jak mu rozumím: protože na tom tupém žvanění o árijství...“¹⁴⁵. Ať už byli Němci pro Nietzscheho cokoli, nebyli zcela jistě rasou, jak naopak nacisté svůj nadřazený původ otevřeně zdůvodňovali.

K nacionalismu se Nietzsche také nevyjadřuje nikterak pozitivně. V úryvku „Evropský člověk a zánik národů“ z knihy *Lidské, příliš lidské* Nietzsche spojuje národní státy s negativními atributy. Například jsou vnímány jako zdroj škodlivých nepřátelství, jak navenek, tak uvnitř sebe sama. Podle Nietzscheho mezi národy vzniká napětí právě proto, že takové bojovné tření je užitečné pro udržování uměle vytvořeného konstruktů, jímž je národ. Jeho cenné hranice, které vymezují rozdíl mezi „námi“ a „jimi“, opět vyvolávají vnitřní etnické konflikty tím, že se pokoušejí vnutit populaci konkrétní, homogenizovanou identitu.¹⁴⁶ Jak Nietzsche píše:

Mimochodem: celý problém *Židů* se vyskytuje pouze uvnitř nacionálních států, jelikož se zde všude musí jejich činnost a vyšší inteligence, jejich duchovní i volní kapitál, hromaděný z pokolení na pokolení v dlouhé škole utrpení, uplatnit v míře vyvolávající závist a nenávisť, takže takřka ve všech současných národech začíná – tím víc, čím více se tyto národy chovají nacionalisticky – převládat literární zlozvyk – vést Židy při všemožných veřejných a vnitřních svízelných jako obětní

---

¹⁴² Srov. tamtéž, 409-412.

¹⁴³ Srov. tamtéž.

¹⁴⁴ NIETZSCHE. *Pozdní pozůstalost I. (1885-1887)*, 2020, 43.

¹⁴⁵ NIETZSCHE. *Pozdní pozůstalost I. (1885-1887)*, 2020, 48.

¹⁴⁶ MORGAN, Diane. *Nietzsche and National Identity*, 2006, 456.

beránky na porážku. Jakmile už nepůjde o konzervaci národností, nýbrž o vytvoření co možná silné smíšené rasy Evropanů, bude Žid jako ingredience právě tak potřebný a žádaný jako kterýkoli jiný pozůstatek národa. Nepříjemné, ba nebezpečné vlastnosti má každý národ a každý člověk; je kruté požadovat, aby Žid tvořil výjimku.¹⁴⁷

V diskusi o Židech, kteří se stávají obětními beránky v rámci nacionalistických struktur, pokračuje s odvoláním na jejich „čínorodost“ a „vyšší inteligenci“, stejně jako na „duchovní a volní kapitál“ hromaděný z generace na generaci. Tím naznačuje, že Židé jsou obětní beránci kvůli závisti a nenávisti, protože jsou schopní a mají úspěchy. Nietzsche dále tvrdí, že když cílem již nebude uchovávat národnosti, ale vytvářet smíšenou rasu Evropanů, Židé budou stejně potřební a žádaní jako jakýkoli jiný „pozůstatek národa“. V tomto kontextu naznačuje, že nacionalismus a etnocentrismus jsou uměle vytvořené a destruktivní, zatímco smíšení a integrace jsou přirozené a konstruktivní. Nakonec Nietzsche zdůrazňuje, že „nepříjemné, ba nebezpečné vlastnosti má každý národ a každý člověk“ a že je nespravedlivé očekávat, že Židé by měli být výjimkou. Tím naznačuje, že odsouzení nebo chvála určité skupiny na základě jejich národní nebo etnické příslušnosti je nesmyslná a nespravedlivá, protože každý jedinec a každá skupina má své silné i slabé stránky.

Pro Nietzscheho představovalo vypuknutí rozdělujících národních nepřátelství, které pozoroval ve svém světě devatenáctého století, pouhý dočasný protiproud k jinak modernímu míchání, které podle něj musí neúprosně nakonec směřovat ke sloučení všech národů.¹⁴⁸ Nicméně, Nietzsche ve zvláštních případech dokázal ocenit také historické aspirace některých národů na nezávislost a sebeurčení. Například v případě Polska by bylo podle Nietzscheho těžké upřít jim jejich touhu po sebevládě, jak píše ve svém nedokončeném úryvku z *Pozdní pozůstalosti*¹⁴⁹:

Ocitli jsme se uprostřed nebezpečného karnevalu národnostního šílenství, odkud se vytratil všecken vybranější rozum a kde se teď marnivost těch nejbídnějších pokoutních národů křikem dožaduje práv na zvláštní existenci a suverenitu – jak lze dnes zazlívát Polákům, nejvznešenějšímu druhu ve slovanském světě, že chová naděje a...

¹⁴⁷ NIETZSCHE, Friedrich. *Lidské, příliš lidské*, 2018, (475), 229-230.

¹⁴⁸ Srov. MORGAN, Diane. *Nietzsche and National Identity*, 2006, 456.

¹⁴⁹ Srov. tamtéž, 470.

říkají mi, že Německo v tom bude mít velké slovo.¹⁵⁰

Nietzscheho postoje k nacionalismu byly ve většině případů krajně negativní, spíše s důrazem na preferenci společenství evropských států, kde by se národním státům neměla přisuzovat důležitost. Přitom také zastával ideu míšení národů a kultur, považujíc za nepřijatelné jakékoli odporování této integraci v zájmu národní autenticity. Dokonce vyjadřuje takový názor, že přijmout nacionalistickou pozici, tak jak je v současném veřejném diskursu očekáváno, by u nás, těch, kteří jsme duševně vyvinutější, jak se domnívám, nebylo pouze nedůstojné: bylo by to nepoctivé, úmyslné potlačení našeho vyššího rozumového a morálního vědomí.¹⁵¹ Na jiném místě zase píše:

Národnostní šílenství a patriotické buranství pro mě nemají žádné kouzlo: „Německo, Německo nad všecko“ mi působí bolest v uších, v zásadě proto, že chci a přeji si od Němců víc než -. Jejich první státník, v jehož hlavě se snáší řádný royalistický fundament a křesťanství s bezohlednou politikou okamžiku, který není filosofií dotčen víc než sedlák nebo buršák, ve mně vzbuzuje ironickou zvědavost. Zdá se mi dokonce prospěšné, že existuje pár Němců, kteří zůstali vůči německé říši neteční: ani ne jako pozorovatelé, nýbrž jako ti, kdo záměrně hledí jinam. *Kam* však hledí? Existují důležitější věci, ve srovnání s nimiž jsou tyto otázky zcela povrchní: např. sílící vzestup demokratického muže a tím podmíněné hloupnutí Evropy a *umenšování* evropského člověka.¹⁵²

Z uvedené analýzy vyplývá, že Nietzscheho postoj k rasismu a nacionalismu je v radikálním rozporu s ideologií nacismu. Tato disonance naznačuje, že Nietzsche by pravděpodobně neschvaloval rasistickou a nacionalistickou politiku nacistického Německa. Toto tvrzení je také v souladu s názorem renomovaného autora zabývajícího se etikou, Hanse Künga. V jednom ze svých děl Küng jasně shrnuje: „Obzvláště Nietzsche se svými idejemi – vůle k moci, ospravedlňování války, výchova nového realistického typu člověka a odmítání demokracie a parlamentarismu – platil od nástupu ‚nadlidí‘ Mussoliniho a Hitlera k moci za duchovního průkopníka fašismu a nacismu, ačkoli on sám byl jak známo anti-nacionalista a Evropan, pohrdající

¹⁵⁰ WM 939, in: NIETZSCHE. *Pozdní pozůstalost I. (1885-1887)*, 2020, 64.

¹⁵¹ Srov. NIETZSCHE. *Pozdní pozůstalost I. (1885-1887)*, 2020, 142.

¹⁵² NIETZSCHE. *Pozdní pozůstalost I. (1885-1887)*, 2020, 67.

německým šosáctvím, pivní družností a nacionálním velikaštvím, a obdivoval latinskou formu, francouzský esprit a středozevní smýšlení.“¹⁵³

4.2. Nietzsche v kontextu nacistického étosu

Problematika se stává o něco složitější, pokud se distancujeme od tematiky rasismu a nacionalismu a zaměříme se na Nietzscheho moralistické principy a hodnoty, které prosazoval ve svých dílech. Hlavním úkolem je identifikovat a podrobně prozkoumat ty aspekty jeho morálních doporučení, které by mohly mít paralely s morálním uspořádáním nacistického režimu, jak bylo definováno ve třetí kapitole. Je zřejmé, že pokud by nacisté chtěli využít Nietzscheho myšlení nebo se jím dokonce inspirovat, udělali by právě toto: hledali by v jeho dílech a selektivně vybírali pasáže, které by nejlépe odpovídaly jejich účelům. Tento postup ovšem také vyvolává logickou otázku, zda Nietzsche, jako filosof zaměřený primárně na morální problematiku, mohl poskytnout dostatečný materiál pro jejich účel, aby tak umožnil nacistům dovršit jejich úsilí a legitimizovat nacistickou ideologii s pomocí díla renomovaného filosofického autora? To není zcela triviální otázka a netýká se pouze toho, jestli nacisté Nietzscheho pouze nevybíravým způsobem dezinterpretovali. Proto našim cílem vůbec není pouze jednoduše vytrhávat některé konkrétní citace z Nietzscheho textů a přidávat k nim vlastní kontext, ale naopak se pokusit najít ty citace, kterým Nietzsche svými slovy poskytl dostatečný kontext, a tak se snažit uvést tyto citace v co možná v nejvěrnějším Nietzscheho kontextu, tedy v ideálním případě bez přidání do Nietzscheho autentického kontextu cokoli nadbytečného. Tudiž, citace, které neposkytují dostatečně jasný původní kontext, nebo u kterých se nám nepodaří seriózně doplnit kontext, nebudou v tomto textu podrobněji analyzovány. Při výběru vhodných citací pro tento úkol není rozhodující pouze jejich délka. Někdy i stručné Nietzscheho citace mohou efektivně vyjadřovat velmi specifický smysl. Avšak v zájmu dosažení maximální objektivity a aby se předešlo nepodloženým spekulacím, bude přednost dána spíše těm delším.

Nietzscheho texty v souvislosti s morální tematikou odkazují na koncept panské a otrocké morálky, který je založen na tom, jakým způsobem Nietzsche morálně hodnotí různé sociální skupiny a interpretuje jejich hodnoty. Tento koncept používá Nietzsche především jako útok proti křesťanství, kdy ve svých textech ztotožňuje věřící s otroky,

---

¹⁵³ KÜNG, Hans. *Světový étos pro politiku a hospodářství*, 2000, 67.

kterými zároveň pohrdá. Avšak tento koncept nepoužívá pouze v kontextu křesťanství, nýbrž s ním argumentuje i na jiných místech, které souvisí s explikací jeho morální teorie. V následující citaci je použita terminologie panské morálky v politickém kontextu:

Od nynějška budou existovat příznivější předpoklady pro rozsáhlejší mocenské útvary, jakým dosud nebylo rovných. A to ještě není to nejdůležitější; dnes je možný vznik mezinárodních rodových svazů, které by si vytkly úkol vypěstovat panskou rasu, budoucí „pány Země“; - novou, ohromnou aristokracii vybudovanou na nejtvrdějším zákonodárství vůči sobě samé, v níž bude vůli filosofických lidí síly a uměleckých tyranů dopřáno trvat po tisíciletí: - vyšší druh lidí, který by, díky převaze svého chtění, vědění, bohatství a vlivu využíval demokratické Evropy jako svého nejpoddanějšího a nejpohyblivějšího nástroje, aby měl osudy Země ve svých rukou, aby „člověka“ samého utvářel jako umělec.

Dost už, přichází čas, kdy se politiku naučíme chápat jinak.¹⁵⁴

Tato citace z Nietzscheho díla se zabývá ideou mocenských struktur a jejich potenciálním vývojem. Nietzsche zde navrhuje koncept „mezinárodních rodových svazů“, které by mohly vytvořit „panskou rasu“, budoucí „pány Země“. Jeho argument se zakládá na představě o nové aristokracii, která je vystavěna na principu tvrdého sebe-zákona a která by mohla využít demokratickou Evropu jako nástroj k dosažení svých cílů. Nietzsche v této citaci také navrhuje koncept „uměleckého utváření člověka“. S tímto názorem naznačuje, že člověk může být aktivně utvářen, což je součástí jeho celkové filosofické perspektivy. Může to také znamenat, že Nietzsche vidí potenciál pro nový druh lidstva, který je utvářen nejen geneticky a sociálně, ale také aktivně a umělecky. V poslední části citace Nietzsche tvrdí, že „přichází čas, kdy se politiku naučíme chápat jinak“. Toto je další aspekt Nietzscheho filosofie, který odráží jeho myšlenky o proměně sociálních a politických struktur. Tím, že se politiku naučíme chápat jinak, Nietzsche naznačuje, že bude možná radikální změna v tom, jak vidíme a uspořádáváme společnost. Celkově tato citace odráží Nietzscheho radikální názor na možný vývoj společnosti, kde věří v potenciál pro vytvoření nového druhu lidstva a nové formy aristokracie, která by mohla utvářet a řídit osudy Země. To naznačuje jeho kritický pohled na současnou politickou strukturu a jeho přesvědčení, že je možné ji změnit a přetvořit. Lidé s panskou morálkou disponují vlastnostmi a vládnou s pomocí

---

¹⁵⁴ WM 960, in: NIETZSCHE. *Pozdní pozůstalost I. (1885-1887)*, 2020, 81.

morálních hodnot jako jsou síla, moc a přitakání životu, zatímco lidé s otrockou morálkou charakterizují morální vlastnosti jako jsou pokora, soucit a negace života. Nacisté by mohli tuto ideu zcela jistě použít jako argument pro svou ideologii nadřazenosti a nepřátelství určitých skupin. V takovém případě by byla árijská rasa reprezentantem panské morálky, zatímco Židé a ostatní skupiny, které nacisté považovali za méněcenné, reprezentanty otrocké morálky. Pro legitimizaci takového přirovnání stačí porovnat hodnoty, kterými se obě morálky řídí. Je pak vcelku snadné z nacistické perspektivy ztotožnit árijce se silou, mocí a přitakání životu, neboť i oni argumentovali svou nadřazeností a s využitím násilí stupňovali svou moc s odkazem na zdravou a výkonnou společnost, která bude trvat tisíc let.

Nacistická forma vlády, spolu s metodou, jakou se tato vláda dostala v Německu k moci, může být ospravedlněna dalším citátem:

Velký člověk, který cítí právo obětovat lidi, jako obětuje lidi vojevůdce; nikoli ve službě „ideji“, nýbrž proto, že chce vládnout.¹⁵⁵

Nietzsche navrhuje, že obětování může být legitimní, pokud je vykonáno v zájmu ovládnutí, nikoli v zájmu „ideje“. V kontextu nacistické vlády je Nietzscheho citát zvlášť provokativní. Nacistická ideologie si vyžádala obrovský počet lidských obětí v zájmu vytvoření své vize „rasově čisté“ společnosti. Nietzscheho citát zde může být vykládán jako komentář k tomuto procesu, který zdůrazňuje pragmatismus a ambice vládnoucí elity na úkor etických zásad a humanismu. Navíc, jak bylo v této studii dokumentováno, Nietzsche obdivoval velké vojevůdce, kteří byli uváděni do pohybu velkou *vůlí k moci* a kteří měli také, nutno dodat, na svědomí mnoho lidských životů, například Caesar nebo Napoleon. Zůstává proto otevřenou otázkou, jak by Nietzsche hodnotil vůdcovství Adolfa Hitlera, pokud bychom odhlédli od jeho rasismu a nacionalismu. Hitler svou *vůlí k moci* dokázal vojensky ovládnout téměř celou Evropu a můžeme konstatovat, že k tomuto konkrétnímu vojenskému úsilí rasismus nepotřeboval. Rasismem se zabýval z jiných důvodů než vojenských a holocaust zahájil později, než se mu podařilo dobýt evropská území. Je možné namítnout, že bez zapojení nacionalismu by své vojenské tažení nemohl realizovat, ale to samé bychom mohli tvrdit o Napoleonovi a pravděpodobně také o Caesarovi, které Nietzsche obdivoval pro jejich morální ideály

---

¹⁵⁵ WM 913, in: NIETZSCHE. *Pozdní pozůstalost I. (1885-1887)*, 2020, 39.

a úspěchy. Pokud by se nám zdál tento specifický, ale reálný kontext u Hitlera z nějakého důvodu nedostačující, mohli bychom se místo na Hitlera ptát, jak by Nietzsche hodnotil vojenské úspěchy Hitlerových generálů, kteří vedli nacistické tažení v Evropě nebo dokonce pronikli až do Afriky. V tomto světle nakonec nelze nalézt rozdíly a musíme uznat, že Nietzsche skutečně obdivoval velké vojevůdce bez ohledu na to, kolik krve měli na svých rukou. Neboť, jak sám stručně, ale výmluvně uvádí v jiném citátu: „K velikosti náleží hrůznost: nenechme si nic namluvit.“¹⁵⁶ Nietzsche totiž zdůrazňuje, že „velikost“ jako koncept nutně zahrnuje „hrůznost“. Jinými slovy, tito „velcí“ vojevůdci byli často zodpovědní za obrovské lidské utrpení a smrt, a přesto Nietzsche zdá se jim obdivoval pro jejich schopnost vykonávat moc a vůli na velkou škálu.

Texty Nietzscheovy filosofie, kromě odkrytí jeho filosofické geniality, také odhalují něco temného v základu jeho bytosti. Jistě máme stále na paměti některé další Nietzscheho citace z předchozích kapitol, které nám docela jasně ukazují, že Nietzsche téměř vždy zaujímá svou morální pozici: na straně silných proti slabým; favorizuje silnější, kteří mají skrze větší *vůli k moci* legitimnější právo vládnout; a na druhé straně otevřeně pohrdá a vysmívá se slabším, kteří jsou bezmocní vůči silnějším. Jeho sympatie jsme mohli sledovat a analyzovat v dílech jako *Tak pravil Zarathustra*, *Mimo dobro a zlo*, *Genealogie morálky*, *Antikrist* a také z jeho rukopisů k nedokončenému a velkému plánovanému dílu *Der Wille zur Macht* (v českém překladu *Vůle k moci*). Tyto konkrétní texty prezentují ucelenou Nietzscheho morální teorii, kterou začíná rozvíjet již ve svém dřívějším díle *Lidské, příliš lidské*. Také lze prostřednictvím těchto textů pozorovat určitý stupňující se důraz na morální problematiku, které Nietzsche s přibývajícím věkem věnuje stále větší prostor. Ve svých textech často používá slova s temným významem a také je často umisťuje do ještě temnějších kontextů. Hovoří o moci, utrpení, síle, posměchu, pohrdání, nadřazenosti, velikosti a mnoha dalších, které se v zásadě stále opakují v podobných kontextech a významech, takže samotnému autorovi na nich muselo velmi záležet.

Je nezbytné, aby vyšší lidé vyhlásili válku mase! Všude se shromažďuje průměrnost, aby se stala pánem! Vše, co změkčuje, zmírňuje, co povzbuzuje „lid“ nebo „ženskost“ působí ve prospěch suffrage universel tj. panství *nižších lidí*. Avšak my

---

¹⁵⁶ WM 1028, in: NIETZSCHE. *Pozdní pozůstalost I. (1885-1887)*, 2020, 315.

chceme zavést represálie a celý tento podnik (který v Evropě počíná křesťanstvím) vyvést na světlo a přivést před soud.¹⁵⁷

Nietzsche také ve svých textech kladl velký důraz na dichotomii mezi „vyššími“ a „nižšími“ lidmi, koncepce, která se manifestuje v jeho filosofii moci a *vůle k moci*. Nietzsche přitom argumentuje, že jedinci, kteří jsou silní a mají schopnost vykonávat moc, by měli mít privilegium činit tak nezávisle na ostatních. Je to tento důraz na hierarchii a silnou, téměř autokratickou moc, který najdeme i v ideologii nacistů. Podobně jako Nietzsche, nacisté ctili a upřednostňovali silné jedince, kteří jsou schopni ovládat a vládnout. Ve své ideologii kladli velký důraz na hierarchii, přičemž dominantní postavení přisuzovali těm, kdo jsou silnější, schopnější a mají větší *vůli k moci*. Tato elitářská perspektiva, kterou nacisté propagovali, může být chápána jako potenciální echo Nietzscheho pojetí „vyšších“ a „nižších“ lidí. Nietzscheho filosofie tak může být interpretována jako koncept, který zrcadlí a možná i inspiroval některé aspekty nacistické morální filosofie.

Největší boj: k tomu je zapotřebí nové zbraně.

Kladivo: přivodit strašlivé rozhodnutí, vystavit Evropu *důsledku*, zda její vůle „chce“ zánik.

Zabránit zprůměrnění. To raději zánik!¹⁵⁸

V přitnutí tohoto textu, posledního v kapitole před závěrem diplomové práce, se objevuje důležitá dimenze filosofie Friedricha Nietzscheho. Stojíme zde tvář v tvář jeho konceptu *vůle k moci*, který je v jeho filosofickém myšlení úzce spleten s odmítáním fenoménu zvaného „zprůměrnění“. Tento proces, kdy jedinci a celé společnosti nevyhnutelně sklouzávají směrem k průměrnosti namísto toho, aby usilovali o větší smysl a hodnotu, nám Nietzsche předkládá jako něco, co mohlo potenciálně inspirovat nacistickou ideologii. Je to zde, kde Nietzscheho myšlenka o nutnosti vypořádat se s hrozbou „zániku“ Evropy skrze „strašlivá rozhodnutí“, může rezonovat s nacistickými akcemi. Nietzsche se zde potýká s „největším bojem“ – bojem proti zprůměrnění. Volá po „nových zbraních“, nových způsobech myšlení a jednání, které by dokázaly tento proces potlačit. Kladivo – to je symbol síly a rozhodnosti, které jsou

¹⁵⁷ WM 861, in: NIETZSCHE. *Pozdní pozůstalost I. (1885-1887)*, 2020, 489.

¹⁵⁸ NIETZSCHE. *Pozdní pozůstalost I. (1885-1887)*, 2020, 116.

nezbytné pro konfrontaci s procesem zprůměrnění. Nietzsche vyzývá Evropu, aby se postavila před toto strašlivé rozhodnutí – pokračovat na této cestě směrem k průměrnosti a zániku, nebo se odvážně postavit proti tomuto procesu a hledat nové cesty, jak povznést lidství nad běžnou průměrnost. Nacisté také viděli zprůměrnění jako strašlivou hrozbu a věřili, že je třeba se proti ní postavit se vši silou a rozhodností. Ve své ideologii zdůrazňovali význam síly, moci a elitářství jako prostředků pro boj proti zprůměrnění. Hledali nové cesty, jak posílit a povýšit hodnotu „árijské rasy“. Tak nám Nietzscheho hlas rezonuje v temnotě historie, ať už jako předzvěst nebo varování, a zůstává pro nás zdrojem hluboké reflexe a nekonečné debaty.

Závěr

Při uzavírání této diplomové práce se nyní vracíme k úvodní problematice, konkrétně k otázce, zda existuje souvislost mezi filosofií Friedricha Nietzscheho a nacistickou ideologií. I přes zdánlivou jednoduchost otázky je její komplexita nezbytná a odpověď na ni neumožňuje jednoznačné závěry. Jedním z klíčových důvodů je Nietzscheho přístup k politice, který je v jeho dílech podružný. Ačkoli se některé jeho názory mohou jevit jako politické, často mají širší morální rozměr a nejsou zaměřené na specifické politické otázky. Tato práce představila některé z těchto politicky relevantních názorů, na které budeme moci poskytnout vyčerpávající odpovědi.

Významným aspektem naší analýzy je Nietzscheho etika, která je nerozlučně spjata s politickým pohledem. Nietzsche se v rámci svých textů často zabýval morálními otázkami, které etika reflektuje. Jeho rozbor morálních hodnot a kultury, včetně morální praxe, je ve filosofickém diskurzu uznáván jako hluboce významný. Od určitého bodu v jeho kariéře tato morální reflexe představovala středobod jeho díla. Spojení etiky a politiky má kořeny již v období klasické filosofie, kde se k němu vyjadřovali takové postavy jako Platón a Aristotelés. Nietzsche, jako autor s hlubokým zájmem o antickou filosofii a jako kritik platónského a sokratovského myšlení, rozšířil svou kritiku na křesťanství. V této závěrečné pasáži tedy shrneme základní rysy a hlavní směry Nietzscheho morální filosofie, jak byly odhaleny v rámci této práce, a které jsou nezbytné pro posouzení politického kontextu Nietzscheho myšlení.

Při posuzování Nietzscheho filosofie je zásadní jeho pojetí původu morálních hodnot, které interpretuje jako produkt perspektivní povahy našeho vnímání. Každá hodnota má svou perspektivu, jež může být potenciálně obhajitelná, avšak úspěch této obhajoby závisí na míře projevené *vůle k moci*. Žádná perspektiva primárně nepředstavuje superiorní pozici; všechny jsou z principu rovnocenné. Každý morální subjekt tedy formuluje své vlastní perspektivy a skrze ně argumentuje ve prospěch svých hodnot. Silnější *vůle k moci* následně rozhoduje, která z perspektiv zvítězí a bude obhájena. To ale vůbec neznamená, že by *vůle k moci* konstitovala morální cíl, ke kterému všechny perspektivy směřují, a tak by se mohlo hovořit, že vlastně i Nietzsche hájí principy objektivistické etiky skrze silnější *vůli k moci* jakožto cíle morálního jednání. *Vůle k moci* totiž nemůže vytvářet objektivní cíl, protože se jedná o abstraktní a bezobsahovou sílu, která nás pohání k akci. Jediným smyslem *vůle k moci* je neustále překonávat samu sebe, neustále se chtít

zvětšovat a potvrzovat tak, že je jako *vůle k moci* opravdu mocná. Avšak bez obsahu jí nelze ztotožnit s žádnou morální hodnotou v praxi, protože podle Nietzscheho ani nemá výlučně morální charakter, nýbrž je jakožto podstata a smysl bytí obsažena úplně ve všem, co existuje. Můžeme si ji představit jako univerzální hybnou sílu, v psychologii bychom mohli *vůli k moci* ilustrovat motivací. Každá motivace vyžaduje svůj specifický předmět zájmu, který může být různorodý. Analogicky, pokud uvažujeme *vůli k moci* v etice, tak bez konkrétních hodnot jako předmětů našich zájmů, které chceme *vůli k moci* obhájit nebo prosadit, by žádné morální jednání nenastalo. *Vůle k moci* nedefinuje předmět zájmu pro morální jednání, pouze ho pomáhá realizovat. Cíle morálního jednání tedy definují morální hodnoty, nikoli *vůle k moci*.

Podle Nietzscheho morální hodnoty vytváří každý subjekt skrze svůj perspektivní pohled na svět. Tuto skutečnost vysvětlíme například tak, že subjekt, který ve své perspektivě hodnotí lásku jako klíčovou hodnotu, bude prostřednictvím své *vůle k moci* směřovat k ní. Na druhé straně, jiný subjekt může ve své perspektivě hodnotit nadřazenost nad ostatními jako svou primární hodnotu a směřovat k ní prostřednictvím své *vůle k moci*. Toto odlišné směřování ukazuje, že podle Nietzscheho se každý subjekt v morálním jednání může vydat zcela opačným směrem a směřovat k velmi odlišným morálním hodnotám podle své vlastní perspektivy. Síla jeho *vůle k moci* pak rozhoduje, jestli uspěje nebo neuspěje. Tento poznatek přináší zásadní argument proti chápání *vůle k moci* jako objektivního cíle morálního jednání. Jelikož může být prostřednictvím *vůle k moci* usilováno o velmi odlišné hodnoty, například lásku nebo nenávisť, *vůle k moci* nemůže být považována za objektivní cíl. Proto může Nietzsche říkat, že je mu *vůle k moci* vším, protože je podle této definice také potenciálně ve všem obsažena, v každém subjektu, v každém jednání, ale dokonce pro Nietzscheho i v samotné přírodě, kde jí může ilustrovat vývoj v kontextu evoluce, anebo Nietzsche také interpretuje *vůli k moci* jako historickou a kulturní sílu, která přirozeně určuje podobu a výraz konkrétní epochy nebo společnosti. To přispívá k jeho chápání *vůle k moci* jako univerzální hybné síly, která pohání všechny aspekty existence.

Tedy ještě jednou si shrňme Nietzscheho filosofické koncepty, které mají výlučně morální charakter. Rozumíme, že *vůle k moci* to není, neboť její význam je mnohem širší a přesahuje etickou problematiku, ale samozřejmě se svým působením na ní také podílí. Podobně jako *věčný návrat téhož*, který má jak epistemologické, tak i etické důsledky, jak bylo definováno v rámci první kapitoly. Mezi výlučné morální fenomény Nietzscheho filosofie patří tyto pozitivní (favorizované) morální hodnoty: dominující moc, schopnost

vládnout, síla, mužnost, kreativita, velikost ve smyslu ducha, historická velikost, suverenita, žádný soucit, pomsta, divokost, nespoutanost, smích (především ve formě výsměchu) a mezi latentní morální hodnotu můžeme zařadit také *nadčlověka* jako svébytný Nietzscheův filosofický koncept, a některé další hodnoty, které již nebudeme uvádět. Nietzsche samozřejmě nikde takto systematicky své morální hodnoty nezmiňuje, neboť s posměškem o všem morálním prohlašuje, že morálka je pouze konstrukt a sám sebe považuje za imoralistu. Přesto o morálce a morálních hodnotách v kontextu velmi často a intenzivně pojednává, a právě z tohoto evidentního kontextu je možné Nietzsche obhajované morální hodnoty vcelku snadno rozeznat. Koncept *nadčlověka* ukazuje na směr našeho jednání, aby se člověk mohl vydat správným směrem. Je to ideální cílová destinace našeho snažení primárně ve sféře morální. *Nadčlověk* ví, co je „dobré“ a co „zlé“, a umí se podle toho vždy zařadit. Přestože Nietzsche v duchu pozitivismu opakovaně odmítá teleologický princip, tak se domnívám, že *nadčlověk* de facto představuje tento skutečný *telos*. Pokud bychom měli tendenci v morálním kontextu Nietzscheovi přisuzovat orientaci za objektivním cílem, nepředstavovala by tento morální cíl *vůle k moci*, ale *nadčlověk*.

Za účelem naší analýzy je nezbytné identifikovat negativní morální hodnoty z kontextu Nietzscheho textů. Tedy takové, které Nietzsche zjevně považuje za opovržením hodné a které by (kdyby musel) zcela jistě definoval jako „nedobré“. Tyto hodnoty by pravděpodobně zařadil do přímé opozice k výše uvedeným pozitivním morálním hodnotám. Mezi negativní (opovržením hodné) morální hodnoty patří: bezmoc, slabost, soucit, pokora, průměrnost, mentální slabost, ženskost, odpuštění, moralizování, poslušnost, a některé další. Spatřujeme mezi nimi ty, které jsou tradičními ctnostmi pro křesťanství: soucit, pokora, odpuštění. Křesťanství bylo pro Nietzscheho předmětem ostré kritiky a tento postoj je patrný v jeho důrazu na hodnoty, které jsou v přímém kontrastu s těmi, které křesťanství pokládá za ctnosti.

Po stručné rekapitulaci klíčových aspektů, jejichž analýza sloužila jako základ pro následnou diskuzi, se nyní vrátíme k původní otázce a pokusíme se na ni odpovědět. Nacistická ideologie je tradičně spojována s rasismem a extrémním nacionalismem, ale je důležité si uvědomit, že toto nejsou jediné charakteristiky, kterými se nacismus vymezuje. Existuje mnoho dalších asociací a vlastností, které jsou implicitně přítomny v nacistické ideologii a které byly součástí nacistické vlády. Mezi tyto charakteristiky můžeme zařadit nemilosrdnou diktaturu a absolutní moc, sociální represe, militarismus, cenzuru, tajnou policii a vynucování řádu prostřednictvím brutální síly. Dále zde můžeme

najít terorizaci obyvatelstva, krutost, neetické lékařské pokusy na lidech, pohrdání těmi s tělesným či mentálním postižením a sociální inženýrství, spolu s celou řadou dalších charakteristik, které jsou často spojovány s nacismem.

Při zkoumání otázky, zda byl Nietzsche rasista či vyhraněný nacionalista, a tedy zda by se jeho názory mohly jakkoliv shodovat nebo překrývat s nacistickou ideologií, je třeba zohlednit obsah a interpretaci jeho literárních děl. Po přezkoumání Nietzscheho textů a analýze jeho názoru na rasismus a nacionalismus, mohu vcelku uspokojivě a také jednoznačně odpovědět, že toto není pravda. Je celkem evidentní, že Nietzsche nebyl rasista ani hluboce přesvědčený nacionalista, dokonce by se dalo hovořit o tom, že v těchto otázkách byl Nietzsche spíše apolitický a nacionalistické problematice se vysmíval, ale předně to vůbec nepovažoval za důležité. Zastánci Nietzscheho, kteří tvrdí, že jeho filosofie nesdílí podstatné prvky s nacistickou ideologií, mají na základě těchto argumentů nepochybně pravdu.

Pokud rozšíříme záběr naší analýzy, kdy nebudeme brát v úvahu pouze rasistické a nacionalistické aspekty nacismu, ale zahrneme do něj i další charakteristiky, které jsme si již předtím rozvedli, zůstane nám k dispozici celá řada podstatných nacistických prvků. Tato rozšířená perspektiva přináší komplikace, když srovnáváme Nietzscheho etické a eticko-politické názory s nacistickými názory – či dokonce morální praxí nacismu. Nietzscheho filosofický přístup totiž nese v sobě řadu ponurých až výrazně temných myšlenek. Přestože bývá považován za filosofa, který dokáže psát velmi čtivým a bohatým jazykem, tedy se mu nedá upřít bohatost, kterou nabízí svým čtenářům pro jejich vlastní interpretace, představuje tento jeho specifický charakter textu také svízele pro svou častou nejednoznačnost. Jeho texty občas vytvářejí nekonzistentní dojem, a někdy se zdá, že si sám sobě vysloveně odporuje. Nicméně, i přes všechny tyto danosti u Nietzscheho textů, je význam jeho morálního kontextu, na který se intenzivně zaměřil od svého díla *Lidské, příliš lidské* a pokračoval v něm v následujících knihách, ve kterých nechal vyniknout morální problematiku, velmi dobře čitelný a srozumitelný. Z těchto textů je patrné, že etika pro něj představovala významné téma. Nežřídka je jeho popis morální problematiky velmi explicitní, a pokud v textu vyjadřuje své pohrdání soucitem, bezmocí nebo slabostí, můžeme si být zcela jisti, že toto konkrétní pohrdání se objeví nebo bude potvrzeno i v dalších jeho textech. Z toho lze usuzovat, že Nietzsche, který často preferoval morální hodnoty podobné těm, které jsou vlastní nacistické morální praxi – když se stavěl na stranu silných proti slabým, když vyjadřoval pocity nadřazenosti a samolibé suverenity, když obdivoval mocné, kteří ovládají bezmocné, a především,

když pohrdal lidským soucitem, který pro něj představoval velkou slabost – byl ve skutečnosti ve svých názorech velmi blízko k charakteristikám nacistické morálky. Je nutné zdůraznit, že Nietzscheovo pohrdání soucitem nebylo omezeno pouze na kritiku křesťanství. Ve svém díle *Tak pravil Zarathustra* vyzývá k eliminaci soucitu jako takového. Toto důkladné zkoumání Nietzscheho filosofických textů odhaluje, že jeho morální perspektivy, přestože se liší od tradičních nacistických ideologií jako je rasismus a nacionalismus, mohou být překvapivě blízké některým dalším aspektům nacistické morální praxe. Tento nález nutí ke kritickému přehodnocení Nietzscheho filosofie a jeho možného vlivu na etické koncepce nacismu.

Zůstává samozřejmě pravdou, že Nietzsche se nikdy osobně nesetkal s nacistickým režimem a je možné, že by kategoricky odsoudil jeho hrůzné praktiky, pokud by měl přímou zkušenost. Nicméně, toto je čistě spekulativní tvrzení, neboť jeho skutečný postoj vůči těmto praktikám lze jen obtížně definitivně určit. Možná by Nietzsche odmítl jen ty aspekty nacismu, které byly spojeny s rasismem a nacionalismem, zatímco by mohl obdivovat kult nacistické moci a ideál silného vůdce. Je také možné, že by se stejně jako Heidegger, který měl hluboké porozumění pro Nietzscheho filosofii a sdílel s ním mnoho filosofických názorů, zapojil do NSDAP s cílem přispět k nastupující tisícileté říši. Tedy ta skutečnost, že Nietzsche nemohl tušit, jaká bude budoucnost, ho nezprošťuje odpovědnosti za tvorbu své přítomnosti. Zároveň s tím by bylo nespravedlivé tvrdit, že jeho práce přímo umožnila vznik nacismu, avšak s odstupem času se zdá být přijatelné uznat, že Nietzsche mohl nacistickou ideologii významně ovlivnit, zejména v oblasti morálky. Je důležité vidět, že Nietzscheovy morální koncepce, včetně jeho obdivu k absolutní moci, odmítnutí soucitu, pohrdání průměrností, nadřazení silnějších nad slabší jedince a mnoho dalšího, se výrazně shodují s nacistickými morálními principy.

Na základě těchto skutečností se nakonec zdá, že Nietzsche v rámci své geniality opomíjel základní lidskost, která je založena na solidaritě s druhými, na vytváření dobrých mezilidských vztahů a na soucitu s těmi, kdo jsou slabší a potřebují naši pomoc. Koncepce společenské etiky, která neguje soucit a nezajímá se o mezilidské vztahy, nemůže být považována za morální v pravém slova smyslu, jelikož její konání nevede k dlouhodobému dobru jedince ani širší sociální skupiny. Z hlediska evoluční biologie je lidský druh výjimečný svým intelektem a schopností spolupracovat s ostatními jedinci. Solidarita a vzájemná podpora jsou klíčovými prvky pro formování a udržování silných společenství, jako jsou kmeny, města či státní útvary, jejichž primárním cílem je zajišťovat bezpečnost a prosperitu pro celou komunitu. Podobně, mezilidská láska je

základním stavebním kamenem rodiny, která má za cíl péči o své členy a zajištění pokračování svého rodu, což má zřejmý evoluční význam. Všechny tyto základní společenské struktury by mohly být narušeny, pokud by byly řízeny podle Nietzscheho morálních zásad. Abychom byli konkrétnější, společnosti řízené bezohledností a s absencí soucitu by mohly skončit v chaosu a násilí, stejně jako v případě nacistického režimu, jehož vláda se ukázala být pro své občany a širší okolí nesnesitelná.

Nietzscheho filosofický rámec zůstává významný a relevantní pro současnou společnost. Jeho rozsáhlá filosofie poskytuje bohaté možnosti pro aplikaci v mnoha disciplínách, čímž podporuje jejich rozvoj. Zároveň nám nabízí širokou paletu interpretativních možností pro prezentaci a obranu našich perspektiv, čímž významně přispívá k rozvoji kritického myšlení. To vyzdvihuje význam Nietzscheho filosofie v rámci konstituce svobody projevu ve společnosti, která nás vyzývá, abychom neodmítali nové interpretační perspektivy, ale naopak je kriticky posuzovali. Nicméně je důležité poznamenat, že Nietzscheho morální hodnoty mohou mít silně relativistický charakter, a tak snadno sklouznout k obhajobě totalitních režimů. Přístup, který diskvalifikuje poznání konkrétní pravdy, pokud tato pravda není dostatečně mocná, aby se prosadila v daném okamžiku, může být problematický. Stejně tak Nietzscheho morální imperativ opovrhování soucitem a snaha o vytváření pocitu nadřazenosti jednotlivců nad ostatními může být problematický pro koexistenci jednotlivců ve společnosti. Z tohoto důvodu je nezbytné pečlivě posoudit dopady Nietzscheho filosofie na mezilidské vztahy, sociální spravedlnost a další demokratické hodnoty, které jsou základem funkční společnosti. Zvláště když víme, že Nietzsche často vyjadřoval opovržení těmito hodnotami. Je třeba uvědomit si, že tyto aspekty jeho filosofie mohou být v rozporu s hodnotami, které podporují spravedlivé a harmonické soužití, a tak je nezbytné, abychom se vůči nim postavili kriticky a zvážili jejich potenciální dopady na naši společnost.

V závěru této práce je důležité zdůraznit, že ne všechny jednotlivce lze charakterizovat touhou po moci a slávě, či aspirací stát se silnějším a dominovat nad ostatními. Existují další morální hodnoty, které podle mého názoru lépe vyjadřují podstatu našeho lidství, a mají spíše kooperativní charakter, jenž je pro naše přežití nesmírně významný. Takovou hodnotou je například péče o rodinu, jež projevuje láskyplný přístup a umožňuje kvalitní výchovu. Tato péče následně předává našim potomkům důležitý morální princip starostlivosti o druhé, včetně slabších jedinců, a to v dlouhodobém zájmu udržení a pokračování našeho rodu a člověka jako druhu. Pokud se naopak soustředíme

na hodnoty síly a moci, riskujeme podporu soutěživé a potenciálně nepřátelské atmosféry v mezilidských vztazích. To může vést k negativnímu dopadu na celkovou společnost, kdy v konečném důsledku vytváříme prostor pro konflikty, války a tím i ztráty na lidských životech.

Seznam literatury a zdrojů

BAUMAN, Zygmunt. *Modernita a holocaust*. Přel. J. Ogrocká. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003.

BERAN, Ondřej. *Náš jazyk, můj svět: vzájemná setkávání a míjení*. 1. vydání. Praha: Filosofia – nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR, 2010.

DARRÉ, R. W. *Marriage Laws and the Principles of Breeding*. In: BAUMAN, Zygmunt. *Modernita a holocaust*. Přel. J. Ogrocká. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003.

DARWIN, Charles. *The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex*. Second Edition. London: John Murray, Albemarle Street, 1874. [cit. 6. 5. 2023]. Dostupné z: <http://darwin-online.org.uk/>.

GEUSS, Raymond. *Nietzsche's Germans*. In: STERN, Tom (ed.). *The New Cambridge Companion to NIETZSCHE*. Cambridge: Cambridge University Press, 2019.

HATAB, Lawrence J. *The Will to Power*. In: STERN, Tom (ed.). *The New Cambridge Companion to NIETZSCHE*. Cambridge: Cambridge University Press, 2019.

HEIDEGGER, Martin. *Nietzsche: The Will to Power as Art*. Trans. D. F. Krell. New York: First Harpercollins Paperback Edition, 1991.

JASPERS, Karl. *Otázka viny: Příspěvek k německé otázce*. Přel. J. Navrátil. 4. vydání. Praha: Academia, 2021.

KOUBA, Pavel. *Nietzsche. Filosofická interpretace*. 1. vydání. Praha: Český spisovatel, a. s., 1995.

KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Zlomky Hérakleitovy řeči*. [cit. 6. 5. 2023]. Dostupné z: <http://www.fysis.cz/presokratici/22/Bbi.pdf>.

KÜNG, Hans. *Světový étos pro politiku a hospodářství*. Přel. K. Floss. – B. Horyna. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 2000.

LOEB, Paul S. *Identity and Eternal Recurrence*. In: PEARSON, Keith Ansell (ed.). *A Companion to Nietzsche*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd., 2006.

MORGAN, Diane. *Nietzsche and National Identity*. In: PEARSON, Keith Ansell (ed.). *A Companion to Nietzsche*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd., 2006.

NIETZSCHE, Friedrich. *Antikrist*. Přel. J. Fischer. 1. vydání. Edice E–knihovna. Praha: Městská knihovna v Praze, 2017.

NIETZSCHE, Friedrich. *Genealogie morálky*. Přel. V. Koubová. 2. vydání. Praha: Oikoymenh, 2021.

NIETZSCHE, Friedrich. *Lidské, příliš lidské: Kniha pro svobodné duchy*. Přel. V. Koubová. 1. vydání. Praha: Oikoymenh, 2018.

NIETZSCHE, Friedrich. *Mimo dobro a zlo*. Přel. V. Koubová. 1. vydání. Praha: Oikoymenh, 2021.

NIETZSCHE, Friedrich. *Pozdní pozůstalost I (1885–1887)*. Přel. V. Koubová. 1. vydání. Praha: Oikoymenh, 2020.

NIETZSCHE, Friedrich. *Pozdní pozůstalost II (1887–1889)*. Přel. V. Koubová. 1. vydání. Praha: Oikoymenh, 2020.

NIETZSCHE, Friedrich. *Radostná věda*. [cit. 14. 5. 2023]. Dostupné z: <https://radicalrevival.files.wordpress.com/2011/01/nietzsche-f-radostnc3a1-vc49bda.pdf>.

NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra*. Přel. J. Fischer. 1. vydání. Edice E–knihovna. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011.

PEARSON, Keith Ansell (ed.). *A Companion to Nietzsche*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd., 2006.

PETRŽELKA, Josef. *Dějiny filosofie I: Hérakleitos*. [cit. 6. 5. 2023]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps14/phil/web/herakleitosUvod.html>.

PETRŽELKA, Josef. *Dějiny filosofie I: Platón*. [cit. 6. 5. 2023]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps14/phil/web/platonS.html>.

QUINE, Willard Van Orman. *Hledání pravdy*. Přel. J. Peregrin. Praha: Herman & synové, 1994.

RÖD, Wolfgang. *Friedrich Nietzsche*. In: RÖD, Wolfgang – SCHMIDINGER, Heinrich – THURNHER, Rainer (ed.). *Filosofie 19. a 20. století III*. Přel. M. Petříček. 1. vydání. Praha: Oikoymenh, 2009.

RÖD, Wolfgang – SCHMIDINGER, Heinrich – THURNHER, Rainer (ed.). *Filosofie 19. a 20. století III*. Přel. M. Petříček. 1. vydání. Praha: Oikoymenh, 2009.

SCHELER, Max. *Formalism in Ethics and Non-Formal Ethics of Values: A New Attempt toward the Foundation of an Ethical Personalism*. Trans. M. S. Frings – R. L. Funk. Fifth edition. Evanston: Northwestern University Press, 1973.

SOMMER, Andreas Urs. *Nihilism and Skepticism in Nietzsche*. In: PEARSON, Keith Ansell (ed.). *A Companion to Nietzsche*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd., 2006.

SOMMER, Andreas Urs. *What Nietzsche Did and Did Not Read*. In: STERN, Tom (ed.). *The New Cambridge Companion to NIETZSCHE*. Cambridge: Cambridge University Press, 2019.

STERN, Tom. *Introduction: Nietzsche's Life and Works*. In: STERN, Tom (ed.). *The New Cambridge Companion to NIETZSCHE*. Cambridge: Cambridge University Press, 2019.

STERN, Tom (ed.). *The New Cambridge Companion to NIETZSCHE*. Cambridge: Cambridge University Press, 2019.

STRAUSS, Leo. *Přirozené právo a dějiny*. Přel. M. Mocek. 1. vydání. Praha: Oikoymenth, 2020.

VAN TONGEREN, Paul J. M. *Nietzsche and Ethics*. In: PEARSON, Keith Ansell (ed.). *A Companion to Nietzsche*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd., 2006.

WICKS, Robert. *Schopenhauer: Nietzsche's Antithesis and Source of Inspiration*. In: STERN, Tom (ed.). *The New Cambridge Companion to NIETZSCHE*. Cambridge: Cambridge University Press, 2019.